

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 72.

Tisdagen den 5 juni.

Kl. 2,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 30 nästlidna maj.

§ 2.

Herr statsrådet *Hans Ericson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 373, med förslag till ny inkomstberäkning för 1918 års rikstat m. m.;

nr 374, angående täckande av vissa kostnader för lantförsvaret, som avses i § 63 regeringsformen, m. m.; och

nr 375, angående täckande av vissa kostnader för sjöförsvaret, som avses i § 63 regeringsformen, m. m.

Dessa propositioner bordlades på begäran.

§ 3.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Svar å interpellationer.

Hans excellens herr statsministern *Swartz*, som anförde: Herr talman, mina herrar! Med kammarens tillstånd har herr *Branting* till mig framställt följande interpellation:

»Är regeringen villig att sätta in all sin kraft och sitt inflytande för att medverka till att skapa förutsättningarna för en författningsrevision, som i främsta rummet går ut på den 40-gradiga röstskallans avskaffande samt införande av allmän lika och direkt rösträtt vid valen till andra kammaren för alla oförvitliga män och kvinnor?»

Herr *Vennerström* erhöll vid samma tillfälle kammarens tillstånd att till mig rikta dessa frågor:

»1) Kan man av statsministern förvänta ett omedelbart initiativ till åtgärder för tillmötesgående från arbetsgivarnas sida av arbe-

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 72.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

tarnas krav på höjda löner, kortare arbetsdag och bättre arbetsvillkor i övrigt?

2) Kan man av statsministern förvänta omedelbart initiativ till en s. k. politisk nyorientering till en grundlig författningsreform, varigenom folkets oundgängligaste demokratiska reformkrav snarast möjligt uppfyllas?»

Vid besvarandet av dessa frågor ber jag att till en början få uppehålla mig vid frågan om en författningsrevision.

Då medlemmarna av det nuvarande statsrådet tillträdde sina befattningar, hade de icke anledning antaga att de skulle ställas inför inrikespolitiska frågor av mera genomgripande karaktär. Såsom vår främsta uppgift angåvo vi att obrottsligt fullfölja en konsekvent och opartisk neutralitetspolitik och att eftersträva en för hela folket gynnsam lösning av de på grund av världskriget ständigt försvårade folkhushållningsproblemen. Alltmera tydligt har det blivit med varje dag som gått, att de tilltagande svårigheterna nödvändiggöra ett intensivt arbete för att göra oss i möjligaste mån oberoende av den osäkra tillförseln utifrån och att vittutseende åtgärder måste vidtagas för att söka hålla industri och kommunikationer igång till förhindrande, att omfattande arbetslöshet skall öka befolkningens tunga.

Vid statsrådets sammansättning togs icke hänsyn till de särskilda medlemmarnas allmänna politiska uppfattning utan tvärtom uteslutande till medlemmarnas förutsättningar att utträta ett för landet gagneligt arbete på de områden, dit statsrådets huvudsakliga verksamhet förväntades bliva och hittills även varit förlagd. Ett flertal av statsrådets medlemmar äro också främmande för aktiv politik och representanter finnas för väsentligt skilda politiska meningar.

Vi hava trots oss icke sakna grund för den förhoppning att samtliga politiska partier skulle i känslan av nyss berörda frågor utomordentliga betydelse för vårt land och dess folk, låta de inrikespolitiska striderna vila i avbidan på en i utrikespolitiskt avseende lugnare tid. Intet är i dessa tider viktigare än att hela vårt folk uppträder enigt utåt och att vi inåt samlas till gemensamt förtroendefullt arbete för att lätta kristidens bördor. Statsrådet har för sin del känt och känner djupt de förpliktelser, som åligga det samma till vinnande av detta mål, och vi skatta högt den förståelse som vi trots oss hittills finna för våra strävanden i detta syfte.

Vi ha också ansett att vi under nuvarande förhållanden skulle bäst fylla våra uppgifter genom att med all kraft ägna oss åt utrikes- och kristidsfrågornas tillfredsställande lösning och att ärenden av sådan art, att de skulle lägga väsentliga hinder för detta arbetes fullföljande icke borde bliva föremål för statsrådets omsorger. förrän förhållandena det medgäve.

Nu har emellertid fordrats att statsrådet skall taga ställning till en författningsrevision omfattande i första hand frågan om den kommunala röstskalans avskaffande, en fråga, som står i nödvän-

digt samband ej blott med grunderna för den kommunala beskattningen och förvaltningen utan ock med reglerna för första kammarens bildande.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Statsrådet saknar icke förståelse för den ytterliga vikten av de spörsmål, vilka interpellanterna framfört under intrycket av nu rådande tidsförhållanden. Men just detta är för statsrådet en anledning att icke nu inlåta sig på dessa frågor, beträffande vilka vitt skilda uppfattningar råda inom vårt land. Stora svårigheter skulle möta för statsrådet att vid sidan av sitt program uppdraga enande riktlinjer angående spörsmål av så ingripande betydelse för vårt kommunala och politiska liv. Genom dylika försök kunde regeringen lätteligen, utan att befrämja berörda frågors lösning, äventyra möjligheten att framgångsrikt fullfölja sina främsta uppgifter. Jag tillåter mig därtill erinra, att frågan om den kommunala röstskalan redan varit föremål för beslut av den nu församlade riksdagen och att den medverkan till skapande av förutsättningar för en författningsrevision, som herr Branting ifrågasätter eller det omedelbara initiativ, herr Vennerström begär av regeringen, sålunda icke i denna del läser kunna ske i form av framställning till innevarande års riksdag.

Och till sist: Vi stå omedelbart inför nya val till riksdagens andra kammare. Det läser då vara påkallat att folket i val lämnas tillfälle att göra sin mening hörd i frågor av så genomgripande innebörd, som i interpellationerna avhandlas.

Så snart resultaten av valen blivit kända, skola vi också, om vi då fortfarande innehava våra platser vid Konungens rådsbord, giva Konungen det råd, vartill den dåvarande situationen såväl utåt som inåt kan föranleda.

Herr Vennerström berör i sin interpellation även arbetarnas krav på förbättrade levnads- och arbetsvillkor och hänvisar i motiveringen särskilt till den rådande dyrtiden och arbetsgivarnas stora krigsvinster.

Såsom jag redan nämnt, ser regeringen en av sina huvudsakliga uppgifter i strävandena att lätta kristidens tryck, och naturligtvis gäller det framför allt att bringa lättnader, där trycket är som hårdast, nämligen för de små inkomsttagarna, bland dem kroppsarbetarna. Interpellanten har särskilt pekat på tvenne utvägar att nå detta mål: höjning av arbetslönerna samt, såsom en motvikt mot knappheten på näringsmedel, förkortning av arbetstiden.

Enligt vad regeringen inhämtat hava de under kriget vidtagna löneförhöjningarna på många håll varit synnerligen betydande. Vad arbetsgivarna sålunda på frivillighetens väg gjort i syfte att för de av dem beroende arbetarna lindra dyrtidens svårigheter är förtjänt av allt erkännande. Jag vill ock uttala den uppfattningen, att, på detta område liksom på andra, samhörighetskänslan och medvetandet om de medborgerliga förpliktelsorna under sådana tider som de nuvarande böra taga sig uttryck i sådana åtgärder från arbetsgivarnas sida att dyrtidens tryck i möjligaste mån lindras för arbetarna.

Sear å interpellationer.
(Forts.)

Även vad angår begränsningen av arbetstidens längd har utvecklingen i vårt land sedan lång tid tillbaka gått i den riktning, interpellanten önskar.

Herr Vennerström påkallar emellertid tvångsåtgärder från statsmakternas sida i det angivna syftet. Sådana åtgärder förutsätta nya, i civillagstiftningens former givna regler om arbetsavtalet och dess innehåll. Att förslag till lagstiftning i dessa ytterst vanskliga och svårbehandlade ämnen ej kan hinna föreläggas årets riksdag lärer vara uppenbart. Beträffande frågan om lämpligheten av ett omedelbart initiativ i dessa frågor beder jag att i övrigt få anföra följande.

Vad först angår frågan om *arbetslönerna*, är det otvivelaktigt, att medgivande av höjda löner i vidsträckt omfattning underlättas därigenom, att ett stort antal företag under de sista åren haft att uppvisa mycket betydande vinster. Men en allmän förhöjning av arbetslönerna kan icke grundas på dylika tillfälliga vinster. Många företag arbeta nämligen i närvarande stund på grund av kristiden under stora svårigheter och åtskilliga fortsätta sin drift i första hand med hänsyn till sina arbetare. Jag vill också erinra därom att de små inkomsttagare, vilka erhålla sin inkomst i annan form än arbetslönens, icke på nu ifrågavarande sätt kunna bli hjälpta ur sitt svåra läge. Även om ett medel att tvinga de företag, som njuvit stora krigsvinster, att betala högre arbetslöner kunde utfinnas, skulle detta med hänsyn till vad jag nyss yttrat innefatta en mycket ofullständig, ojämn och, jag skulle vilja tillägga, från de små inkomsttagarnas synpunkt mycket orättvis lösning av det föreliggande problemet. Den riktiga vägen synes mig i stället vara, att krigsvinsterna, evad de skördas av arbetsgivare eller av andra, tagas i anspråk i beskattningens form och de av kristiden betungade små inkomsttagarna tillgodoses genom åtgärder från det allmännas sida. Därmed är man ock inne på den praktiska politikens mark.

Vad förkortningen av arbetstiden angår, är det särskilt ur två synpunkter, som ett ingripande under nu rådande förhållanden måste anses olämpligt. En *definitiv* förkortning av arbetstiden — och en sådan får väl antagas vara av herr Vennerström åsyftad, fastän han i kristiden ser ett huvudskäl för att ingripa just nu — kan med hänsyn till den internationella konkurrensen svårligen ett litet land som vårt på egen hand genomföra. Före krigsutbrottet var också denna fråga upptagen till internationell diskussion vid de s. k. arbetareskyddskonferenserna, men under kriget har detta internationella samarbete i det hela legat nere. Ett återupptagande av detsamma, så snart tidsförhållandena det tillåta är emellertid förvisso önskligt och bör från vår sida livligt främjas. — En annan svårighet att nu föranstalta om en allmän förkortning av arbetstiden ligger däri, att vi för närvarande i så hög grad äro hänvisade att reda oss med alstren av vår egen produktion och därför måste undvika allt, som kan verka till minskning i denna på de områden, där produktionen ännu kan i full omfattning hållas uppe. — Om

det sålunda möter stora svårigheter att förkorta arbetstiden, böra vi i stället sträva efter att på allt sätt lindra särskilt de mindre bemedlades livsmedels- och bostadsbekymmer och på detta sätt förbättra arbetsvillkoren. Att i sådant syfte åtskilliga åtgärder under enig samverkan mellan regeringen och riksdagen vidtagits är för kammaren väl bekant och jag behöver ej försäkra kammaren, att regeringen allt fortfarande har sin mest spända uppmärksamhet riktad på hithörande problem och efter bästa förmåga strävar att ernå en under de givna omständigheterna så lycklig lösning som möjligt av desamma.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Vidare yttrade

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Det svar vi nyss hörde innebär bekräftelsen på vad man kunde vänta efter de senaste dagarnas rykten, nämligen att svaret skulle gå i den riktningen, att regeringen nu icke vill göra någonting för att, som det i interpellationen heter, »sätta in all sin kraft och sitt inflytande för att medverka till att skapa förutsättningar för en författningsrevision». Som jag ser saken, måste jag beklaga, att regeringen därmed försummat att göra en stor gärning. Ty det är med utgående från en falsk grundsyn, som detta beslut har blivit fattat, nämligen den uppfattningen, att en författningsrevision i den situation, vari vi nu befinna oss, skulle ha varit ett splittringsämne för vårt folk. I stället är jag viss om, att det skulle ha som intet annat verkat enande, ty det hade visat en förmåga hos det parti, som här i landet representerar motståndet emot utvecklingen — på många områden åtminstone — att lyfta sig över gamla doktriner och att se på tingen med en vidare blick, en blick, som höves de omständigheter, varunder världen för närvarande lever.

Vi trodde i någon mån, när interpellationen framfördes, att den internationella rörelsen för politisk likställighet, som går fram över hela världen, skulle ha gjort ett så pass starkt intryck även på den svenska högern, att detta parti skulle ha velat tydligt visa, att det lärt någonting av vad som passerat, tydligt visa, att det ville tillsammans med de andra partierna, jämkande sina gamla åskådningar, söka en enig linje för den fortsatta utvecklingen i vårt land på demokratiens allena möjliga grund. Jag behöver icke gå igenom, hur utvecklingen i världen har givit oss lärdomar. Jag skall icke dröja vid händelserna i vårt stora östra grannland, jag blott konstaterar, att trots de svårigheter, som där nu råda, är det stora grundläggande faktum vunnet, att tsarväldet, denna den europeiska reaktionens pelare, är störtat i grus och icke kan tänkas vidare återupprättat. Se vi söderut, så höja sig ju stämmorna så starkt och oemotståndligt även där för en nyorientering, ehuru man tvistar om formen och tiden för densamma, att väl ingen kan föreställa sig, att det Tyskland, som kommer att gå fram ur världskriget, skall bli likt det junkerstyrda land, som gick dit in. I Österrike se vi samma företelse: slitningar, men en stark känsla av att demokratien tillhör framtiden. Och vad

Svar å interpellationer.
(Ports.)

beträffar Ungern, så står man ju där redan mitt uppe i kampen för allmän rösträtt. Och redan har där det starka motståndets man brutits och nödgats träda tillbaka från den plats han innehade sedan före kriget. I England har ju särskilt kvinnorösträtten tagit ett betydelsefullt steg framåt, då den med förkrossande majoritet godkänts av underhuset i andra läsningen, såsom telegrafen för några dagar sedan visste berätta. Man ser sålunda, hur det går framåt till demokratisering även där.

Men vill man icke jämföra oss med de stora krigförande länderna, vill man säga, att de små neutrala länderna väl må ha tillräckligt med sina egna visserligen stora bekymmer för sin existens i materiellt hänseende för att icke vilja tänka på författningsfrågor nu, när världen står i brand, vad visar oss erfarenheten? Danmark har mitt under världskriget genomfört vad man kan säga ännu återstod att göra för en slutlig demokratisering av dess redan förut demokratiska författning. Även där är kvinnorösträttsfrågan löst, även där är den likställighet medborgarna emellan beträffande båda kamrarnas sammansättning betryggad, som vi här ställa som ett oeftergivligt krav. Norge kan i detta sammanhang icke räknas, men av det goda skälet, att dessa frågor där redan äro så pass lösta, att det icke finnes anledning till någon direkt fortsättning just nu. Men i ett annat litet neutralt land, som i åtskilliga avseenden just under kriget kommit oss närmare, Holland, har man genomfört med alla partiers medgivande, även med en höger, som förstätt att böja sig under situationens oavvisliga krav, där har man genomfört den allmänna rösträtten, en allmän rösträtt, som går längre i avseende på sin allmänlighet, än som här i landet förfäktats av något annat parti än det socialdemokratiska, en allmän rösträtt, som skiljer bort varje sammankoppling med frågan om betalda skatter och dylikt, således en verkligt allmän rösträtt är där nu genomförd. Man håller på med formaliteter, som enligt Hollands författning behövas, men då alla partier äro ense, så är vad som återstår endast en formalitet, och den allmänna rösträtten kommer att inom kort där vara verklighet.

Så är situationen Europa runt. Och då är det väl icke för mycket, att man konstaterar, att under dessa skakningar, större än Europa någonsin upplevat sedan århundraden tillbaka, under dessa skakningar ha nationerna märkt och känt, och icke blott nationerna, utan även högerpartierna inom dem ha flerstädes märkt och känt att för att kunna leva, för att kunna vinna just den sammanhållning, som regeringens chef pekade på som det nödvändiga i dessa vargatider, så *måste* det äga rum en utrensning av föråldrade privilegier för de härskande klasserna. Det är på demokratiens grund och endast på den, som en sådan enighet kan vinnas. Detta har man märkt överallt, kan man säga. Det är i sanning skada, att den svenska högern skriver sig själv det betyget, att den icke som andra länders högerpartier förstätt den tid, under vilken den sökt varit.

Det är ju klart, att de yttre välvningar, som vi bevittna, återverka på de länder, som icke direkt beröras av desamma. De driva fram problem, göra dem aktuella på ett annat sätt, än vad som

utan dessa oerhörda världshändelser runt omkring kanhända skulle ha varit fallet. Men ingalunda äro vi blinda för att självfallet dessa problem dock måste lösas i vårt land ut ifrån detta lands egna förutsättningar, från den faktiska maktställningen klasserna emellan. Men om det således alls icke är fråga här om någon sorts schablonmässig efterapning av vad som sker i andra länder, alls icke fråga om att tillämpa här vare sig ryska metoder eller ryska lösningar, som vi understundom beskyllas för att göra — de ha haft sitt berättigande och sin förklaring från det landets förutsättningar, men äro icke utan vidare att tillämpa på andra länder — så träder i alla fall det faktum fram med slående styrka redan i den lilla översikt som jag nyss tillät mig göra över allmänligheten i den demokratiska rörelsen, att i alla kapitalistiska länder så finnas dock mycket stora likheter i förhållandena. Demokratiens tidevarv har börjat och inträtt och den låter sig icke hållas nere. Den kommer lika litet här i landet som någon annorstädes att låta sig hållas tillbaka.

Jag tvingas säga det ordet, att det ligger något smått över den politik, som icke vill fullt erkänna och se detta, som endast vill se i en demokratisk tidsutveckling det faktum, att partiernas program äro olika, att man kan riskera att möta här och var ett nej, om man gör ett djärvt grepp. Detta är icke vad man väntat och hoppats, att själva tiden skulle förmå tänkande och insiktsfulla män även av en annan politisk färg än vår att komma fram till.

Emellertid, regeringen har pekat på sin stora gärning, den, på vilken regeringens chef förklarar, nu liksom förut, att den bildats: för att upprätthålla landets neutralitet, obrottsligt och lojalt åt alla håll, och för att försöka i möjligaste mån lätta de svårigheter, de enorma vanskligheter, som hopa sig dagligen över oss beträffande vår folkhushållning. Det är en stor uppgift, och ingen skall ett ögonblick kunna säga, att vårt parti misskänner den uppgiftens betydelse eller underskattar vad som med god vilja göres i detta avseende. Och det är helt visst också så, att så länge som den lojala samverkan, som inletts av den nuvarande regeringen med riksdagen och dess förtroendemän, fortsätter i samma anda av verklig lojalitet, utan fördöljande av några som helst viktiga ting och av avgöranden som träffas, så länge kommer helt visst också det erkännande, för vilket herr statsministern uttalade en viss tacksamhet, fortfarande att givas, som ett erkännande, som svarar mot vad som göres ifrån regeringens sida.

Men om jag nu återgår till den sak, som interpellationen rör, vill jag fråga: Vad har regeringen gjort? Det finns lyckligtvis i det avlämnade svaret icke blott och enbart nej. Regeringen har erkänt i de otvetydigaste ordalag dessa frågors ytterliga betydelse. Den har vidare erkänt, att författningsrevisionen klappar på våra dörrar, att det tillkommer efter regeringens uppfattning »*folket i val*» att säga sin mening om hur det önskar, att dessa frågor skola lösas.

Det ligger häri två erkännanden, dels att frågan är ställd, att den icke kan skjutas åt sidan, dels att folkets utslag, sådant som det kommer att framgå ur valen om några månader, måste respekteras

Svar å interpellationer.
(Forts.)

på ett helt annat sätt, vill jag hoppas, än så många föregående opinionsyttringar ifrån folkmeningens sida. Det är väl däri som det nya skulle ligga. Men det har naturligtvis sina hakar även med denna vädjan till utslaget av folket i val. Valmansskåren, som faller det utslaget, decimeras genom de streck, som vi just vilja ha bort och mot vilka den rörelse är riktad, som går genom de djupa leden. Kvinnorna stå ju utanför. De fattiga klasserna stupa i stor utsträckning inför de mångahanda tilläggsbestämmelser, som göra, att vår »allmänna» rösträtt i verkligheten icke är vad man ute i världen menar med allmän rösträtt.

Men ändå, vi ha själva, det erkännes villigt, pekat på sambandet med valen. Det har uti slutorden till interpellationens motivering yttrats, att man hoppas, att regeringen måtte utfästa sig »att medverka till en demokratisk författningsrevision i enlighet med folkets i de blivande valen uttryckta vilja». Där är sålunda en anknnytning. Det faller mig icke in att bestrida eller att underskatta betydelsen utav att således där uppstått en viss parallellism mellan regeringens syn och vår syn på dessa ting. Regeringen lägger nu hela tyngdpunkten på valen. Vi hade hoppats, att den skulle handla förr. Den lägger tyngdpunkten på valen — gott, vi mötas då där, alla partier, med var sin fana, med var sin lösen och med var sin vederhäftighet. Detta måste jag då fatta så, att efter denna regeringens förklaring, dessa val hösten 1917 komma att bli på ett alldeles särskilt sätt betydelsefulla. Nationen står som skiljedomare, och regeringen åtager sig i varje fall så mycket av förpliktelse, att den i sin mån vill se till att detta utslag respekteras, att den vill, som orden ungefär föllo, ge råd att pröva situationen, så snart som valens resultat föreligger, och detta kan väl icke förstås på annat sätt än att detta råd måste gå ut på att *visa verklig och full lojalitet mot valutslaget*.

Detta är ett minsta minimum av medverkan. Det är att på ett sätt, som knappast kan få betyget av framtida historiker att hava varit statsmannamässigt, skjuta undan en uppgift, men det är i alla fall att icke motverka, att icke ställa sig stelt och envist och fullkomligt oförstående i vägen för den utveckling, som måste komma. Detta löfte är ett löfte så att säga om lojalitet gentemot vad vi alla *andra* kunna göra uti vårt arbete för att samla det svenska folket omkring verkligt samlande lösningar av dessa frågor.

I den andan vill jag för min del fatta regeringens svar. Svenska folket får ordet. Må det nu tala, detta svenska folk, så tydligt, att intet missförtänd och ingen misstolkning skall vara möjlig för någon, vem det vara må, efter det folket talat!

I detta anförande instämde herrar *Palmstierna, Sjöblom, Tengdahl, Källman, Törnkvist, Höglund* i Strömstad. *Berg* i Munkfors. *Hallén, Bäcklund, Helger, Sävström, Zander, Svensson* i Skönsberg. *Anderson* i Råstock. *Leksell, O. Nilsson* i Örebro. *Larsson* i Västerås. *Lindström, Magnusson* i Kalmar. *Ingvarson, Hansson* i Sölvesborg. *Borggren, Linders, Strid, Holmström, Lovén, Björck, Thorsson, Kristensson, Uddenberg, Lindley, Edbom, Norin, Persson* i

Norrköping, *Bärg* i Katrineholm, *Kropp, Johansson* i Kullersta, *Lindqvist* i Kosta, *Sköld, Borg, Lindqvist* i Stockholm och *Hansson* i Gårda.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Herr V e n n e r s t r ö m: Herr talman! Jag ber att i likhet med herr Branting få rikta ett tack till herr statsministern för hans svar, men jag vill på samma gång klart från början säga, att mitt tack nästan uteslutande är av formell natur. Formen i herr statsministerns tal var visserligen mycket tilltalande, men innehållet var icke sådant, att jag för min del kan däri inlägga samma synpunkter som herr Branting för sin del gjorde i sitt anförande.

Man hade, med den kännedom man förut hade om vissa ledamöter av regeringen och deras praktiska kynne, den uppfattningen, att regeringen skulle vid detta tillfälle lämna ett klart, tillmötesgående och i sak rent positivt medverkande svar, både då det gällde en parlamentarisk författningsreform liksom även medverkan till effektivt höjda ekonomiska villkor för Sveriges arbetare. Så har dock icke, så vitt jag kan förstå svaret, blivit fallet.

Det förefaller, som om professor Hjärnes ord i hans pingsttal om att man ritat ett kritstreck framför Sveriges folks näsa kan i viss mån här tillämpas, nämligen att man från vissa ledande högerhåll ritat ett kritstreck framför regeringens näsa med den påföljd, att svaret icke kunde bli av tillmötesgående och rent positivt medverkande natur, som man förut hade väntat. Här har tydligtvis varit en stark agitation i gång allt sedan den bekanta 28 april, då vi senast möttes i denna kammare under en synnerligen stark upphetsning. Det har förts en stark agitation ända från professor Hjärnes mullrande bas och fram till Ungsvenska förbundets gälla diskantstämma, där man har krävt av regeringen, att den skulle säga ett fast, manligt och bestämt nej gentemot det krav på reformer i parlamentarisk väg, som har ställts i dessa interpellationer. Jag tillåter mig att därvidlag hänvisa till vad som har skrivits i herr Adrian Molins bekanta tidskrift, »Det nya Sverige». Det heter där på följande sätt: »Vårt folk genomlever nu den kanske svåraste krisen under sitt liv som medveten nation. Krisens förlopp beror på den svenska övenklassens förmåga av modig samling, av fast beslutsamhet att bemästra riskerna, av dess vilja att leda». Författaren fortsätter: »Högerpartiet har nu sin provningsstund. Den är nu situationens man, som vågar bjuda demokratiens maktkrävare, som ingen makt förtjänat, ett fast och manligt nej. Sedan, när stormen lugnat, när ankaret fått fäste, kommer turen till dem, som förstå att säga ja på sin tid och sin plats.»

Det är tydligtvis något av den agitation, som har kommit från detta håll, som även satt märke i regeringens svar, så att detta icke fått den positivt tillmötesgående utformning, som man från början hade kunnat vänta och som hade varit av synnerligen stort värde i den oroststund, som Sveriges folk nu genomlever. Det är visserligen sant, att detta svar ej är något fast och manligt nej, men det är dock i alla fall ett tämligen oförblommerat nej, och jag tror vi kunna

Svar å interpellationer.
(Forts.)

säga, att ändå herr Trygger visar sig i denna stund vara Sveriges verkliga härskare och konung. Det är hans anda, som i viss mån varit gällande, då svaret blivit av den natur, som kommit till synes i herr statsministerns tal.

Nu har herr statsministern vädjat till landet i val, och herr Branting har anammat det ordet, och vi böra allesamman göra det. men man skulle ha lust att ställa ännu en gång en förtydligande interpellation till herr statsministern om verkligen meningen är den som herr Branting nästan lät påskina, att om svaret, som ges av folket i val, skulle bliva fullt avgörande, d. v. s. att om svaret för folket utfaller i klar demokratisk riktning, exempelvis i kravet på borttagande av den 40-gradiga skalan, kommer då regeringen omedelbart att verkställa detta av Sveriges folk givna utslag. Jag ville rikta den bestämda frågan: Ligger i denna herr statsministerns tämligen vaga formulering, att när valet gått av stapeln, man skall från regeringsbänken giva Konungen det rådet, vartill situationen kan för-anleda, ett bestämt löfte om att när utslaget är fallet, regeringen skall lojalt fullfölja genom positiva regeringsförslag de av folket i val verkligen avgjorda beslut?

Jag vill vidare säga här i dag, att jag tror nästan, att även om andra kammaren fäller sitt utslag, detta i alla fall icke är avgörande. Vi ha dock en första kammare, och valen till andra kammaren spela strängt taget liten roll, då det gäller att påverka hurudant svaret skall komma från första kammaren, som ändå i detta fall är den klippa, på vilken demokratien strandar i vårt land. Det förefaller som om ej regeringen hade blivit herre över första kammaren och herr Tryggers höga vilja utan i stället första kammaren och herr Tryggers vilja hade blivit herre över den svenska nu sittande regeringen. Man har från första kammarens höger redan givit klart besked om att man icke vill vara med om att genomföra avskaffandet av den 40-gradiga skalan. Man vill alltså alltjämt, att penningepåsarna skola väga tyngst på medborgarerrättens våg. Man vill efter vad som nu kommit i dagen icke heller ge, vad som doktor Molin med sitt manliga temperament kallar den s. k. kvinnohysterien, ett tillmötesgående, så att även kvinnan får sitt verkliga medborgarvärde tillgodosett. Man vill enligt förljudande från konstitutionsutskottet icke heller vara med om att taga bort den mängd av olika streck, som finnas, exempelvis det strecket, enligt vilket de unga män, som dock i denna stund, om den civila värnplikten går igenom, skola till och med ända från 15-årsåldern komma in under civil värnplikt, icke skola kunna få sitt verkliga medborgarvärde förrän de bli ungefär tio år äldre. När vi se och höra just denna ståndpunkt från den svenska förstakammarhögerns sida, då har man icke så synnerligen mycket att hoppas. Åtminstone har jag för min del det icke, utav vad som kom från regeringens sida i dess svar, utan jag förmodar, att första kammaren nog kommer att neutralisera den verkan, som skulle komma genom svaret från folket självt, då det går till val instundande sommar och höst. Men då regeringen i alla fall har skjutit saken fram till val, givit signal till en valstrid, som väl förmod-

ligen blir den hårdaste i mannaminne, då må vi också svara från vänsterns sida: Vi böra sannerligen dansa, när regeringen spelar upp, och vi böra också från vår sida icke intaga en passiv hållning när det gäller att formulera vad vi vilja, utan vi böra tvärtom från demokratisk sida klart och tydligt formulera, då vi gå fram till val i höst, på vilket sätt vi önska den demokratiska utvecklingens gång i vårt land.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Jag instämmer härvidlag helt och fullt med herr Branting i hans krav på den 40-gradiga skalans avskrivande, i hans krav på erkännandet av kvinnans fulla medborgarvärde och även de övriga krav han kommit med. Men jag vill därvidlag tillägga, att a vår sida, å den socialdemokratiska vänsterns sida, där finnas dock en del andra krav, som vi inbegripa i den fullständiga författningsreformen, i den fullständiga demokratien. De kraven anse vi oss vid detta tillfälle icke böra sticka under stol med. För att nu börja i samhällets högsta topp: Vi ha på vårt program frågan om *kungadömet*s avskrivning. Vi anse, att även den frågan bör föras fram med största möjliga styrka under den kommande valstriden. Mången säger här visserligen, att det där är framtidsmusik, det är ingen dagsmusik. Det är i alla fall dagsmusik i det stora Ryssland, och det kan hända kan bli så litet varstades allt vad tiden lider. Vi hava sett, hurusom hos monarki och kejsardömen av Guds nåde man hade den största krigslusten. då man gick fram 10 augusti 1914, och hurusom man hos de demokratiska staterna och republikerna då fann den största fredsviljan, som i det längsta möjliga höll emot. Det är någonting, som vi allesammans i denna stund, då vi behandla denna fråga, böra skriva oss en liten smula till minnes. Även i det Sverige, vars historia ju som bekant skall vara dess konungars historia, ha vi många gånger haft den erfarenheten, att konungamaktens betydelse kan vara icke så liten i antidemokratisk riktning. I det land, där borggårdsregeringen av 1914 steg ned i sin politiska grav endast för några månader sedan, veta vi också synnerligen väl, hur kungadömet av Guds nåde kan inverka förryckande, störande på den lugna parlamentariska och demokratiska ordningen även i vårt eget land.

När man kräver den 40-gradiga skalans avskaffande, så äro vi fullständigt ense därom. Men på samma gång, när vi bevittna de gärningar, som man gång på gång begår inom första kammaren på andra sidan väggarna här, då har man också rätt att, på samma gång som man ställer kravet på den 40-gradiga skalans avhysning, även ställa kravet på *ett fullständigt enkammarssystem*. August Blanche, den gamle bekante frihetskämpen och demokraten yttrade en gång om den första tillvarelsereformen av riksdagens första kammare, att »det är numera icke blott en murad vägg, som skiljer de båda kamrarna åt. det är ett svalg, som det kanske är omöjligt att överstiga». Det svalget har vidgats sedan dess, och jag tror att vi, då vi gå fram till val, böra rikta den starkaste möjliga stöt också mot första kammarens tillvaro som parlamentarisk institution. Det är visserligen gott och väl, i fall vi få bort den 40-gradiga skalan. Men få vi bort densamma så följer enkammarssystemet såsom ett nödvändigt korollarium av

Svar å interpellationer.

(Forts.)

beslutet om den 40-gradiga skalans avhysning, och få vi icke bort denna, ja, i sådant fall ha vi mångfaldigt större skäl att verkligen kräva denna kamp på fullt allvar gentemot första kammaren, som under herr Tryggers spira gång på gång kastar den mest brutala stridshandske i Sveriges demokratis anlete.

Jag vill i detta samband ytterligare säga det, att då vi tala om parlamentariska reformer, så böra vi dock icke glömma, att Sveriges folk icke kan nå fram till en fullständig bestämmanderätt inom sitt eget hus, förrän folket självt får den rätten att inte bara tala genom sina ombud inom parlamentet utan även att tala självt både i form av *referendum*, att fälla utslaget, då man från regeringen eller riksdagen ger det något att rösta om, och även får genom *initiativ* kräva lagstiftning och omröstning i vissa för det samma synnerligen vitala frågor. Då vi nu gå fram i valstriden med denna plattform, när herr statsministern direkt anvisat denna utväg, då kunna vi gå fram med den bestämda förvisningen, att bakom dessa krav ligger en stark och bärande rättfärdighetstanke, som aldrig någonsin kan förkvävas, den nämligen, att varje svensk man och kvinna, som bedriver ett hederligt arbete, skall ha samma värde i sitt eget land vid vilket tillfälle det vara må. Om vi se på den historiska utvecklingen i vårt land, så går det dock framåt från det lilla till det stora i demokratisk väg. Och se vi ut över den internationella horisonten, som herr Branting gjorde i sin lilla rundmålning, så tror jag, att också därifrån äro att hämta starka impulser, som en gång för alla skola visa, att även i vårt land liksom i vissa andra länder timmen är slagen för den reaktion och för de småtsarar, som finnas även i vårt land.

Då sedan herr statsministern kom in på mina ekonomiska spörsmål, så kan jag icke heller där vara honom synnerligen tacksam. När jag framställde min interpellation, sade jag i motiveringen, att »Sveriges regering har genom sina djupa försänkningar inom finans- och industrivärlden stora möjligheter att i vårt land raskt påskynda utvecklingen i samma riktning», d. v. s. fram till bättre ekonomiska förhållanden för hela Sveriges arbetarklass. Jag nödgas pruta av icke så litet på vad jag yttrade i denna min motivering. Det förefaller nu tvärtom, som om regeringens försänkningar i Sveriges kapitalistiska värld skulle vara av den natur, att de bundit viljan, så att man icke från regeringen kan förvänta vare sig en direkt stark vädjan med hela dess samlade auktoritet till Sveriges arbetsgivare eller ett verkligt ingripande initiativ till reformer i det syfte, som avsetts med denna interpellation. Jag har den bestämda uppfattningen — och jag tror, att den stora delen av Sveriges kroppsarbetande folk delar densamma med mig — att de rent ekonomiska reformerna i närvarande stund äro de mest nödvändiga, de mest trängande. Vi se ju att följden av kriget och dyrtiden har blivit den, att Sveriges arbetareklass sjunkit undan för undan, sjunkit djupare och djupare. Vi se hur den ekonomiska levnadsstandardens, som i vissa fall var synnerligen dålig även före kriget, försämrats undan för undan, och hur det därigenom blir nödvändigt att åstad-

komma en verklig ändring i denna utveckling till det sämre. Det vore en storartad uppgift för framsynta statsmän och arbetsgivare i förening att tillmötesgå arbetarnas ekonomiska livskrav, men om detta icke sker ovanifrån genom initiativ från regeringens sida, så komma så mycket starkare kraven, reaktionen nedifrån de djupa folkleden, då alltså folket självt måste skaffa sig hjälp genom insättande av hela sin ekonomiska och organisatoriska kraft.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Jag har tagit fram frågan om 8 timmars arbetsdag. Det är icke bara en tom agitationsfras utan för stora delar av Sveriges arbetare en levande ekonomisk verklighet, detta krav, som varit skrivet på internationalens fanor så många tiotal år och motiverats med hänsyn till omsorgen om familjernas fysiska och psykiska välfärd. Det är så mycket mera befogat i denna stund, som ju, såsom i motiveringen visats, dyrtiden och bristen på livsmedel gjort, att Sveriges arbetare icke kunna uthärda det dryga arbete, som de i många fall förut haft, en 10, 11 à 12 timmars arbete på dagen. När nu herr statsministern säger, att denna fråga kan ju regeringen icke göra någonting åt, och detta särskilt med den motiveringen, att Sverige skulle vara ett synnerligen litet land och att frågan bör ses ur internationella synvinklar och lösas på den internationella överenskommelsens väg, så vill jag däremot invända det, att det finns dock andra länder, lika små som Sverige, som löst denna fråga rent nationellt utan att invänta beslut av övriga stater. Jag misstänker, att Sverige skulle kunna mycket väl göra detsamma, om den goda viljan funnes på vederbörande håll. Jag vill icke gå så långt som ned till Uruguay, där man genomfört 8-timmars-arbetsdagen under pågående krig. Jag kan dröja vid Norge, där i denna stund, såsom man vet, föreligger en lag angående 9 timmars arbetsdag, visserligen icke 8 timmar, men i alla fall ett ingripande från statens sida för att väsentligt nedpressa den långa arbetstiden. Och gå vi sedan till Finland, så veta vi, att i denna stund ligger på finska lantdagens bord från dess socialutskott ett förslag om genomförande av 8 timmars arbetsdag. När det alltså går inom dessa stater, varför skulle det icke gå inom vårt eget land att åstadkomma genom ett regeringsinitiativ detsamma? Varför skulle man icke även här kunna gå samma väg? Skulle man emellertid icke vilja gå denna väg, varför då icke rikta en bestämd vädjan till Sveriges arbetsgivare att så långt som möjligt förkorta arbetstiden i de fall, då denna är alltför lång, och det är tyvärr fallet på ganska många ställen inom vårt land.

Komma vi sedan till de löneförhöjningar, som jag också krävde i min interpellation, så äro ju dessa motiverade av den omständigheten, att den lilla förhöjningen av lönerna icke på långa vägar har kunnat hålla jämna steg med förhöjningen av priserna på livsmedel i landet. Herr statsministern anförde visserligen, att arbetsgivarna hava i vissa fall, som orden föllo, givit löneförhöjningar, som äro synnerligen betydande. Men gentemot detta vill jag ställa statistikens klara och enkla fakta, som säga det, att från juli 1914 och fram till juli 1916 den genomsnittliga förhöjningen av den sven-

Svar å interpellationer.
(Forts.)

ska industriarbetarvärldens löner var ungefär 14,5 % på samma gång som ökningen av levnadskostnaderna voro icke mindre än hela 42 %, en höjning, som icke på långa vägar, inte mer än till en tredjedel neutraliseras av den lilla höjningen av lönerna för Sveriges arbetare. När fallet är sådant, och när man som en brutal kontrast ser den oerhörda stegringen av vinsten för Sveriges stora kapitalföretag, icke bara själva gulaschföretagen, utan även den legitima industrien, och finansvärlden — när man t. ex. inom bankvärlden ser de väldiga utdelningarna, Stockholms Enskilda bank en vinst av 25 miljoner kronor på ett kapital av 18 miljoner, när man går vidare och ser rederiföretagens vinster, fram till 750 %, när vi gå in i andra stora företag och finna att nästan alla företag lämnat väsentligt högre utdelningar än förut, utdelat gratisaktier o. s. v.. då måste man säga, att när de ekonomiska konjunkturerna varit så ofantligt lysande för den svenska industrien och kapitalvärlden, varför då icke bara beskatta densamma, taga ut av dess krigsvinst men dessutom rikta den bestämda vädjan till Sveriges stora kapitalföretag, att de ge sina arbetare sådana löner, att dessa verkligen kunna leva någorlunda drägligt på dessa löner under nu rådande tider! När herr statsministern i det avseendet säger, att regeringen intet kan göra för åstadkommande av ett statsingripande, vill jag emot herr statsministern spela ut — det är mig ett synnerligen kärt nöje för en gångs skull — en man, sådan som Harald Hjärne. Jag kan för en gångs skull fullt instämma med honom, nämligen då han i sitt pingstföredrag för skapandet av lugn i landet, av verklig arbetsro anvisar just de vägar Sveriges statsminister icke velat gå. Han säger i detta sitt föredrag: »Det lider knappast tivel, att arbetarna mängstades behöva förhöjda löner för att kunna bestrida sina fördyrade levnadskostnader. Men å andra sidan vore det obilligt att av varje särskild arbetsgivare utkräva sådana löneförhöjningar, som skulle tvinga honom att fortsätta sin verksamhet med uppenbar förlust. Däremot vore det ej förmätet att påyrka, att staten skulle träda emellan och efter noggrann omprövning av varje särskilt fall tillsvidare bestrida eller förskjuta de omkostnader, som tarvades för att både trygga arbetarnas livsuppehälle i det förhandenvarande allmänna nödläget och frigöra arbetsgivarna från tryckande bekymmer för sina företags bestånd.» Jag ber att få understryka professor Hjärnes tankegång, som för denna gång bär med sig något av den gamla sociala syn på tingen, som bar honom en gång i de dagar, då han kämpade för Sveriges arbetares föreningsrätt. Jag ber att få rikta de orden mot regeringen, ber regeringen att verkligen överväga desamma, begrunda om man verkligen icke kan gå den vägen. Lika väl som man från regeringens sida satt minimipris på varor kan det väl också sättas minimipris på arbetarnas vara, d. v. s. arbetskraften, så att de få betalt på sådant sätt, att de kunna leva något så när på denna betalning.

Jag vill till sist säga det, att jag finner mig föranlåten att vidhålla det väsentliga utav de ord, som jag fällde i motiveringen till min interpellation, i vilken det heter på följande sätt: »En regering.

som vill allvar av sin mening till lugn och samhällssolidaritet, ger en klar och bestämd signal till demokratisk 'nyorientering'. En regering, som icke lyssnar till tidens krav inom och utom landet, är en fara för lugn och samhällssolidaritet, är en samhällsfara».

Då jag här hört regeringens svar i dag, som icke ger något egentligen positivt på hand, vare sig det gäller verkliga författningsreformer eller ingripanden för att åvägbringa ekonomiska reformer till gagn för Sveriges arbetareklass, så nödgas jag i det väsentligaste vidhålla vad jag härvidlag har sagt. Då regeringen ställer sin mening till lugn och samhällssolidaritet må det sägas, att man icke kan skapa detta önskade lugn på den väg, som regeringen härvidlag anvisar. När Sveriges folk i dessa hungerdemonstrationer på grund av hungerns förtvivlan — en hunger, som de själva icke äro skulden till — begär ett eller annat övergrepp, så går det icke att skapa lugn genom att straffa dem med hårda straff och hopa massor i fängelserna. Och då man ger demonstrerande arbetare till svar i stället för bröd mera kulsprutor, bajonetter och sådant, så är det sannerligen icke de goda vägarna att skapa verklig enighet inom Sveriges folk, när man icke på samma gång vill gå Sveriges folk till mötes med verkliga reformer, utan griper till ord, som till blankt ingenting förplikta, och ingenting utlova med klara och tydliga utfästelser för den kommande framtiden.

Vi veta att i närvarande stund, och icke minst under de oroligheter, som satt sin prägel på denna debatt, Sveriges folk står och lyssnar. Vi veta, huru i detta land, som prisats som frihetens stamort på jorden, kunna Stockholms arbetare förbjudas att samlas i trakten kring riksdagshuset, där polissablar blänka för att mota Sveriges arbetare, som lugnt och stillsamt vilja avlyssna vad som möjligtvis kan komma ifrån Sveriges riksdag. Ja, man kan förbjuda dem det, men man kan icke förbjuda Sveriges folk att ändå lyssna och man lyssnar i spänd förväntan i denna stund, vad svaret skall bliva från Sveriges regering. Det har även kommit men i en sådan form, att jag misstänker, att lugnet, som ni tala om, det komma ni sannerligen att få leta efter. Svaret kommer tvärt om att skapa mera oro, och Sveriges folk kommer att visa, när ett tillfälle gives, att de tider redan äro förflutna, då ett litet fåtal högermän fingo styra och ställa politiskt och ekonomiskt för hela Sveriges folk. Den väg, som valts, leder fram till en katastrof för de ledande och för det system, som ställer sig bakom en sådan politik. Den för fram till samma situation som man sett i andra länder. Här har i dag redan erinrats om huru i Ungern greve Tisza, den starke mannen med järnnäven, föll just därför att han kröp bakom en dylik politik och icke var med om en verklig demokratisk nyorientering åt Ungerns folk, som lidit så svårt och som nu krävde att få ersättning genom en verklig politisk författningsrevision. Jag misstänker att denne starke man, denne greve Tisza, denne järnnäve, finns för närvarande icke i vårt land. Även om man skulle hava sina blickar på herr Trygger i första kammaren, så misstänker jag, att han skulle finna sig ur stånd att hejda den mäktiga flodväg, som

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Svar å interpellationer.
(Forts.)

med utgång ifrån Ryssland välver fram över alla länder och även över vårt eget land. Den skall dock undan för undan spola med sig större och större delar av de landfästen, på vilka även den svenska reaktionen är timrad, så att, även om den svenska reaktionen kan hålla sig uppe en stund, den dock slutligen följer den ryska reaktionen, om än måhända sättet för dess fall blir något annorlunda.

Jag vill sluta med de ord, som den gamle talmannen i första kammaren, herr Hamilton, en gång i världen fällde: »Det är lätt att leda massorna framåt, men försök att leda dem tillbaka i detta land!» Vi hava här i kammaren på väggarna en bild från den gamla goda tiden, då Torgny Lagman talade på tinget och sjöng frihetens ord för sin kung om hur han skulle styra sitt land. Och det skall nog visa sig i dessa dagar huru Sveriges folk, om det ställer sin samlade massaktion bakom sina krav på verklig författningsreform och ordentliga ekonomiska reformer också förr eller senare skall komma att genomföra dem helt och fullt. Skulle det gå till en kris, det man aldrig kan veta, så skulle jag i så fall vilja rekommendera till begrundande de ord, som en gång i början eller i mitten av 1800-talet en bekant svensk författare, Jonas Love Almqvist skrev om det europeiska missnöjets grunder och orsaken till revolutionerna. Han fällde följande ord: »Ett helt folk kan förtryckas av enskilda, vilkas intressen härtill förleda dem. Dessa enskilda utsätta sig därigenom för vådan att krossas av nationen, vilket kallas revolution; och den är förtryckarnas verk, fallande över deras egna huvuden.»

Vill den svenska förstakammarreaktionen med eller utan regeringens tillstånd, med eller emot dess vilja driva Sverige fram på sådana vägar, då bör också denna förstakammarreaktion — det vill jag säga herr Trygger — också skriva sig till minnes och en smula besinna de ord, som fälldes av Jonas Love Almqvist.

Med herr Vennerström förenade sig herrar *Höglund* i Stockholm, *Winberg*, *Björling*, *Skareen*, *Eronn*, *Johansson* i Sollefteå, *Ericson* i Funäsdalen, *Hage*, *Lundberg*, *Widlund*, *Erikson* i Uppsala och *Bengtsson* i Göteborg.

Herr Edén: Herr talman! I de två interpellationer, som nysst hava erhållit sitt svar från regeringsbänken, har det parti jag har äran tillhöra icke någon del. Men de stora samhällsfrågor, rörande framför allt rösträtt och författning, som i dessa interpellationer beröras, angå oss alla, och i de frågorna har även vårt parti vid denna riksdag tagit initiativ. I de frågorna har partiet desslikes, under trycket av den utomordentliga situation i vilken vi leva, tagit det ovanliga steget att göra en direkt hänvändelse till herr statsministern med uttalande av våra förhoppningar, att han icke skulle försumma ett initiativ till en lycklig lösning. Vad vi då hemställde om var, att regeringen måtte taga ett verksamt initiativ till en snabb lösning av den kommunala rösträttsfrågan enligt principen om lika rätt för alla skattebetalande i kommunerna, och att regeringen måtte lägga

sitt inflytande i vågskålen för att åstadkomma ett beslut vid innevarande riksdag om rösträtt för Sveriges kvinnor på grund av nu föreliggande motioner. Även vi hava fått vårt svar genom vad som nu yttrats ifrån regeringsbanken. Även vi måste göra våra reflektioner över svaret.

Det kan icke sägas annat än, att det svaret icke blott icke är för oss tillfredsställande, utan även måste mottagas med djupt beklagande och en allvarlig känsla av besvikethet.

Svaret betyder nämligen, att regeringen ställer sig utanför de stora spörsmål, som vi sökt lägga denna regering på hjärtat, att den skjuter dem undan — visserligen med hänvisning till valen — men dock fullständigt skjuter undan dem. Det är detta, som är det allvarliga just nu, ty av allra största vikt och av allra största värde skulle regeringens ingripande ha varit just i dessa tider. Ingen vet vad ett regeringsingripande kan vara värt om 4 månader, ingen vet, vad som gått förlorat genom att det icke kommit nu.

Det är så mycket mera ägnat att verka beklämning och besvikelse detta svar, som man i detsamma icke finner ens ett ord av positiv innebörd i den fråga, där det dock förefaller mig, att regeringen skulle hava haft en alldeles särskild och osökt anledning att just nu taga position och där, så vitt jag kan förstå, icke något hinder däremot borde ha förelegat — jag syftar på kvinnornas rösträttsfråga. Om nu regeringen skjuter den kommunala rösträttsfrågan ifrån sig med hänvisning bl. a. till att den redan behandlats vid denna riksdag — jag godkänner ingalunda detta skäl, men jag anmärker att det förekommit — så ligger ju saken i varje fall helt annorlunda med den kvinnliga rösträtten. Den frågan föreligger ännu till avgörande i kamrarna, den har icke av kamrarna blivit beslutad, ännu är det sålunda tid att där taga en position med direkt verkan på besluten. Varför icke ett ord om detta positionstagande? Skulle man icke hava kunnat vänta, att ifrån den regering, vars ledande män på sin tid, år 1907, framlade förslag till vad som blev ett avgörande steg i männens rösträttsfråga, nu, 10 år senare, tiden hade kunnat anses vara inne att också säga ett avgörande ord i fråga om kvinnornas rösträtt? Skulle man icke hava kunnat vänta av den regering, vars ledande män då förenade sig om ett uttalande, att även den kvinnliga rösträtten »inom en nära framtid» måste komma till en lösning, att en sådan regering med samma ledande män nu borde hava funnit, att den »nära framtiden» kan anses vara inne 10 år senare. Men nej, icke heller i denna fråga om den kvinnliga rösträtten gavs något svar. Resultatet blir för den frågan efter all sannolikhet, liksom för övriga frågor om reformer i den politiska rösträtten, icke blott ett uppskov till efter valen, utan ett uppskov på ytterligare tre år, de tre år, som ingå i den nya period, för vilken andra kammaren nu skall väljas.

Jag måste såsom ett allmänt omdöme säga, att det förefaller mig, som om regeringen, både ur den ena och den andra synpunkten, på ett beklagligt sätt har underlåtit att uppskatta, vad jag vill kalla det psykologiska ögonblick, som nu var inne och som den låtit gå

Svar å interpellationer.
(Forts.)

oanvänt ur sina händer. Ty det är ett sådant ögonblick just nu, under den rörelse, som nu går igenom vårt land för en reformering och fördjupning av den medborgerliga rätten till full självstyrelse. Denna rörelse är verklighet och icke något talesätt. Den märkliga tid, som vi leva i, de oerhörda världshändelser, som omvärva oss, icke minst allt det, som vi själva genomlevat här hemma i Sverige under dessa krigsår, bittrare och bittrare ju längre kriget varar, allt detta har redan rört upp människornas sinnen på ett sådant sätt, att här kännes ett behov av en långt allmännare medborgerlig rätt och ett långt allmännare erkännande av medborgarevärdet än det, som hittills blivit givet i svensk grundlag och kommunallag. Det känns, att just nu skulle hava behövts ett steg, ett stort och avgörande steg, ett steg, som hade kunnat verka befriande, som hade kunnat verka samlande. För att använda detta så många gånger missbrukade ord, ett steg, som hade lyft oss upp ett ögonblick över de materiella bekymmer, stora nog i och för sig, som sysselsätta oss, och försökt att förena oss omkring förnimmelsen av att verkligen uppkalla *alla* krafter i den oerhörda prövning, som vi i likhet med andra folk genomgå. Det steget togs icke, det ögonblicket försummades. Jag fruktar, att den försummelsen kommer att visa sig vara mera ödesdiger än kanske någon av dem, som nu sagt sitt nej, rätt förstå.

Och vilka äro skälen för att ingenting kunde göras? Det första: att regeringen har bildats för helt andra uppgifter, och att de uppgifterna äro stora nog. Det kan icke falla mig in att underkänna, att det finns ett allvarligt berättigande i själva denna synpunkt i och för sig. Regeringen har tillkommit för andra uppgifter, och att de uppgifterna äro mycket stora, därom äro alla ense. Ense äro vi också därom, att alla behöva spänna sina krafter för att göra vad göras kan i det samlade arbetet för dessa stora uppgifter, och regeringen har i det avseendet, såsom herr statsministern redan antytt, tror jag, icke haft något att beklaga sig över från vänsterpartiernas sida, närmast från det parti, jag tillhör. Men om även så är, att dessa stora uppgifter finnas, så är det dock så, mina herrar, att en tid sådan som vår den frågar icke efter, på vilken grund en regering egentligen kommit till. Den tiden kommer med sina väldiga ytterligare krav genom de nya händelser, som strömma över oss, genom den förändring i människornas sinnen, som rör sig runt omkring oss. Den tiden är för stark för att hejdas inför begränsningen av de uppgifter, regeringen egentligen hade tänkt sig. Tiden fordrar av Sveriges regering, att den skulle göra någonting ännu större, ännu mera, att den skulle spänna krafterna ännu högre, att den skulle gripa in för denna stora, enande, samlande förändring i demokratisk riktning, som jag nyss har antytt. Det är tidens skuld och icke några oroliga enskildas sinnens, att denna prövande nya uppgift har ställts på regeringen. Det är icke bara våra förväntningar regeringen sviker, när den nu sagt sig icke kunna göra någonting. Jag säger än en gång: jag är rädd, att den försummat ett tillfälle, som borde ha använts, och som jag tror aldrig kommer igen i samma märkligt gynnsamma gestaltning som nu.

Jag kan icke värja mig, trots mitt erkännande av regeringens arbetsbörda, från att dock göra den reflektionen, att bakom undanskjutandet och tillbakadragenheten även ligger något annat. Det är väl icke bara en tillfällighet, att svaret på interpellationerna och på den av oss inom det liberala partiet gjorda framställningen har dröjt i mer än 5 veckor, och det är väl icke bara en tillfällighet, att svaret kommer samtidigt med allmänna valmansförbundets s. k. »årsstämma» i Stockholm. Jag kan icke hjälpa, att det förefaller, som om till regeringens ståndpunkt allt för mycket har medverkat hänsyn till detta högerparti, som nu mönstrar sig för de kommande valen, och jag kan icke underlåta att finna, att bakom motståndet ha vi egentligen att söka just detta högerparti. När nu icke någonting kommer att göras från regeringen, då är det sist och i egentligaste mening Sveriges höger, som därför bär ansvaret. Det är Sveriges höger, som icke ens nu, efter allt vad som har hänt, kan släppa sin kära 40-gradiga skala såsom grundval för det kommunala livet och för första kammaren. Det är Sveriges höger, som alltjämt vill bygga sin politiska maktställning på denna penningskala, ensamstående i vårt land. Det är Sveriges höger, som icke ens nu kan gå ifrån sina fördomar mot kvinnorösträtten i Sverige så långt, att den vill taga det steg för kvinnornas medborgarrätt, som för länge sedan borde ha varit moget. Denna höger är det därför också, som vi ha att taga upp striden emot, när vi nu allesammans, såsom redan har blivit antytt, ha att vända våra blickar till valen, som regeringen hänvisat på.

Den hänvisningen innebär ju i ett avseende en behållning. Den var avfattad i allmänna och försiktigt utformade ord, det är sant. Men den är dock ett erkännande, att valen till andra kammaren skola vara avgörande för regeringens riktning i detta land. På vilket sätt de skola vara avgörande är icke sagt, men att de skola vara avgörande, det kan väl icke vara något missförstånd av herr statsministerns uttalande. Valmanskårens vilja och folkets avgörande om självstyrelsens riktning, de gamla principerna, som det frisinnade partiet för sin del har kämpat för under årtienden här i landet, och som hittills alltid ha varit bestridda från Sveriges högerparti, dessa principer äro nu av regeringen i detta betydelsefulla ögonblick erkända. Det skall slås fast, och det kan icke i framtiden bortförklaras.

I annat avseende är hänvisningen till valen så mycket mindre tillfredsställande, ty den betyder, det är uppenbart, att dessa val skola få sin karaktär av en kamp, vars skärpa och djup vi i detta ögonblick icke kunna överskåda. Här fanns dock angelägenheten, riksangelägenheten att försöka, jag vill icke säga *undvika valstriden*, — det var omöjligt — men åtminstone *mildra dess bitterhet* och *undvika dess överdrifter*. Här fanns den möjligheten uti en sådan befriande handling från regeringens sida, som jag nyss har antytt, en sådan, som hade kunnat visa, att vi förmått samla oss om en stor gemensam konstitutionell ansträngning — må vara med möjliga eftergifter å ömse sidor, men en ansträngning på den klara demokratiens grund. Den möjligheten har avvisats. Sveriges höger går till

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Svar å interpellationer.
(Forts.)

valen icke för någon som helst utjämning av medborgarrätten utan för den fullkomligt orubbade kommunalförfattning, som byggts på penningprivilegier och som står i oförsonlig motsats till tidens anda, och för de svenska kvinnornas fortsatta utestängande från den politiska myndighet, som vunnits av alla våra grannländers kvinnor. Sveriges vänsterpartier komma att upptaga den strid, som de sålunda uppfordrats till. Det gäller icke blott om socialdemokraterna utan även om de liberala, om än vi gå andra linjer i många avseenden.

Vi veta vad det nu gäller för landet och folket, vad det gäller för den sunda utvecklingen i Sverige, vad det gäller för att få in denna på de enda vägar, som i det tjugonde århundradet böra kunna leda till verklig lycka och styrka för Sverige som för andra folk, de demokratiska vägarna. Det liberala partiet kan beklaga, att striden på detta sätt skärpes, men det skall upptaga striden och endast känna sig sporrat till så mycket mera intensiva ansträngningar. På den lagbundna ordningens orubbliga grund skall striden föras, men med uppkallande av alla krafter och med vädjande till alla de sinnen och samveten, som i denna tid hålla på att varda mogna för att slippa ifrån penningens herravälde i Sveriges politiska liv, lika väl som det är undanfejat i andra länder. Så visst som detta svenska folk sedan urminnes tid har varit ett av Europas friaste, kan det folket icke finna sig i att mitt i det tjugonde århundradets väldiga nydaning stanna kvar vid en sådan relativ folkfrihet och en sådan penninggraderad medborgarrätt som den vi hittills levt i, och som snart alla andra folk hunnit lägga långt bakom sig. Folket fordrar och har rätt att få sin fulla frihet. Det kommer att bli lösen för valen från vår sida.

Häruti instämde herrar *Byström, Pettersson* i Södertälje, *Modig, Olsson* i Ramsta, *Adelswärd, Runefors, Larsson* i Säby, *Jönsson* i Revinge, *Pålsson, Sigfrid, Hamilton, Rune, Anderson* i Knapasjö, *Persson* i Björsbyholm, *Schotte, Janson* i Kungsör, *Igel, Mossberg, Sjöberg, von Sneidern, Röing, Bogren, Andersson* i Milsmaden, *Karlsson* i Fjäl, *Lundgren* i Nora, *Molin* i Dombäcksmark, *Bergman, Olofsson* i Digernäs, *Hellberg* i Lycksele, *Rehn, Bäckström, Jonsson* i Gumboda, *Wikström, Lundström* i Långnäs, *E. A. Nilson* i Örebro, *Bengtsson* i Norup och *Jönsson* i Fridhill.

Herr Hallén: Herr talman, mina herrar! Om det svar, som hans excellens herr statsministern har givit, skulle man med en viss användning av våra nationella beteckningar kunna säga, att det var ett i viss mening typiskt svenskt svar. Jag fattar då det adjektivet svenskt icke i det ordets allra bästa bemärkelse, utan det är så som vi ofta fått vänja oss vid vid de stora stunderna i vårt offentliga liv att man efterlyser förgäves alla ögonblick av sammanhållning, storlagen kraft och målmedveten styrka och även enighet, som man skulle väntat sig. Vi ha alla en förnimmelse av att allt löses i kompromissens tecken, vilket förtar allt intresse och all entusiasm. Det finnes ett ord av Tegnér som säger: »det var ej dag, det var ej natt,

det väjde mellan båda». Jag undrar, om man icke skulle kunna sätta det såsom epitet för det anförande, som hölls från herr statsministerns plats.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Jag tror mig våga påstå, att vad som förehas i dag i riksdagen har man med fullt fog rätt att se mot en bakgrund av verkligt världshistoriska mått. Vi veta alla, att hade icke den ryska revolutionen kommit, så hade näppeligen de interpellationer framförts, som i dag blivit besvarade. Och vi veta nog, att det är icke blott ekot av de frihetsrop, som skalla i vårt östra grannland, det är icke blott det, som framkallat den politiska situation vi ha, utan det är urgamla frihetskrav, som nu samla sig med förökad styrka.

Om man nu stannar inför det svar som gavs, vill jag säga, att det kan tolkas och värdesättas ur olika synpunkter. Bland annat kan man påstå, att det är från herr statsministerns sida *ett undersåtligt underkännande av den politik, som inaugurerades på kungl. slottets borggård en vinterdag för tre år sedan*. Det är faktiskt ett erkännande från herr statsministern, ett medgivande åt att folket i val är den utslagsgivande faktor, som man hädanefter skall räkna med i svensk politik över huvud taget, och det är som sagt icke mer än tre år sedan från högststående auktoritativt håll i vårt land en diametralt motsatt uppfattning fördes fram. Det är en behållning av debatten, som säkert icke kan underskattas. Detta är *ett erkännande för övrigt åt folkviljan såsom högsta norm för riksstyrelsen* och det är samtidigt, när det kommer från ett sådant signifikativt håll som från herr statsministern, kan man säga, *en synnerligen auktoritativ begravningsringning över åtskilliga av 1914 års idéer*, och många av de talemän, som då ryckte på axlarna både åt demokrati och ännu mera åt den efter utländskt mönster importerade parlamentarismen, måste säga, att man har nu att räkna med Sveriges statsminister, och jag antar den samlade regeringen, som har givit sitt fulla oförbehållsamma erkännande åt att parlamentarismen är den politiska väg, som man icke på längden kan undgå att beträda. Det är stick i stäv mot såväl herr Tryggers som hela den svenska högerns åsikt i dessa frågor.

Men i herr statsministerns svar ligger också vid sidan av den vinst, som vi kunna deducera fram, något annat, som vi också äro medvetna om, att det kunna vi icke se och höra annat än med beklagande. Det är denna maning att låta folket i val få träffa avgörandet, ty det riktar sig också åt andra kanter. Det är tyvärr från vårt håll nödvändigt att uppfatta det som en lösen, en paroll även till den politiska reaktionen i vårt land, ett »giv akt, ty här komma allvarliga tider», en maning till dem att se att här blåser upp en storm utan motsvarighet på långliga tider, en maning att spanna krafterna för att till hösten utnyttja innehavande positioner. Man erinrar sig den gamla skriftens ord, när aposteln talar om, att man måste utstå på den onda dagen, allting uträtta och bli bestående. Detta att bli bestående tycks speciellt vara en synnerligen viktig angelägenhet för de maktägande klasserna, som känna att striden håller på att blåsa upp med större styrka

Svar å interpellationer.
(Forts.)

än någonsin. Man kan vara förvissad om att herr statsministerns varsel om att vi måste ställa allt på sin spets till valen blir parollen till de andra och kommer icke minst från den angripna parten, det härskande fåtalet, d. v. s. högern i vårt land att uppfattas såsom en paroll att verkligen spänna krafterna till det yttersta. Och vi kunna vara vissa om att högern kommer att rusta sig och gå till kampen, jag tror dock näppeligen med det goda samvetets förtröstan, att den kämpar den kampen för en god sak i alla stycken. Men den har åtminstone den trygghetskänslan och den vissheten, att de stora skaror, som komma anstormande, skola i stor utsträckning vara antingen vapenlösa eller på annat sätt mer eller mindre berövade sin politiska och sociala slagkraft. Jag syftar på vad som berörts av samtliga talare före mig, alla de för oss förhatliga begränsningar av den allmänna rösträtten, som vi känna under namn av de olika strecken. Här är icke tid och plats, eftersom den egentliga rösträttsdebatten kommer om några dagar, att gå in på allt detta, som uppkallar ett enhälligt motstånd mot dessa skrankor, men jag skulle åtminstone vilja begagna tillfället att vända mig till herr statsministern på grund av hans, som jag säkert antar, klara känsla för vad rätt och människovärde kräver. Jag vill vädja åtminstone till honom, då det är fåfängt att vädja till högern, ty det är icke någon indiskretion, om jag nämner här, att i det grundlagsvårdande utskottet kunde man icke förvänta det minsta erkännande åt det myckna talet om nyorientering. Och då man citerade en av högerns mest framskjutna män, som sökt visa sympatisk förståelse för detta, fick man det svaret, att vad han sagt och skrivit var hans ensak, man hade icke ringaste anledning att göra hans ord till sina. Det är alltså hopplöst att från högern vänta något tillmötesgående, men vi drista oss dock tro, att såväl hos herr statsministern som hos andra medlemmar i den sittande regeringen det skall finnas någon reagens inför de ofrånkomliga rättssynpunkter, som vi bygga på i en tidpunkt, där förhållandena göra, att skarorna decimeras och förminskas i sin politiska och sociala slagkraft. Jag vädjar till envar, om det icke är med fog vi resa det kravet på författningsrevision, när vi tänka på något sådant som att för en arbetare, som blivit arbetslös kanske på grund av att fabriken stoppats av den ena eller andra orsaken, varigenom hans ekonomi blivit undergrävd eller tilltrasslad, skola ytterligare stenar läggas på bördan, så att han icke blott skall leva livet i misär och svårighet utan se sig politiskt degraderad och utstött ur de politiskt myndigas krets, även om hans politiska omdömesförmåga är aldrig så god. Det är omöjligt att försvara en sådan orättfärdighet, och man hoppas i det längsta, att det skall finnas åtminstone på något håll inom högern och även inom regeringen en känsla för att det är ett oefterrättlighetstillstånd. Jag tänker på andra sådana yttringar av utskyldestreck som stöta bort omkring 170.000 valmän. *Tillsammans med de övriga blir det 280—300,000 män, som stupa på dessa hinder.* Jag tänker på ett annat exempel, på alla dessa, som på grund av påvisbar fattigdom icke kunna betala lät oss säga skodonen eller läroböcker till barnen, som äro elever i skolan. Dessa människor,

även om det kan slås fast att de äro nyktra, hyggliga och skötsamma familjefäder, som säkert fylla sin plats på bästa sätt, skola träffas av dessa streck därför att det allmänna fått förskottera och lägga ut för dem. Därför att de icke kunnat annat än först tänka på hustrun och barnen, skola de träffas därav och stötas ut från skaran av myndiga medborgare. Jag tänker, herr statsminister, på ett exempel, som jag tycker är så upprörande och gripande, men som är hämtat ur verkligheten själv. Det var en gång en arbetare, som levde i små fattiga bekymmersamma förhållanden. Hustrun sjuknade och fördes bort till annan ort, där hon dog, och familjen var så fattig, att den icke kunde betala kostnaderna för begravningen, utan det allmänna fick lägga ut därför och mannen förlorade därför sin politiska rösträtt. Är det politiskt anständigt, att sådant skall kunna ske i vårt land? Det finnes så mycket upprörande i att det innersta människovärdet och moralen skall lida av sådant. Jag säger ingenting om att man kräver att alla skola fullgöra sina skyldigheter till stat och kommun, och jag kan förstå det resonemanget, som kräver det, när det är fråga om rösträtt och politisk medbestämmanderätt. Men här är det så, att hela denna svenska höger som en man icke ens vill gå med på en utredning om att se till, om icke detta utskyldstreck skulle kunna avskaffas, som drabbar så orättfärdigt. Kan man längre begära respekt och aktning för en politisk åskådning som står kvar på en sådan ståndpunkt? (Rop av: Nej, Nej!)

Det kan väl icke heller förnekas, vad politisk uppfattning man än må ha, att det är verkligt berättigat, när vi resa våra protester, som den föregående ärade talaren strök under, mot penningen som mätare på politisk insikt och politisk betydelse i vårt land? Jag vill tillåta mig att betona, att jag särskilt som svensk måste reagera mot detta skymfliga sätt, varpå man rekryterar landets senat och överhus — detta att det är ingenting annat än penningen och den konstaterade årsinkomsten, som kvalificerar en person att sitta i den församling, som skulle vara den mest lysande och kompetenta av den högre odlingens och visdomens representanter, den som skall bestämma över landets öde. Där tager man ingen hänsyn till bildningsgraden eller någon annan kompetens, utan det är ju som sagt uteslutande penningen, som man låter bli utslagsgivande. Och man får väl icke förundra sig över, att vi protesterar mot detta och att vi vilja försöka koppla bort denna partipolitiska synpunkt.

Känna ni icke på högernsida, att människovärdet blir kränkt och skymfat, när denna kommunala röstskala får giva liksom det offentliga intyget på människornas värde, då den säger, att de få betyda mindre än en tredjedel eller en fjärdedel eller t. o. m. en tiondedel kanske av vad en annan medborgare betyder? Jag skulle vilja giva herr statsministern en erinran om det mycket enkla och lättfattliga exemplet av den nutida svenska gulaschbaronen, som kan genom sina tvetydiga manipulationer skaffa sig en förmögenhet, som skänker honom 30 eller kanske 40 röster, och han således kan väga upp ett tiotal hederliga och skötsamma svenska arbetare. Och kanhända dessa på grund av dyrtidens svårigheter icke kunnat betala

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Svar å interpellationer.
(Forts.)

sin skatt och till följd därav förlorat även denna sin mindre medborgarrätt. Och det är ju i ganska stor utsträckning, som dessa jobbare och gulaschbaroner förekomma, vilka kanhända till råga på allt icke äro så politiskt vakna eller initierade i vårt lands frågor, som dessa arbetare. Kan man försvara sådant? Vad är det, som premieras här? Det är icke gulaschbaronens politiska visdom, utan det är hans smidighet och tilltagsenhet. Kan man då icke förstå, att sådant måste ovillkorligen väcka protester?

När t. o. m. en förresten ganska tongivande högertidning i landsorten erkänner för några veckor sedan, att den 40-gradiga skalan icke längre är hållbar som grundval för första kammarens bildande, så kan man ju förstå den indignation, som växer fram, och som det må vara min rätt att här giva uttryck åt.

Jag skulle också vilja säga, att alla dessa svårigheter, på vilka herr statsministern syftat, kunna ha sitt berättigande, men vi hörde skälen, varför regeringen icke anser sig kunna i detta nu taga positiv befattning med denna sak. Och med den viktiga specialuppgift, som regeringen har, så förstå vi mycket väl, att det skulle vara oberättigat att begära av regeringen, att den nu skulle lägga fram ett bestämt yrkande t. ex. på författningsrevision. Det är att begära det omänskliga, och jag tror näppeligen att man från vårt parti har begärt något sådant nu vid denna tidpunkt. Men höga vederbörande skulle väl åtminstone såsom svenska män kunna erkänna, att där finnas bedrövliga och sorgliga missförhållanden, som måste rättas till. Och hade det icke då varit ett lämpligare svar, om vi hade fått t. ex. följande ord från herr statsministern? Han talade nämligen om, att det viktigaste av allt är, att vi enigt hålla tillsammans under dessa bekymmersamma tider. Men vem skall då offras på detta enighetens altare? Jo, det är alltid desamma, det är folkets flertal. Om det vore så, att vi vore en liten klick, då kunde man ju fordra, att vi skulle offra vår mening. Men kan man icke kräva, att denna enighet skulle vinnas, genom att det lilla politiska fåtal, som samlar sig kring högern, bringade denna offergård? Och då menar jag borde man ha kunnat få från herr statsministern en sådan förklaring som den, att här visserligen icke är tiden och platsen att skissera den politiska författningsrevisionen, men just för att hålla folket tillsammans och uppmuntra de stora massor, som ha att bära dyrtidens tryck framför andra, och för att få folket samlat, så vilja vi åtminstone gå med på en utredning. Man kunde ha väntat, att regeringen sagt, att den vill gå med på att tillsätta en stor parlamentarisk kommission, där gärna olika meningar kunde få bryta sig mot varandra, men där direktiv gavs att pröva, om icke den nuvarande 40-gradiga skalan och andra former för penningens utslagsgivande betydelse skulle kunna ersättas med andra normer för det politiska livet. Jag tycker, att det skulle regeringen mycket väl, hur upptagen den än må vara natt och dag med näringsbekymmer, kunnat kosta på sig. Det skulle också ha vunnit erkännande vida omkring ute i vårt land.

Jag vill sluta med att säga några ord om *varför* vi egentligen

resa denna kamp och kräva denna författningsrevision. *Vi kräva den* — som vi icke sticka under stol med — *för att erövrå den politiska makten i vårt land.* Och den politiska makten vilja vi vinna icke för maktens egen skull, utan våra syften äro helt andra och ligga på ett betydligt högre plan. För den skull vill jag säga några slutord.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Jag vill då först berätta en liten episod, som kastar ett ganska skarpt ljus över vår kamp. Jag talade här om dagen med en arbetarhustru i ett av de fattigaste kvarteren här i vår huvudstad, och hon berättade, att när fredagen kom, var familjens förråd av bröd och mat nästan slut. Mannen hade att på lördagen uträtta ett tungt och krävande arbete på verkstaden eller var det var. Det fanns verkligen kvar ett litet stycke bröd, och när alla hade lagt sig på kvällen halvmätta, så blev det ett samtal mellan mannen och hustrun, om vad man skulle göra med den sista brödbiten. Hustrun sade till mannen, att han skulle äta upp den, då han så väl behövde den för att kunna stå ut med det hårda arbete, som väntade honom dagen därpå. Men han tänkte på hustrun och barnen och sade, att han ville icke beröva dem den lilla brödbit, som fanns kvar. På natten blev han emellertid så hungrig, att han icke kunde motstå frestelsen utan gick och åt upp brödet. Men när han det hade gjort, så brast han i gråt vid tanken på, att han måst beröva hustrun och barnen även den lilla hjälpen.

Jag skall taga ett annat exempel för att sedan komma till den slutledning, som jag skulle vilja draga av detta. Det var en arbetare, som bodde på landsbygden vid ett bruk. Hans dotter hade blivit en sedeslös slinka av den anledningen, som han sade, att han och hans hustru och 6, 7 barn fått i årtal leva i ett enda rum, ett kyffe, som icke kan sägas vara en människobostad utan en vrångbild av vad som kan kallas ett hem. Där fanns ju intet utrymme, ingen luft och intet ljus. Barnen levde i stället sitt vilda liv ute på bruksbackarna. Där är sannerligen någonting för våra sedlighetsivrare att se på i denna fråga. Bruket i fråga, eller bolaget, utdelade i våras 18 % och har tjänat grovt på kriget, men alla dess arbetare bo i mörka, eländiga kyffen. Icke ett öre avsattes till byggnadsfonder, kassor för egnahemslån o. d.

Jag menar med dessa två bilder ur livet, som jag antydde, att här förstår man, varför vi vilja erövrå den politiska makten. Det är för att få slut på sådana förhållanden som dessa, vilka ur moralisk, religiös och kristlig synpunkt äro ytterligt ödesdigra, förhållanden som avkristna vårt folk och förgifta människorna. Otillräckligheten i deras ekonomi drager såsom polyparmar ned dem. Det är därför, som vi vilja erövrå den politiska makten och söka skapa andra förhållanden av politisk, ekonomisk och moralisk beskaffenhet. Och man må icke förvånas över, att denna kamp blir skarpare och skarpare, när vi t. ex. i Stockholm se, huru denna stad blir liksom en avsättningsort för allt det guld, som arbetarna ute i landet skapa, när vi se, huru många icke bara gulaschbaroner utan även andra rika eller köpkraftiga människor, som finnas här i huvud-

Svar å interpellationer.
(Forts.)

staden. Är det icke någon på högersidan, och är det icke rentav någon inom regeringen, som tänker på, att det är våra skogsarbetare, våra drängar, våra bruksarbetare, våra gruvarbetare o. s. v., som skapa det ekonomiska underlaget för det guld, som lyser och glimmar här i huvudstaden till ett fåtals njutning och förnöjelse. Det kommer man icke ifrån. Ty varifrån kommer annars allt detta, om icke på grund av hela det ekonomiskt felaktiga och orättfärdiga system, varpå vi bygga. Det är, vill jag säga, den korta motiveringen, varför vi sträva efter att erövra den politiska makten. Det är alltså icke för maktens egen skull. Det är för de fattiga svenska hemmens skull.

När man ser den rikedom, som tager sig sådana stötande uttryck, kan man fråga sig: vad gör man på det hållet, för att hjälpa dessa våra landsmän i dessa nödens och bekymrens dagar? Frånsett många ståtliga och vackra undantag från arbetsgivares och andras sida, kan man säga, att man gör från denna härskande klass absolut ingenting. Ja, man kan på sin höjd säga, att man samlar överskotten av brödkorten och lämnar dem till arbetarna. Jag vill icke gyckla med den åtgärden, ty den är säkerligen framsprungen ur en varm samhällskänsla. Men den är symbolisk och signifikativ. Den för osökt tanken till det ställe i Skriften, där det talas om kvinnan, som yttrade till den störste, som gått på denna jord, några ord om att man i alla fall kunde få äta smulorna från sina herrars bord. När man tänker på detta, måste man säga sig, att det är smulor man giver de fattiga både rent materiellt och politiskt; när bara om några dagar konstitutionsutskottets betänkande kommer på kammarens bord, så får man se, vilka torftliga smulor, man i dessa dagar vill giva i politiskt avseende åt de fattiga klasserna i vårt land.

Sådant duger icke. Sådant är riskabelt. Och kanske herr statsministern hört talas om det blod, som redan flutit i denna dag för denna frågas skull. Man kan förstå den indignation, som här kommer fram. Vi fördöma dessa medel på det skarpaste såsom ytterst verkande i reaktionär riktning, såsom allt, vad bristande laglydnad och lagöverträdelse heter, verkar. Vi fördöma dem så starkt som någon, men vi begära, att man skall förstå, huru sådana upphetsade och förtvivlade känslor kunna taga sådan gestalt som de gjort. Det är icke så mycket att undra på, när man känner till denna kompakta opinion från den lilla maktägande klassen, som kommer till synes, såsom här skett.

Vi hava framför oss och fått i kammaren utdelat ett upprop från reaktionens jeunesse dorée, denna gyllene ungdom, högerfolkets egna unga män, vari uttalas, jag skulle vilja kalla det ett varningsord, antagligen riktat till herr statsministern och hans regering, att »talet om nyorientering saknar varje som helst befogenhet». »Vänsterpartierna och deras ledande män», sägs det, »hava genom sin hållning under krigsåren gjort sig förtjänta av det djupaste miss-troende från alla nationellt sinnade element.» På ett annat ställe talas det om, att »den parlamentariska politikens ådagalagda för-

Svar å interpellationer.
(Forts.)

måga att döda varje verklig känsla av ansvar för framtiden aldrig syntes mera oroväckande än nu», och man slutar med att säga, att vad som nu kräves av landets ledande män, synes framför allt vara »modet att säga ett klart och bestämt nej». Detta nej kom lyckligtvis icke från herr statsministern, men det kom i mer eller mindre förstucken form enhälligt från den politiska åskådning, som vi väl kunna antaga att han själv och hela hans regering utan undantag bekänner sig till. På detta hava vi ingenting annat att svara, än att i stället för de smulor, som man vill giva oss, måste vi själva taga den sociala rättfärdighet och rättvisa, som vi hava full rätt att begära, från den maktägande klassen, då vi aldrig få den.

Här har talats före mig om att det är nödvändigt att skärpa den politiska kampen under de månader som komma, och det kommer säkerligen att ske, då vi hava helt på känn, att det är endast genom att skärpa den på detta sätt som vi kunna bryta motståndet hos den svenska högern. Endast därigenom kunna vi förverkliga den folklycka som vi vilja vinna åt de små fattiga hemmen här i vårt land. Kanske man nu säger, att det är överdrift att påstå detta. Men för ett övervägande flertal i vårt land står i dessa dagar och tider den svenska politiska högern som det stora hindret för en sund social utveckling. Vi bekänna, att den är vår folklyckas värsta och farligaste fiende, och det är detta partis politiska tillintetgörelse som vi måste sätta som mål för den valrörelse, som vi kunna säga i dag har inaugurerats genom statsministerns tal.

Herr *Stenudd* instämde häruti.

Herr *Andersson* i Skivarv: Herr talman, mina herrar! Jag hade egentligen icke tänkt yttra mig ifråga om herr statsministerns uttalande, men jag vill säga några ord med anledning av att herr *Edén* framhöll, att allmänna valmansförbundet skulle haft inflytande på detta uttalande och att det möjligen skulle vara framsprunget från högerns sida. Jag vill säga ifrån öppet och ärligt, att, såvitt jag vet, högern icke har någon del i utformningen av detta statsministerns svar. Det säger jag ifrån öppet och tydligt. — Ja, herr *Björck* må gärna sitta och skratta, men jag tror, att herr *Björck* borde iakttaga litet hyggligare former i kammaren än han brukar göra. (Stor munterhet.) — Herr talman, mina herrar! Det är en annan sak, som förvånade mig rätt mycket, när jag hörde interpellationen första gången. När man känner det stora arbete som den nu sittande regeringen åtagit sig för det första för att söka bibehålla den neutralitet som den hittills lyckats bibehålla och sedermera för att på allt sätt söka tillgodose våra livsmedelsbehov, vilket den delvis kunnat göra, så tror jag, att regeringen här har så stora uppgifter, att det icke kan vara lämpligt att lägga större bördor på regeringen. När herr *Edén* dessutom framhöll, att regeringen kunde i alla fall hava lagt fram ett förslag till denna riksdag, så får jag fråga: kan det vara lämpligt att komma med flera stora förslag till denna riksdag, som räckt en månad längre än den egentligen är beräknad att räcka? När den räckt

Svar å interpellationer.
(Forts.)

så länge, att det till och med behövt vidtagas utomordentliga åtgärder för att en del riksdagsmän skola kunna stanna kvar, tycker jag, att det icke är skäl att ytterligare lägga fram flera stora förslag.

Det är en annan sak som jag också tycker är rätt besynnerlig. När, som herrarna väl känna till, vår självständighet hotas från alla håll, när vår neutralitet kränkes på alla kanter, från Tysklands, från Englands och nu senast från Rysslands sida, så tycker jag ändå, att då borde vi inom Sverige stå eniga för att skydda vår självständighet och självbestämmanderätt. Vad har man i stället gjort? Jo, man försöker på allt sätt genom agitationer i rent revolutionär riktning påverka och splittra svenska folket. Man tror, att därigenom skola en del personer vinna en makt som de möjligen kunna vinna, men jag tror, att det vore lämpligare, om man sökte enas så länge åtminstone, till dess att vi kunna stå mera fredade utåt. Det är min tanke, att det varit bättre, om man ställt sig på den ståndpunkten.

Sedan ett par ord till den siste talaren. Han nämnde, att bildningsgraden i första kammaren var så låg till följd av penningväldet och att det var blott detta som avgjorde bildningsnivån i första kammaren. Men, mina herrar, hur är nu bildningsnivån inom det parti som herrarna representera? Står man där så betydligt högre i bildning än de som äro valda av högern? Jag tror näppeligen, att så är förhållandet.

Så är det en annan sak. Den siste talaren nämnde om nöden i landet. Nöd finnes alltid och kommer alltid att finnas, på ett eller annat ställe, det må vara socialdemokraterna, liberalerna eller högern som regerar. Men när den siste talaren ville påstå, att det endast är de förmögna som roa sig, som han sade, under det att andra lida nöd, så är detta ett fullkomligt misstag av herr Hallén. Res ut i industrisamhällena och se, hur arbetarna åtminstone en à två gånger i veckan samla sig i hundratal och försöka roa sig och göra det också ganska grundligt. Det är således icke riktigt, som herr Hallén sade. Jag erkänner villigt, att det finnes nöd på vissa håll, men den kommer alltid att finnas.

Nu vill jag blott tillägga, att högern, såvitt jag vet, aldrig tagit några imperativa mandat. Men ett vet jag som högern bestämt sig för, och det är att slå vakt omkring vår författning, och jag tror även, att högern kommer att slå vakt omkring vår kungamakt, så länge den existerar, det är två saker, som jag tror att vi hålla på. Jag är även viss om, att de väljare som från högernsida gingo till val år 1914, då högerns valmanskår så betydligt utökades, skulle känna sig mycket besvikna, om högern nu, utan att på något sätt meddela sig med dem, skulle gå in på att rubba själva grundvalarna för vår författning. Det är jag fullkomligt övertygad om att de skulle göra. Nu är den fråga som berör själva grundvalarna för vår författning, nämligen den kommunala röstskalan, redan behandlad i år, och därom är ingenting att tillägga. Vad kvinnans rösträtt beträffar, så anser jag den frågan icke utgöra själva grundvalen i vår författning. Den frågan är för övrigt icke avgjord, utan den kommer att avgöras en av de närmaste dagarna.

Jag har intet att ytterligare tillägga, mer än att jag är viss om att det är bäst för Sveriges folk, så länge vi hava den författning som vi hava och jag tror, att det är en trygg ståndpunkt. Jag kommer för min del och jag tror att hela högern också kommer att kämpa för denna ståndpunkt till dess vi kunna få något bättre i stället, vilket jag betvivlar. Därom kunna herrarna vara övertygade.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Herr R ä f: Herr talman, mina herrar! Som jag är vald på ett program som skiljer sig från alla övriga partiprogram inom riksdagen, så skall jag be att få säga några ord. Det är klart, att valmännen inom ett sådant parti också måste utgöra en något säregen valmanskår. Om man tittar på högerdelen av Jönköpingsbanken, så kan man få en viss uppfattning om, huru denna valmanskår ser ut. Då vill jag säga, att denna valmanskår måste anses vara tämligen demokratisk att döma av oss som sitta på Jönköpingsbanken, d. v. s. dess högra del. Den valmanskår, som har utsett oss, avgav icke mindre än c:a 18,000 godkända valsedlar, och det gör något mer än hälften av samtliga valsedlar inom länet.

Vid de resor som jag gjort inom min valkrets i Jönköpings län har jag icke kunnat upptäcka, att det på något ställe förekommit någon bestämd önskan om någon författningsstrid, i synnerhet sedan det sammanjämningsförslag i nykterhetsfrågan som först antogs av första kammaren sedermera äntligen godkänts även av andra kammarens majoritet, för vilket godkännande jag icke förut har blivit i tillfälle att utsäga ett hjärtligt tack, men som jag nu gör. Personligen måste jag också säga, att jag icke är något som helst förtjust i författningsstrider och anser, att de visst icke böra förekomma, annat än när det är absolut nödvändigt. Denna nödvändighet, menar jag, skulle i första rummet föreskrivas av ett rättvist tillgodoseende av alla realintressen och alla grundlagsfästade idealintressen. Först då anser jag en författningsstrid verkligen vara behöfvig. Dessa intressen tillsammans måste också anses utgöra riksintresset, och därför kommer jag också att begagna det ordet i mitt anförande för att därmed ersätta realintressena och de grundlagsfästade idealintressena. Jag tror, att den vägen leder till den största inre styrka, och om man äger inre styrka, äger man också den största möjliga styrka utåt, och det tänker jag är förutsättning för, att det skall gå lyckligt och väl för såväl vårt land som andra länder.

Nu frågar jag: är det verkligen med denna författningsstrid avsikten att vinna denna styrka inåt på samma gång som styrka utåt? Jag måste säga, att i allt vad jag hört och läst i denna sak och i allt vad jag i denna diskussion iakttagit har jag knappast förmärkt något annat än ett hävdande av partiintressen. Såvitt jag kunnat höra hava partiintressena varit av så allvarlig beskaffenhet, att man för dem högst betydligt lämnat riksintresset åsido. Jag anser för övrigt, att en partistrid om denna sak för närvarande allra minst här — jag får väl icke begagna ordet tillbörlig, men jag skulle begagna ett annat ord, i fall jag finge tag i något — jag

Soar & interpellationer.
(Forts.)

tror, säger jag, att det är allra minst behörigt att för närvarande uppväcka en sådan författningsstrid. I vilket läge befinna vi oss nu? Regeringen har beskrivit det, och jag vill återgiva det med orden: invärtes nöd och utvärtes räddhåga. Nöden står verkligen för dörren för hela svenska folket. Är det då lämpligt att uppväcka en författningsstrid av den beskaffenhet, som man för närvarande söker att på vissa håll komma fram med?

Man har här skildrat vissa mycket ledsamma förhållanden, som gjort starkt intryck på mig, men jag frågar: frambringas genom en författningsstrid något bröd åt de barn, som lida brist i dessa dagar, eller åt dessa familjer, om vilka vi hava hört talas? Jag tror, att författningsstrider frambringa icke en enda kaka bröd, icke ett enda rågax. Jag tror hellre, att de verka hindrande på arbetsglädjen i vårt land, hindrande för produktionen, och följaktligen blir det konsumenterna, som till sist få uppbära följderna av dessa författningsstrider. Jag kan försäkra herrarna, att ett gott regn från himmelen skulle vara bra mycket bättre än hela den diskussion, som i eftermiddag har förts, goda väderleksförhållanden under skördens inbärgning skulle vara bra mycket mera vinstgivande än den författningsstrid, som vi stå i begrepp att föra ut över bygderna. Jag tror därför, att den, som verkligen under nödens år 1917 drager fram med en författningsstrid, han kan få ett väldigt ansvar över sig, när vi skola till att inbärga skörden i höst, i fall den verkligen slår fel, och jag hoppas, att det finnes så mycket samvete även under de mest skarpa partilidelserna, att man icke vill påtaga sig detta ansvar. För övrigt, om man ser denna strid mot riksstresset såsom bakgrund, tror jag icke, att man därifrån striden kommer har så synnerligen stor anledning att uppkasta stridsfrågor för närvarande. Jag vet, att det är många förståndiga människor på vänstersidan, och det kan hända, att man gör väl i att icke slå alltför hårt på sköldarna.

Det finns något i Sverige, som icke så mycket är på tal nu, men som förr varit på tal och som utförde väldiga gärningar i Sveriges land, och det är Sveriges allmoge. Då säger man, att det är just folkets intressen vi vilja bevaka. Jag vill säga, att detta begrepp allmogen, omfattar också svenska folket, men det omfattar något mera, än vad man syftar på, när man använder slagordet svenska folket. Den svenska allmogen har befriat Sverige många gånger; svenska folket med citationstecken omkring har aldrig gjort sådana stordåd i vårt land, som den svenska allmogen har gjort.

Vidare ber jag att få erinra om, och jag gör det med största allvar, att partiintressena icke hava den kurs i Sveriges land, som de förut hava haft. Jag har ofta lyssnat till de anföranden, som kommit från herr Lindhagen, då han på det livligaste beklagat sig över, att partiintressena skulle vara så starka i vårt land och i synnerhet i andra kammaren, som de för närvarande äro, och jag har själv många gånger känt, huru olidligt detta partitvång är i svenska riksdagen. Jag tror därför, att man visst icke behöver tillföra denna stora tistel i det svenska folkets ytterligare underhåll, utan tvärtom

Svar å interpellationer.
(Forts.)

att det vore för oss alla fördelaktigt att söka upptrycka detta onda, som heter partiväsendet. Det är icke blott inom svenska riksdagen, som detta tager sig uttryck, utan kommer jag ut till den svenska allmogen — jag begagnar helst detta uttryck — finner jag att man förvånar sig där över, att riksdagsmännen till den grad kunna vara bundna i partiväsendet, och det är icke blott så, att man beklagar dem, då man ser, att de i många fall gå på sidan av det rätta, utan man beler dem rent av, därför att de låta fånga sig på det sätt, som sker. Det är icke blott i riksdagen och hos folket, som detta tager sig uttryck. Om herrarna följa med noggrant i pressen både på högersidan och vänstersidan, skola herrarna finna, att den ena gången begråter man partiväsendet och den andra gången begabbar man partiväsendet, och lika rätt, skulle jag vilja säga, har man i båda fallen, ty de, som till den grad måste underordna sig partiväsendet, som händelsen är år 1917 i både det ena och andra fallet, äro verkligen både beklagansvärda och löjliga. Partiväsendet har utvecklats sig till den grad, att om det till äventyrs finnes en riksdagsman, som vågar hava en från samtliga partier avvikande mening, väcker det rent av förvåning, liksom det skulle vara något att förvåna sig över, att en människa verkligen äger möjlighet att hava en från de allmänna partigångorna avvikande mening. Jag har ofta förvånat mig, då jag sett, hurusom personer inom riksdagen, vilkas realintressen jag är övertygad om måste gå åt ett visst håll liksom de flesta av deras kommittenters, likväl, då en sak tagits upp ur partisynpunkt, måst lämna sina realintressen å sido och följa partiledningen. Det är icke blott en gång jag gjort denna iakttagelse, utan det är många gånger, och då jag icke nämner något namn eller ens antyder någon person, anser jag mig hava full frihet att uttala detta.

Nu är det alltså på det sättet, att vi verkligen behöva söka någon utväg att komma ifrån dessa partiband, som göra sig gällande i den svenska riksdagen. Man förmenar kanske, att detta är omöjligt, men jag tror icke, att det är stort flera — och det har jag hört herr Lindhagen säga någon gång också — som riktigt uppskatta detta partiväsende, än just partiledningarna själva, och tacka för att partiledningarna själva sätta värde på att kunna dressera samtliga sina offer och förmå dem att gå sina vägar. Det kan ju också hända, att partiväsendet uppskattas av en och annan riksdagsman, som till äventyrs i bygderna redan skapat sig en mark, som förutsätter, att han fortfarande drager på i samma partipipa, som han förut gjort. Men över huvud taget är man trött vid partiväsendet, och det vill jag tillägga, att finge svenska folket sin vilja fram, skulle det nog uttrycka en önskan om en ändring av konstitutionen därhän, att partiväsendet finge draga sig tillbaka och att riksintresset sattes i första rummet. Jag har därmed icke på något sätt velat antyda, att jag vill hava fram en författningsstrid; jag har sagt, att jag är emot det, men de herrar, som verkligen vilja hava fram en författningsstrid, varför söka de icke anlägga den på det sättet, att riksintresset kommer först och därefter partiintressena? Säger man till äventyrs, att det är omöjligt att anordna sa-

Svar å interpellationer.
(Forts.)

ken på sådant sätt, så bestrider jag eller betvivlar åtminstone i hög grad, att detta påstående är riktigt. Jag tror således, att man skall kunna sätta realintressena i första rummet och därefter partiintressena.

Till dem, som nu först och främst vilja hava fram en författningsstrid, vill jag säga: hava herrarna verkligen någon anledning att, sedan 1907—1909 års rösträttsreform infördes, framkalla en ytterligare författningsstrid? Hur har det gått med edra partier? Hava de icke vuxit kolossalt? Har icke högern, som nu håller sig stilla, lugn och beskedlig, minskat mycket under denna tid? Den, som verkligen hade anledning att frammana en författningsstrid, vore väl högern, men det finns något, som heter tålmod, och det är mycket bättre än att hava hetsighet, det finns något, som heter förnöjsamhet, och det är mycket bättre än det, som heter ständigt gnåt. Jag tror, att förnöjsamheten har större utsikt att reda sig, låt vara, att det icke ser så ut.

Vidare vill jag peka på de riksdagsbeslut, som fattats på grundvalen av rösträttsreformen av 1907—1909. Hava icke dessa riksdagsbeslut också i allmänhet gått i riktning av att tillfredsställa herrarnas önskemål? Jag väckte 1912 en motion för att fästa uppmärksamheten på det förhållandet, att dessa riksdagsbeslut i allmänhet gingo till den grad i den riktning, jag här syftar på, att riksdagen nödvändigtvis borde vidtaga åtgärder för att hindra en sådan utveckling. Av dessa riksdagsbeslut undan för undan finner jag, att vänstern visst icke har någon anledning att klaga på de beslut, som blivit fattade, åtminstone i rent ekonomiska ting, men de, som verkligen hava anledning att klaga över besluten i synnerhet vid 1916 och 1917 års riksdagar, äro många högermän och i synnerhet jordbrukarna här och ute i landet. Fråga vi oss, vem som i närvarande stund har bevillningsmakten i sin hand i riksdagen, eller frågar jag mig, vem som för närvarande har nycklarna till riksbanken i sin hand, så vet man det, utan att jag behöver angiva vare sig partiet eller personerna.

När den allmänna rösträtten 1907—1909 infördes, inkom i författningen en mycket rättvis idé, den s. k. proportionalismen, men det var en omständighet, som därvidlag stod i vägen för att den skulle giva ett rätt uttryck, och det var det förfärliga partiväsendet, som redan fanns i den svenska politiken. Detta partiväsende tog det onekligen vackra föremålet i sin hand och överklädde det nästan ögonblickligen med partiis, så att det knappast någonsin kunnat röra sig i riktning av riksintresset. Det kan aldrig få befrukta riksintresset på det sätt, som det kunde behöva göra.

Om vi nu se efter, hur det verkligen gestaltar sig inom den svenska riksdagen, så skola vi se, vilka förutsättningar som kunna behövas, för att riksintresset skall bliva tillvarataget. Det är nämligen så att riksdagen borde representera befolkningen själv, sådan den fördelas i huvudgrupper efter olika yrken. Och dessa huvudgrupper äro enligt den officiella statistiken till antalet fyra, nämligen grupp 1: jordbruk, fiske och skogsbruk med 48,4 % av befolk-

Svar å interpellationer.
(Forts.)

ningen, grupp 2: industri och bergsbruk med 32,3 % av befolkningen, grupp 3: handel och samfärdsel med 13,5 % av befolkningen samt grupp 4: allmän tjänst och fria yrken med 5,8 % av befolkningen. Enligt denna grupp fördelning skall riksdagen vara sammansatt av 184 jordbrukare etc., men har endast 132; den skall ha 123 representanter från industri och bergsbruk men har endast 52, varibland jag då inberäknat 18 arbetare; den skall ha 51 representanter från handel och sjöfart men har endast 33; den skall ha 22 representanter för allmän tjänst och fria yrken, men den har 163. I förhållande till dessa huvudgrupper av yrken saknar riksdagen således ett antal av 52 ägare till eller arbetare i jordbruket, 71 d:o d:o i industri och bergsbruk, 18 d:o d:o i handel och sjöfart. Däremot har riksdagen överskott av icke mindre än 141 representanter å allmän tjänst och fria yrken. Detta förhållande eller missförhållande rättas ingalunda genom endast en utvidgning av rösträtten. Lika litet som det inom denna församling behöver sägas vilken betydelse det har för jordbruk samt handel och sjöfart att inom riksförsamlingen finnas 141 egna direkta representanter, lika nyttigt kan det bli att säga ut det ibland folket i landet. Jag tror i allmänhet icke, att landet fattar riksdagens sammansättning, och man förvånar sig nog gång efter annan över riksdagens beslut, då de gå i den riktning, de göra, men då man hör detta, kan man förstå orsaken. Då säger man kanske också, att det kan väl vara andra personer, som lika bra representera jordbruket, att t. ex. jordbruket skulle representeras lika bra av någon stadsbo. På detta vill jag svara, att den, som bär skon, känner nog också bäst, var den trycker, och han vet också bäst att finna de utvägar, varigenom åtskilliga svårigheter kunna avhjälpas.

Då man äntligen sysselsätter sig med detta, skall jag be att få vidröra en annan omständighet, och det är en sak, som jag visst icke vill draga fram, men rättvisan kräver, att även den beröres i detta sammanhang, då man nödvändigt vill fästa uppmärksamheten på om det finnes några oegentligheter. Det är det förhållandet att, om jag t. ex. äger en fastighet eller åtnjuter en viss inkomst på landet, är min kommunala rösträtt icke värd mer än 3 femtedelar mot dess värde, ifall jag ägde samma fastighet eller hade samma inkomst i stad, och vidare om jag bor på landet, är min person icke värd mer än $\frac{3}{5}$ så mycket ifråga om landstingsmannaval, som om jag bodde i stad. Detta är ett förhållande, som varit påtalat av åtskilliga motionärer, men de ha icke sagt det i det rätta sammanhanget i vilket det borde stå, och det har därför icke föranlett till någon åtgärd. Med dessa ord har jag velat fästa uppmärksamheten på att den synnerligen hälsosamma proportionalismen, som numera är erkänd såsom en god sak över allt, har mycket stora uppgifter att fylla i svensk politik, om den blott verkligen kunde inriktas på ett tillvaratagande av riksintresset i stället för ett tillvaratagande av partiintressena, för vilka senare den icke är avsedd att verka.

Nu säger man: kan det vara möjligt att anbringa proportionalismen på ett sådant sätt? Ja, jag tror verkligen, att man skulle kunna gå ett långt stycke i det avseendet utan att rubba något vidare.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Valtekniken, valmetoderna och detaljerna därvidlag behöver jag icke på något sätt antyda, enkannerligen som jag icke vill framkalla någon författningsstrid. Och det är givet att, då en sådan sak skall åvägabringas, skall man ock ställa garantier — såsom jag sade i början av mitt anförande — för att de andliga intressena få behörigt rum i författningen i fråga — med de andliga intressena menar jag då kyrkan och dess intressen, som för närvarande också ha rum i svensk författning. Vad beträffar första-kammarproblemet och allt därmed sammanhängande synes detta mig verkligen vara i viss mån detaljer i detta fall, som man kan lösa på ett eller annat sätt, förutsatt likväl att första kammaren såsom allmänt erkännes får bibehålla en särkaraktär, en bestämd särskaraktär i förhållande till andra kammaren. Detta är erkänt både från vänster och högerhåll i så stor omfattning, att jag icke behöver spilla mera ord på den saken.

Då jag trots mig ha en något säregen syn på saken, har jag velat uttala detta vid nu ifrågavarande tillfälle, i synnerhet som jag icke ville göra något dylikt uttalande då rösträttsfrågan var före i kammaren; och jag tackar, herr talman, för ordet.

Herr vice talmannen D. P e r s s o n: Jag har endast begärt ordet för att från Sveriges landsbygd en röst skulle höjas i något annan tonart än den, som anslogs av herrar Andersson i Skivarp och den siste ärade talaren, herr Räf. Jag återkommer till detta sedan.

Hans excellens herr statsministern betonade, att han skulle taga hänsyn till vad svenska folket i val skulle komma att säga, och jag vill i likhet med många andra talare fastslå detta hans löfte. Det skulle nog varit ändå mera angenämt om hans excellens statsministern kunnat och velat göra ett uttalande, gående i den riktningen, att han ansåg, att en författningsrevision skulle vara lycklig för vårt land, men han ansåg sig icke kunna göra det. Men allenast detta löfte att lyssna till folket i val synes emellertid ha uppkallat herrar Andersson i Skivarp och Räf. De vilja icke alls taga hänsyn till detta, utan herr Andersson i Skivarp tycker, att svenska folket skulle må bäst med den författning, som det har, så att någon ändring skulle icke komma att ske. Och talaren på den »demokratiska» Jönköpingsbanken, herr Räf, syntes också hysa precis samma uppfattning. Men ha herrar Andersson i Skivarp och Räf icke hört, att det finns ett missnöje, att det råder ett missnöje i vårt land på grund av de förhållanden, som nu äro rådande? Jag skulle förstå dessa herrar, om man kunde tala om ett samhällsbevarande missnöje, men enligt mitt förmenande är någonting sådant en ren omöjlighet, utan det är tvärtom så, att så länge som ett så stort missnöje råder i landet på detta liksom på många andra områden är det en fara för landet. Man kan således icke tala i den riktningen, och jag kan därför icke i detta avseende betrakta deras politik såsom samhällsbevarande. Nu måste jag däremot betrakta deras politik, sådan den här är framförd, såsom i ganska hög grad samhällsvådlig.

Herr Andersson i Skivarp sade bland annat, att högern icke hade någon del i herr statsministerns svar. Och jag tror, att han

har fullkomligt rätt i det avseendet, så tillvida som att, om högern skulle fått diktera detta svar, som hans excellens statsministern gav, skulle det gått i en annan riktning. Då hade man nog sagt: det här är bara okynne alltsammans och vi bry oss icke alls om huru valen utfalla utan det är bra som det är. Jag tror, som sagt, att herr Andersson i Skivarv icke har rätt i detta, och jag kan följaktligen icke gilla den uppfattningen i frågan, som han företräder.

Nu vill jag blott säga några ord till her Räf. Han klagade så ofantligt mycket över partierna och partiintressena och påstod, att för partiintressena få riksintressena vika. Jag känner icke till huru det verkligen är inom det parti, som herr Räf tillhör. Men varför bilda vi partier? Huru uppkomma partier? Har herr Räf tänkt på det? De uppkomma enligt mitt förmenande och efter min erfarenhet på området därigenom att en del personer, som i stort sett ha samma politiska uppfattning, sammansluta sig till ett parti, men detta icke för partiets skull utan därför att de tro, att den politik, som de företräda just är den politik, som är mest överensstämmande med riksintressena, och att följaktligen samhället skulle bli lyckligare, om den politiken kunde genomföras. Jag tror således, att det är ett samhällsintresse och icke ett partiintresse att slopa den 40-gradiga skalan. Jag anser vidare, att det är ett viktigt samhällsintresse, att kvinnorna i politiskt avseende likställas med männen. Det är ett verkligt riksintresse och icke ett partiintresse. Givet är det då, att det parti, som har denna uppfattning, måste kämpa för realiserandet av dessa tankar och dessa idéer. Det är sålunda den olika syn på tingen, som vi ha, och icke den omständigheten, att man tillhör ett visst parti, som gör, att man har den eller den åsikten, och man har kommit till ett visst parti, därför att man har en sådan åsikt.

Herr Räf sade också, att folket ute i bygderna förvånade sig över, att det dreves en sådan partipolitik här i riksdagen. Ja, när herr Räf går och förkunnar sådana läror att det drives partipolitik och icke riksintressepolitik, så är det alldeles klart, att de tro herr Räf, ty jag kan icke bestrida, att hans valmän tro på honom — jag har icke något däremot, om jag också skulle önska, att han hade en annan uppfattning — och då är det tydligt, att han hjälper till att sprida denna falska uppfattning om att man sålunda i riksdagen icke driver riksintressenas politik utan partiintressenas politik. Jag kan emellertid icke finna att det är värdigt en riksdagsman att handla på det sättet. Det kan icke vara riktigt att sprida den uppfattningen, att det bara är partipolitik, som drives, och icke rikspolitik, av allesammans utom av herr Räf naturligtvis, som icke varit disciplinerad under något parti; och ändå finns det väl knappast någon, som så skarpt talar för högerpartiet, som herr Räf, så att om man förut icke visste vilket parti han tillhörde, så behövde man bara höra ett enda av hans anföranden för att kunna förstå, att det där är en långt utpräglad högerman, som talar. Jag vill därför icke förneka, att han i en del fall kan vara oliktankande mot sitt parti. Sådant händer emellertid inom alla partier. Och vad är det, som gör, att vi inom egna partier kunna gråla ganska skarpt? Jo, det

Svar å interpellationer.
(Forts.)

är, att vi ha olika uppfattning i vissa punkter, men vi sammansluta oss, därför att vi dock i stort sett ha en och samma uppfattning. Jag tror, att det är nödvändigt att fastslå detta, så att man icke går ut i bygderna vidare och predikar och säger, att här bryr man sig icke alls om samhällsintresset utan här i riksdagen är det bara partiintressena, som driva sitt spel. Detta är en fullkomligt falsk lära och en falsk uppfattning; och det är därför, som jag ansett, att jag borde uppträda just mot denna uppfattning och framför allt hålla på att den icke sprides ibland folket, ty därigenom undergräves aktningen för riksdagen. Detta är icke samhällsnyttigt, och det är icke förenligt med riksintressena utan man bör tvärtom söka att i bygderna vidmakthålla aktningen för riksdagen, och det göra vi bäst, när vi taga hänsyn till vad folket vill och vad folket behöver och inte bara påstå, att det är bäst som det är. För min del kan jag icke gå med på en sådan politik, och jag har icke kunnat vara med om den, utan jag tror, att det är på reformernas väg, man skall kunna skapa lycka och trevnad här i landet. Jag får också säga, att om herrarna titta sig omkring i världen, skall ingen kunna påstå, att revolutioner uppkommit, därför att man genomfört för många reformer, utan revolutioner ha, var helst de framkommit, inträffat, därför att man har motsatt sig nyttiga och samhällsgagnliga reformer. Detta är min uppfattning, och därför anser jag fortfarande, att man bör gå fram på reformernas väg.

Herr Lindqvist i Stockholm: Jag har anmält mitt instämmande i det anförande som för en stund sedan från denna plats hölls av herr Branting i anledning av hans excellens herr statsministerns interpellationssvar, och därför kunde det kanske synas obehövt, att jag håller något särskilt anförande. Emellertid är det vissa saker i herr statsministerns svar, som har givit mig anledning till att begära ordet. Det är nämligen de frågor, som röra arbetarna och som besvarades från regeringsbänken på ett visst sätt, som otvivelaktigt gör det nödigt, att man från arbetarhåll säger ut sin uppfattning beträffande innehållet i det svaret. Herr statsministern framhöll nämligen beträffande kravet på högre löner under den kristid vi för närvarande genomleva, att han för sin del måste ge ett erkännande åt arbetsgivarna för det tillmötesgående som från det hållet visats arbetarna, då väsentliga löneförhöjningar under den gångna tiden ha beviljats; och ifråga om de andra ifrån arbetaresidan framställda kraven rörande en förkortning av arbetstiden framförde herr statsministern det gamla vanliga skälet, att det är omöjligt för ett litet land som vårt att beträda reformernas väg på detta område, det måste ske internationellt. Sålunda kan en inskränkning i större utsträckning av arbetstiden efter hans mening för vårt lands vidkommande icke ifrågasättas, förrän en sådan reglering kan ske uti flera med oss samverkande länder.

Beträffande den första punkten skall jag be för min del få säga, att även jag kan ge ett erkännande åt arbetsgivarna i viss utsträckning i det avseendet, att förhöjningar av lönerna ha beviljats.

Det har under hela kristiden genom våra fackliga organisationer bedrivits ett oavlåtligt arbete, och alla våra fackförbund ha städse legat i en intensiv verksamhet för att förmå arbetsgivarna att höja lönerna och på det sättet i någon mån lindra det oerhörda tryck, som dyrtiden utövar på den kroppsarbetande klassen. Det har också lyckats i rätt väsentlig grad att få lönerna höjda inom vissa industrier och på vissa verksamhetsområden, men det är sannerligen ingalunda över hela linjen som denna förhöjning kommit till stånd, och den har under inga omständigheter kommit till stånd i sådan utsträckning, att man kan säga, att denna förhöjning motsvarar den ökning av livsmedelsprisen, som vi lida under här i landet. Det hade därför säkerligen varit mycket välbetänkt, om vi i dag från regeringsbanken fått ett bestämdare uttalande i den riktningen, att det må vara arbetsgivarnas oavvisliga plikt att sörja för att de som utföra arbetet, de som bidraga till att skapa vinsten på den verksamhet för vilken arbetsgivaren står som företrädare, få en utkomst, som gör det möjligt för dem att befria sig åtminstone från en viss del av det tryck som dyrtiden nu utövar. Det är ju ingen, brukar man säga, som känner bättre var skon klämmer, än den som bär den, och vi få i den styrelse, där jag är ledamot dagligen klara bevis för hur arbetarna känna dyrtidens tryck. Jag kan upplysa kammaren om att det ligger i vårt arkiv mellan 100 å 200 skrivelser inkomna från organisationerna ute över hela landet, där arbetarna skildra det oerhörda tryck dyrtiden övar på dem, där de skildra den brydsamma belägenhet, uti vilken de befinna sig och uti vilken de kräva bistånd för att kunna förmå arbetsgivarna att bevilja sådana löneförhöjningar, att det blir möjligt för arbetarna att leva ett något så när människovärdigt liv. Det har i det sammanhanget framställts — jag kan ge herrarna den upplysningen — en otrolig mängd av yrkanden i fråga om kampmedel, och det bör inte kunna förvåna, synes det mig, om vi, när vi mottaga denna massa av framställningar, denna mängd av krav och yrkanden på åtgärders tillgripande för att förmå gensträviga och motvilliga arbetsgivare att gå dessa önskingar till mötes, bli tveksamma, huruvida det icke blir behöfligt att tillgripa kraftiga åtgärder, och detta så mycket mer, då man märker, att då från regeringens sida svar gives på framställningar i den riktningen, så blir detta, om icke ett bleklagt nej, så dock rakt ingenting annat än att man får hoppas på framtiden, man får se sig omkring, var man över huvud taget kan vinna tillfredsställelse i detta betryck.

Beträffande den andra frågan, om arbetstidens förkortning, är detta, såsom vi alla veta, ett krav, som är rest från arbetarhåll, grundat på en alldeles bestämd övertygelse, grundat på sådana anledningar, att arbetarna nu ansett sig böra uti 30 års tid på sin mönstringsdag den 1 maj möta upp i hundratusental för att demonstrera sin vilja för ernäendet av en kortare arbetsdag. I öfver 30 års tid ha organisationerna här i landet strävat oavlåtligt för att nå fram till en minskning av arbetstiden och om möjligt ernå en lagstiftning, som skyddar arbetarna för en utplundring genom en ältför lång

Svar å interpellationer.
(Forts.)

arbetstid. Men ännu i dag ha arbetarna en sådan arbetstid, så att man nu meddelar i en mängd skrivelser från Skåne, att det finnes ingen möjlighet att härda ut för dem med denna långa arbetstid med den knapphet i livsmedel som för närvarande råder, och tidningarna innehålla meddelanden om, att arbetare rent av gå under, därför att deras krafter icke stå bi, emedan de inte få tillräckligt med födoämnen och emedan arbetstiden är för lång. Det synes mig därför också, att det borde ha varit regeringen kärt och angeläget att ge något mera på hand ifråga om möjligheten av en reform, som går i den riktningen, att denna arbetstid, som ännu här i landet, trots det myckna arbetet från fackföreningarnas sida, är för lång, hade kunnat inskränkas rätt väsentligt. Jag ber emellertid, när nu icke det löftet kunnat komma från regeringsbänken i dag, för min del få säga, att det blir naturligtvis arbetarklassens uppgift att sörja för, att i den händelse valens utgång i höst kommer att bli sådan, att vänstern står med en avgjord majoritet, att även detta för arbetarna så utomordentligt viktiga krav, nämligen frågan om en lagstadgad arbetsdag, kommer upp på parlamentets dagordning och bringas till en lösning. Och jag må säga, att den höger, som i fortsättningen framhårdar med ett nej till dessa reformer, får själv taga ansvaret, om det visar sig, att vänstern här i landet klart och tydligt i valrörelsen säger ifrån: nu nöja vi oss inte med dessa halva löften, nu kräva vi reformer och sådana, som skänka åt den arbetande klassen vad den med rätta tillkommer.

Emellertid har det vädjats från regeringsbänken i dag, liksom vid flera föregående tillfällen under den kristid vi genomleva, att man skulle sörja för att det råder enighet mellan oss själva här i landet. Man betonar så strängt, att denna enighet är behövlig, för att vi skola kunna rida ut dessa stormar och för att kunna slå oss igenom den svåra tid vi nu leva i. Det må jag säga, att dagens händelser ge icke precis tillkänna, att det på visst håll finnes något verkligt djupt liggande intresse för eller någon känsla för nödvändigheten att åstadkomma denna enighet. Det har ju inträffat händelser här ute i dag på Gustav Adolfs torg, som klart och tydligt ge tillkänna, hur man är beredd på de maktägandes sida att möta arbetarklassen, när den demonstrerar för sina önskningsar och söker framföra sina meningar. Jag märkte för mitt eget vidkommande redan då jag gick ned till riksdagen, att det rådde en rätt nervös stämning hos ordningsmakten. Då jag kom till Norrebro för att bege mig hit till riksdagshuset, hindrades jag som andra av en poliskedja. Jag lämnade då den upplysningen, att jag var ledamot av riksdagen, men uppfordrades då att legitimera mig. Jag svarade, att jag inte kunde det, jag hade inte några sådana legitimationspapper, man går naturligtvis inte och bär riksdagsfullmakten på sig. Men, sade jag, mitt namn är Lindqvist, och jag är representant i andra kammaren för Stockholms stad. Jag fick då det brutala svaret: »ja, i dag äro alla riksdagsmän». Jag tittade mig då omkring för att försöka spåra upp någon bekant, vare sig polis eller någon annan, men

fann ingen. Emellertid slapp jag så småningom ändå igenom och kom hit.

Svar å interpellationer.

(Forts.)

Vad har hänt sedan dess? Jo, kammarens ledamöter veta otvivelaktigt alla, att här i riksdagshusets närhet omedelbart efter att hans excellens herr statsministern givit sitt svar, som alla här från vänsterhåll förklarar sig icke kunna vara tillfredsställda med, så drar polisen blankt och rycker in på fredliga demonstranter ute på Gustav Adolfs torg, begagnande polissablarna på det mest oför-synta sätt. Det har enligt de rapporter, som jag erhållit, gått till på så sätt, att då herr Branting efter sitt anförande här lämnade riksdagen för att sörja för att intet otrevligt skulle inträffa och för att tillse, att de demonstranter, som uppehöll sig på Gustav Adolfs torg skulle bege sig därifrån och draga sig uppåt Folkets hus, där herr Branting förmodligen ämnade hålla något tal till dem, och kommer ut på torget och börjar ge denna uppmaning, hurrar folkmassan, och detta syntes bliva signalen till polisen att på ett ganska ohyggligt sätt begagna sina polissablar. Ja, mina herrar, när detta sker och då man märker den stämning, som man funnit hos ordningsmakten i dag, så bringas man att ställa den frågan: har ordningsmakten i huvudstaden i dag haft regeringens medgivande att förfara med alldeles särskild stränghet? De utomordentliga åtgärder som voro vidtagna här i middags för avstängning av riksdagshuset ge ju tillkänna, att man på det hållet noggrant har överlagt vad som skulle göras i dag.

Med det uppträdande, som ordningsmakten sedan visade, för- anledes man verkligen att ställa denna fråga till sig. Jag vill hoppas, att den man inom regeringen, som har högsta ledningen över ordningsmakten, och som så många gånger visat god förståelse, icke har givit något sådant bemyndigande till polisen, som dess handlings-sätt i dag vittnar om, att den möjligen fått. Jag anser det för mitt vidkommande vara i hög grad angeläget, att det från regeringshåll gives polisen en fingervisning om, att man använder icke sablar och battonger emot fredliga demonstranter, då intet har inträffat, som kan ge anledning till ett sådant ingripande. Jag tror, att det är behövt, att dessa ord sägas här redan i dag, och jag skulle vara glad, om från regeringsbanken kunde redan i dag givas några ord till svar rörande denna fråga.

Jag ber att till sist få säga, att om den ganska uppjagade stämning, som för närvarande råder ute i landet, grundad naturligtvis i den livsmedelsbrist, varunder vi lida, och den dyrtid, som trycker oss skall kunna hållas nere och icke ta ännu allvarsammare former, då gäller det, att arbetarklassen finner förståelse ifrån de maktägandes sida, det gäller då, att arbetsgivarna i högre grad än hittills gå till mötes, när det är fråga om att tillgodose arbetarnas ersättning för det utförda arbetet, det gäller då, att de maktägande handla emot arbetarna på ett annat sätt, än som skett här i dag i huvudstaden.

I detta yttrande instämde herr *Zander*.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Chefen för civildepartementet herr statsrådet von Sydow: Herr talman, mina herrar! Med anledning av den senare delen av herr Lindqvists anförande skall jag be att få säga några ord.

Jag vill då till en början påpeka, att de polisanordningar, som i dag vidtagits, skett för att upprätthålla riksdagens grundlagsfästa rätt att icke bliva störd i friheten i dess överläggningar. Jag vill också meddela, att för arbetarnas egen ledning på förhand tillkännagivits, att platsen omkring riksdagshuset komme att för detta ändamål avstängas. Jag erkänner med tacksamhet, att från den *ansvariga* ledningen å arbetarhåll också givits bestämda varningar för obetänksamma demonstrationer i dag.

Vad beträffar de order, som givits till polisen, vet jag, att från polisledningens sida utgått det direktiv, att man skulle förfara med all hovsamhet och varsamhet och försöka förmå massorna att cirkulera och icke begagna våld annat än för att möta våld.

Herr Lindqvist har här givit en skildring av vad som i dag tilldragit sig ute på Gustav Adolfs torg. Jag känner icke detaljerna och kan därför icke för närvarande närmare yttra mig om saken. Jag vill emellertid nämna, att när det uppstod en allmän rörelse här i kammaren, skyndade jag till telefon för att av polismästaren få höra, vad som tilldragit sig. Han meddelade då, att det varit starka påkänningar på poliskedjan och att man för en stund sedan kastat stenar på polisen. Först då hade från polisledningens sida givits order om att utrymma torget. Huru ordningsmakten därvid förfarit, kan jag som sagt i denna stund icke närmare yttra mig om. Men uppenbart är, att om våldsamheter börjats från den ena sidan och dessa måst mötas med våld från den andra sidan, det är förklarligt, om man därvid i överilning gått för långt. Givetvis kommer att från polisens sida i detta avseende verkställas en utredning, så att saken en gång må bli klar.

Herr Vahlquist: Herr talman! Här har särskilt under denna riksdag många gånger fällts yttranden om vårt lands politiska efterblivenhet i jämförelse med andra länder. För min del kan jag icke godkänna dylika påståenden. Var och en, som deltagit i det politiska livet under de senaste tio å tjugu åren, och särskilt de, som deltagit i riksdagens förhandlingar under samma tid, måste medge, att en demokratisk åskådning allt mera framträtt, och detta med stora steg. Jag vågar uttala, att ingen kan med fog av sanning påstå, att icke högern i väsentlig grad bidragit därtill. Jag vill i det avseendet endast erinra om 1909 års lagfästa beslut rörande den kommunala och politiska rösträtten. Denna demokratiska utveckling har emellertid skett under fullt konstitutionella former och utan att några »utomparlamentariska medel» behövt tillgripas. På liknande sätt bör, mina herrar, utvecklingen ske även framgent.

Jag kan icke godkänna ett imperativt mandat, men så mycket måste jag taga hänsyn till mina valmäns uppfattning rörande de författningsfrågor, det här påfordras att utan vidare vidtaga änd-

ring utinnan och som jag under nuvarande förhållanden icke kan vara med om, att höstens val må avgöra, om min uppfattning i detta fall är överensstämmande med valmännens eller icke. Enligt mitt förmenande har man icke rätt att bortse från den stora valmanskår, som står bakom riksdagens höger, då det gäller så omfattande författningsändringar som dem, varom nu är fråga.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Herr Sterne: Herr talman, mina herrar! Herr Hans Andersson i Skivarv lämnade för en stund sedan i egenskap av högerpartiets ledare i denna kammare ett svar på kravet om en författningsrevision, vilket svar i all sin tarvliga torftighet ungefärligen löd så, att Sveriges folk mår bäst av den statsförfattning, som det för närvarande har. Detta var allt. Där fanns inte ett spår av bevis och intet resonemang. Detta tycker jag är så pass anmärkningsvärt, att det bör såsom ett resultat av denna debatt här understrykas, att från den ansvariga högerledningens sida kan man icke ens ställa sig bakom det svar, som regeringen lämnat, utan där kommer man med något alldeles särskilt torftigt och undermåligt och bjuder detta åt ett folk, som, jag vågar trots den siste ärade talaren säga det, står sist och efterblivet bland Nordens länder, och snart även bland Europas länder, i fråga om medborgarrättsliga förhållanden.

I det av herr statsministern avgivna svaret å den nu förevarande interpellationen märker man också granneligen den svaga saktliga grundvalen för högerns non-possumus-politik i fråga om att giva demokrati den demokratien tillhör. Det finnes ett gammalt ordspråk, som kanske låter banalt, men helt säkert här är tillämpligt, nämligen att gå som katten kring het gröt. Så gör även regeringen här, stående i valet och kvalet mellan sin rättskänsla och klokhet, å ena sidan, och sitt partis bestämda ovilja att eventuellt genom ett tillmötesgående av folkkraven lämna ifrån sig någon del av sin på röstorrättens grund upptimrade grundställning, å den andra sidan. Man viker här undan åt sidan i stället för att parera med eftergiftens klokhetsvapen. En snar framtid skall visa, om denna högerns en-garde-ställning är klok. Man önskar att vinna tid, men man kommer troligen att, såsom en ledamot av högern i första kammaren helt nyligen skrivit, på tal just om denna sak, förlora allt. En sådan utveckling kan ju icke vara ägnad att ingiva ledsnad hos någon av demokratiens vänner, ty ju starkare motståndet reser sig, dess grundligare kommer den kompakta folkmeningens våg att skölja bort alla rester av fåtalsvälde och museiminnen inom vår statsförfattning. Herrarna av högern skola, lika litet som de ärade ledamöterna av den nuvarande regeringen, icke ett ögonblick inbilla sig, att detta blott är fraser och slagord: högerpartiet i detta land skall icke hängiva sig åt den omätligt enfalldiga fiktion, som en del av högerpressen givit uttryck åt, då det säges exempelvis, att det är herr Brantings maktlystnad eller några socialistledares politiska spel, som agitatoriskt frammanat bitterhet mot fåtalsväldets styre hos allt landets arbetare och småfolk, ja,

Svar å interpellationer.
(Forts.)

långt uppe i medel- och bondeklassen. Å nej, vi, som stå något närmare i kontakt med de djupare leden, och det är därför, som jag närmast vågat uppträda här i denna debatt, vi veta, att missnöjet och bitterheten äro så starka bland folket, att herrarna kanske icke ha den ringaste aning om, vad de förkättrade socialistledarna egentligen ha gjort för att söka förhindra missnöjet att genast svalla över sina bräddar; ty därest dessa ledare icke funnits, hade kanske högern i dag haft allvarligare saker att taga ställning till än den föreliggande frågan, huruvida man bör ge efter för ett gammalt, riktigt och rätt folkkrav, ty icke kan väl någon av de politiskt förfarna männen i denna kammare tro, att de karskaste motståndarna till dessa kravs förverkligande eller att högerns ståndpunkt på författningsfrågans gebit skulle ens ett ögonblick ha förmåga att lugna en upprörd folkstämning. Nej, det är nog så, att dessa ledarskriften inom högerpressen från sina skyddade bakhåll beskjuta arbetarledarna och smäda dem, därför att dessa våga å sina valmäns vägnar begära eftergifter av högern för det folkkrav, som icke ens längre diskuteras i våra grannländer, på grund av att det anses alldeles självklart, ett folkkrav, som huset Hohenzollerns främste man förklarat vara naturligt och som Habsburgsmonarkien med nöje lämnat folkviljan i kompensasjon för att över huvud taget kunna få fortsätta att leva såsom institution. Icke kan väl någon tro, att högern med sin krassa mening om, att just det partiet riktigast och rättast representerar i detta land, vad herr Räf betecknade såsom det riksviktiga och riksnyttiga, skall i fortsättningen på grund av denna sin *inbillning* kunna klamra sig fast vid makten? Jag behöver ju icke här exemplifiera, vad som redan från så många talare har framhållits. Men nog är det underligt, att man icke har förstått att läsa ut någonting av den nuvarande folkstämningen. Nog är det väl därjämte i hög grad upprörande, att när man från arbetarhåll vågar att, på grund av det oresonliga motståndet från högern i detta land, marschera fram från verkstäderna och från industrikvarteren för att i någon mån stryka under dessa självklara krav, man då i själva verket icke förstår, att detta är sprunget sporadiskt fram ur ett stort, allmänt och djupt känt behov, utan i stället tror, att det är några få arbetarledares verk.

Jag vill blott ytterligare tillägga, att jag tror för min del, att det vore nyttigt och klokt, om vederbörande räknade med för den närmaste framtiden, att arbetarna här i landet icke längre nöja sig med vare sig en eller annan soppkokningsanstalt eller några påbrödskort, att de i längden icke nöja sig med halva löften eller undanflykter. De fordra med all rätt sitt medinflytande i landets skötsel och samtidigt medansvar i landets politik, och få de ej detta, ja, då vill jag icke profetera om, huru utgången en dag kommer att bli. Även i vårt land har blod flutit för den allmänna rösträttens skull, och även i dag har den enastående händelsen inträffat, att när Stockholms arbetare, med vetskap om att deras vitala krav här i kammaren skulle behandlas, gått ut för att åtminstone se det hus utifrån, där deras öde avgöres, då ha de mötts

av polissablarnas vinande, och då har det inträffat, som vi här alla känna till och som helt nyss påtalades, nämligen att blödande offer för den allmänna rösträtten i vårt land ånyo förts förbi vårt riksdagshus; då har det inträffat ånyo, att vi fått bevittna den upprörande åsynen av kvinnor och barn, som trampats ned av polishästarnas hovar. Och varför har detta inträffat? Ja, jag kan icke förstå, att det skett annat än därför, att man här blott kräver en solklar rätt, som de maktägande å sin sida icke vilja ge.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Nu anser emellertid naturligtvis även jag, att om man från högerens sida vill dröja med ställningstagandet till dessa spörsmål till efter de allmänna valen, så må ju det ske, men själva saken kommer man i alla fall icke undan med vinnandet av en liten tidsfrist. Folket kan måhända ännu visa tålmod, men det är samma tålmod, som den presumtiva arvingen kan visa, vilken är förvissad om, att under alla omständigheter arvet skall bli hans. Omkring fåtalsväldets lumpna guldhög står folket väntande för att taga i besittning sin arvedel. Och att här söka komma undan med att bjuda en rösträttsgrynvälling, liknande den man kom med år 1907, går ej vidare, ty intet får finnas över eller vid sidan av folkviljans suveränitet.

Herr Palmstierna: Herr talman! Jag tror, att vi alla känna, hurusom det råder en dov och tryckt stämning här i dag, när denna interpellation behandlas. Utanför riksdagshuset har man drivit bort det folk, som velat tillkännagiva, huru starkt det sympatiserar med och vill nå ett resultat av de befriande rörelser, som gå genom folken. Med polissablar och hästhovar driver man dem undan. Herr civilministern har nyss lämnat en förklaring, men jag vill för min del säga, att om i något enstaka fall sådant inträffat, som herr civilministern erinrade om, utgör det dock icke något skäl för, att man skall på detta sätt fösa *hela* folkmassan ut från Gustav Adolfs torg och skapa sådana kravaller, som inträffat.

Vad som sålunda skett är, mina herrar, nästan symboliskt. Det är så karaktäristiskt, att sådana händelser skola inträffa just i dag, när vi behandla folkets stora rättsfrågor; det är så typiskt för systemet »hårt emot hårt», att just i dag blod skall flyta. Tron I, mina herrar, verkligen, att enighet på något som helst sätt skapas hos vårt folk härigenom? Nej, långt därifrån.

Här står herr statsministern i dag och talar om, hur djupt han känner förpliktelserna till enighet; här står herr Hans Andersson i Skivarp och talar om enighet och hur man skall hålla denna uppe, och herr Räf riktade en direkt fråga till oss: är det så, som ni avse att bevara enigheten, att ni nu vilja ta upp en författningskamp? Mina herrar, I ären de sista, som skolen tala om enighetens bevarande och upprätthållande i detta land.

Låt mig söka framställa, huru *vi* se förhållandena och huru det varit under den tid, som gått.

För eder, högermän, har det givits tillfällen och erbjudits möj-

Svar & interpellationer.
(Forts.)

ligheter, I haven varit lyckliga nog, att ha kunnat begagna sådana, men I han icke velat begagna dem under dessa tre händelserika år. Komma vi icke ihåg — herr Vahlquist bör tänka på den saken — hurusom I strax före världskrigets början vräkten den dåvarande vänsterregeringen med utomparlamentariska medel? Det är ni, som börjat med den saken, det var ni, som inledde de vägarna och dessa metoder. Vi ha ju fått skåda, vilka rämnor detta slog inom vårt folk och vilka motsättningar det skapat, om vilka vi i dag måste säga oss: när skola dessa motsättningar väl kunna överbryggas? Men trots detta, trots vad I gjorden den gången, gävo dock vänsterpartierna, sedan världskriget brutit ut, en ny möjlighet, ärligt menad, när man förklarade för den Hammarskjöldska regeringen: vill ni bevara neutraliteten, vill ni samverka med hela folket, nåväl, då skola vi stödja eder. Eder avgudade regering, vilken hyllats såsom få, vad har den lämnat för minne efter sig? Är icke det minnet förknippat med bittra och hårda ord, och aldrig har vårt folk stått så splittrat och så sprängt som efter den regeringen, vilken ni alltför länge buro upp i detta land.

Men, mina herrar, det gavs ytterligare ett, ja, flera tillfällen. När denna regering avgick, då fanns för alla vederbörande den möjligheten att verkligen se till, att samverkan skapades och upprätthölls inom hela folket och mellan alla partierna. Men så ängsliga bleven I för maktens bevarande, att därpå var icke en tanke. Endast ni tillspordes vid regeringsbildandet, och vi se, hur männen från 1911 års jordskred, som folket den gången drev bort, nu åter sitta vid statsledningen.

Så kom revolutionen, som har skakat världen, och befriande rörelser svepa genom samhällena. I kunden ha mött Sveriges folk under allt detta med den stora och stolta statsmannagärning, som tiden väntat på, men den gärningen får bli liggande; den samling av krafterna, som I kunden ha åstadkommit, den går helt till spillo. Det må vara ett hårt ord, men för mig står dess sanning klar, att för eder är, trots allt tal, *makten mer än den enighet hos folket, som vi alla känna vara nödvändig under denna tid.* Men därför kommen I också att bliva dömda såsom de, vilka icke begagnat tillfället, när det erbjöd sig.

Vi hörde nyss av herr Räf på Smålandsbanken det talet, som vi ju så många gånger här förut hört, om en riksregering över partierna, som skall veta att tillgodose folkets olika behov. Men aldrig ha vi sett någon av edra regeringar visa på en sådan riksregering. Nej, klart och tydligt komma klassväldet och klass-synpunkterna fram. Det är dessa, som I företräden.

Det har talats om en stark regering och behovet av en stark regeringsmakt. Den regering, som vi hade, trodden I var stark, men den byggde icke på folkets förtroende, och den föll, ty dess inre svagheter blottades, och vad den regering angår, som vi ha i dag, vill jag spörja, om den väl kan anses stark, då den icke vågar åtaga sig den stora uppgift, vars lösning alla nu dock förvänta.

Vad är det för skäl, som denna regering nu anför till sitt för-

Svar å interpellationer.
(Forts.)

svar? Jo, regeringen talar om, att denna uppgift icke ingår i dess program. Jag vill då spörja: när framlades något regeringsprogram? Det har aldrig blivit offentliggjort, och riksdagen har aldrig fått någon kännedom om detsamma. Det smakar nästan litet parlamentarism, när man talar om ett regeringsprogram, men något sådant har dock aldrig kommit, och det synes vara ett rent svepskäl, när det nu talas om, att regeringen skulle behöva utarbeta ett helt författningsförslag. Nej, den vill icke tillkännagiva sin uppfattning i princip till dessa problem just nu, då alla dock med spänning väntat på det svar, som regeringen här haft att avgiva. Det är sakens kärna. Här var ju ingen anledning att antaga, att inrikespolitiska problem skulle uppdyka, sade herr statsministern. Vilka svaghetssymptom, vilken bräcklighet! Är det en stark regering, som icke möter de stora inre frågorna lika så väl som de yttre under denna tid? I han, mina herrar, icke givit oss någon stark regering.

Det har sagts, att riksdagen redan har behandlat de frågor, som det nu gäller. Ja, den 40-gradiga röstskalan ha vi ju haft före, men det återstår dock frågan om kvinnans rösträtt, och varför ingår man icke på den saken? Det gäller ju där en grundlagsändring, som kan taga flera år, innan den blir genomförd, och i den punkten skulle klart och tydligt svar ha kunnat givas. Vi veta, att de, som i detta land ha lidit mest och haft det svårast, och som kanske känt sitt ansvar allra tyngst, äro just kvinnorna i hemmen. I går satt jag på tåget med en av våra främsta kvinnor; jag känner hennes dugande arbete i svensk statsförvaltning för att hjälpa och understödja kvinnorna runt om. Är hon icke värdig, kan icke hon få ett ord med vid frågornas avgörande? Varför kunna icke kvinnorna få medbestämmanderätt i samhället? Varför tigen I om denna sak, det bör väl icke kosta på att tala om densamma?

Man säger, att ett försummat tillfälle ger ett förfelat liv, och jag tror, att det också är så, men i så fall kommer även högerpartiet att förfela hela sin uppgift, och jag är viss om, att folket skall vända sig emot dem, som icke förstått att förvalta de pund, som blivit dem anförtrodda.

Regeringen har nu vädjat till valen. Jag gjorde den reflektionen, när jag hörde herr statsministerns anförande i den delen: där togs steget från *borggården till valurnan*, där ha vi kommit ifrån borggårdspolitiken. Det är nästan, som om allt detta, som svävat omkring 1914 års statsnyttsteorier, skulle ha råkat ut för det historiskt vordna Nemesis, i det att just de herrar, som nu sitta i regeringen, skola själva vädja till folket i val, till andra kammarvalens utslag, även då det gäller första kammarens samsättning och vårt statsskick i dess helhet. Det är dock någonting, som har rört på sig, och det synes mig vara av vikt, att vi här i denna kammare taga fasta på den nya grundsyn, som *detta* år kommit fram, att folket och dess vilja ytterst skall vara avgörande i detta land och inga andra makter.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Men, mina herrar, har regeringen utpekad valen och hänvisat till dem, så står dock högerens ledare i denna kammare och avger en förklaring, och jag förmodar, att den är bindande, däri han icke har ett ord av vädjan till valen. Vad säger herr Hans Andersson i Skivarv? Jo, att folket »mår bäst» under den författning, vi nu ha. Det är hans tal. Nöd, det kommer bevars att alltid finnas, men icke är det författningens fel, att det är nöd i landet, säger han. Jo, herr Hans Andersson, även författningens fel, och jag skulle nästan, med åberopande av vad herr Räf sade, att författningen ger icke bröd, vilja paradoxalt säga, att det gör den. Den som varit med i det kommunala arbetet och fått sitta och kämpa och slita och strida mot högermän, som velat förhindra möjligheten att till och med använda statens anslag till kommunerna för att förbilliga födan, så att den kan bliva åtkomlig för de fattiga, den vet, att det tyvärr ligger en hård sanning i detta, och den ser, huru det grinar fram klassegoism bakom allt detta.

Slå vakt om vår författning, det var högerledarens ord. Huru kan den då se ut på enstaka punkter? Ja, mina herrar, slån vakt om något sådant som detta! Det är t. ex. en familj, där mannen är en dugande medborgare i samhället, kvinnan föder barn på barn — vi vilja ju ha många barn i detta land — hon lägges in på det kommunala barnhuset, men mannen orkar icke med att vid ett visst tillfälle betala vad som fordras därför nåväl, han förlorar sin rösträtt på det sättet. Slå vakt om vår författning, herr Hans Andersson, det är vackra blommor detta; det är vackra uttryck av svensk författning och den 40-gradiga skala, som ni är så angelägen om att bevara. För mig står det verkligen så, och herr Hallén berörde även i sitt anförande den saken, att det är något av mammon, som här tittar fram, att det är en mammonskult, när vi även i svenska statslivet vilja skydda och bevaka den principen, att penningen skall vara grundvalen för hela den ställning, som I sitten inne med.

Herr Räf tror, att detta är partisinne och partital. Herr Räf hade ett långt anförande om partiförhållanden. För mig lät det nästan, som om det vore en syndabekännelse och förberedelse till att herr Räf själv skulle inträda i vildelivet. Men det må jag säga, att icke skall herr Räf slå sig till riddare för riksintresset. När man till och med kan vara så fanatisk och gå så långt bortom herr Hans Andersson, att man låter förstå, att det talet skall föras i bygderna, att om vi få en felslagen skörd i höst, kan det vara föranlett av den författningskamp, som upptagits, då har man kommit så fjärran från det, som rör de allmänna synpunkterna i detta land, att man icke är den, som skall slå sig till riddare för något riksintresse.

Låt mig säga det till eder, det var en röst i första kammaren från landet, när den 40-gradiga skalan förra gången behandlades, och den rösten lät förstå, att vi »behöva» den 40-gradiga skalan. Ja, det är det det hänger på. Men vad vi vilja och kräva det är, att *hela* folket skall få medbestämmanderätt, vi se detta som det

stora allvarliga riksintresset nu. Tro icke, att ni äro ensamma att föra riksintressets talan. Skola vi icke ärligt kunna säga, att var och en från sin utgångspunkt — jag utdömer visserligen edra — likväl kämpar eller tror sig kämpa för statens bästa och rikets stora intressen. Det går då icke an, att ni låta förstå, att ni *ensamma* kämpa för rikets intresse, men ingen annan.

I dag låter det ett hårt nej, ett krasst och klart nej från eder, men vid tiden omkring den 1 maj lät det icke så, när man talade vid eder. Det var några ord av Mazzini, Italiens statsman och befriare, som föll mig i minnet då, att »det styrande fåtalets ångslan gör det undertryckta flertalets befrielse». Håll i minnet vad som varit. Missförstå icke den situation, som nu råder, förstocka icke edra sinnen, ty här kommer sannerligen folket att se till, när valen stå för dörren, att göra upp räkningen med det parti, som synes nästan vilja ävlas att i Europa stå såsom ett av de mest reaktionära.

Jag vill till regeringen rikta en maning, att när valen äro över komma ihåg, att ordet i dag förpliktar; kom ihåg, att efteråt får ingen komma undan att infria det löfte, som givits i dag. Det är den signal till valstriden, som givits från regeringsbanken. Det är en handske, som kastats, och den skall upptagas.

Herr Höglund i Stockholm: Herr talman, mina herrar! Det är egentligen två svar, som givits i dag på de av socialdemokrater framställda interpellationerna. Det ena svaret är givet i denna kammarare av herr statsministern. Det var mjukt och smidigt i formen; i sak var det tomma intet. Men det har också givits ett annat svar här utanför riksdagen. Det första svaret lämnades till folkets representanter i en parlamentarisk form. Där utanför gavs ett svar till folket självt i en mera oparlamentarisk form. Det gavs med polissablar och bajonetter, en mera primitiv talekonst, men utav en mera lättfattlig art än den som herr statsministern gav med sin svarvade ordkonst. Jag frukar för att intrycket av det förstnämnda svaret, i den mån det över huvud taget gjort något intryck — åtminstone tycks det ha gjort ett djupt intryck på herr Branting — hastigt kommer att förblekna vid sidan av det senare svarets blodbesudlade skamlighet.

Jag kan icke dela herr Brantings relativa belåtenhet med herr statsministerns svar. Jag tror, att det tvärtom kommer att väcka en djup besvikelse och misstämning bland de breda folkklasserna över den i sak oböjliga non-possumus-politik, som herr statsministern i det svaret företrädde.

Herr statsministern talade om de stora svårigheter, som skulle förefinnas att nå en enighet inom regeringen, om det gällde att framlägga ett förslag till författningsrevision, men om det är sant, och det vill jag naturligtvis icke bestrida, som herr statsministern sade, att förståelse icke saknas inom regeringen för den ytterliga vikten av det spørsmål som här avhandlas, då tycker man, att denna svårighet i alla fall ganska lätt skulle kunna övervinnas, om verkligen den goda viljan förefunnes. Det enda positiva, som framgick ur svaret, var det uttalandet, att folket i val skulle först få göra sin me-

Svar å interpellationer.
(Forts.)

ning hörd, och sedan skulle regeringen giva konungen det råd, som situationen då efter valen kunde föranleda. Tackar så mycket! Jag föreställer mig, att det är regeringens grundlagsenliga plikt att i *alla* situationer, både nu och efter valen, giva Konungen det råd, vartill läget föranleder. Detta svar innebär icke det minsta löfte för oss att hålla oss till. Men om herr statsministern i denna sats, som ju är något oklar och dunkel, inlägger ett erkännande av att valen också skola bliva *utslagsgivande för regeringens hållning*, blir det ju någonting helt annat, då skulle ju, såvitt jag förstår saken, regeringen därmed också proklamera parlamentarismen såsom ledande princip för till och med högerns politik. Då är det riktigt, som herr Palmstierna nyss sade, att då ha vi kommit ifrån borggårdskuppen och den slags politik som den innebar. Men det vore i alla fall önskligt, att regeringen närmare preciserade sin ståndpunkt i det fallet. För min del tror jag, att herr Branting gjorde en något fri tolkning av detta herr statsministerns yttrande, när han utlade det så, att valens utslag skulle respekteras. Ett sådant uttalande hade dock icke herr statsministern i sitt anförande. Det skulle glatt mig mera, om det varit herr statsministern själv, som avgivit en sådan förklaring. I det fallet hade den nog varit mera tillförlitlig än den av herr Branting på fri hand gjorda omskrivningen.

Nej man märkte icke ett enda steg av verkligt tillmötesgående i detta anförande, icke ens i en sådan sak som ifråga om allmän politisk amnesti, som förts fram från otaligt många håll i landet och som väl kunnat tillmötesgås nu utan större svårighet, om vilja därtill funnes, och i varje fall utan samma svårighet, som givetvis en omfattande författningsrevision skulle medföra. Men icke ens på denna punkt har man funnit den ringaste medgörlighet från herr statsministerns sida. Jag erinrar om, hur speciellt beträffande de s. k. Amaltheamännen en väldig opinion förefunnits i vårt land, omfattad av flera hundratusen arbetare, men också långt utanför deras krets av en mängd frisinnaade människor med en humanitär åskådning. Det kännes verkligen hemskt att leva i ett så barbariskt samhälle, att man icke ens i tider som dessa, då man framhåller nödvändigheten av klassernas sociala närmande till varandra, vill frigiva dessa ungdomar, vilkas brott sonats med 10 års fängelse och som förestavats av en, låt vara om man så vill, missriktad idealitet. I stället är man nu i färd med att skapa nya offer för de politiska och sociala missförhållandena i landet genom ett huvudlöst uppträdande från myndigheternas sida. Jag vågar i den socialdemokratiska vänstergruppens namn avgiva en bestämd protest mot dessa utmanande och onödiga polisåtgärder, som vidtagits här utanför i dag, för att bevaka jag vet verkligen icke vem, möjligen regeringen, om den känner sig otrygg, eller slottet och dess innevånare. I varje fall tror jag icke, att *riksdagen* behöver någon bevakning. Och jag tror, att den *undanber* sig en dylik bevakning. Jag vill säga, att vi och Sveriges folk komma att göra regeringen ansvarig för det våld, som i dag förövats mot fredliga demonstranter här utanför riksdagen. Folket kommer för att genom en fredlig demonstration begära bröd och frihet, och svaret blir piskslag

och bajonettugg. Det var också tsarismens metod att stilla missnöjet. Vi veta, hur det slutade. Man kommer att tänka på det berömda ordet av Geijer, att det finnes folk, som mogna revolutioner och sedan förväna sig över dem. Inom parentes må jag säga, att det var icke underligt, att tsarens första tanke, sedan han omdöpts till överste Romanov, var, åtminstone enligt tidningsuppgifter, att han borde bosätta sig i Sverige. Det tyckte han var ett land värdigt honom.

Ja, Sveriges folk skall icke glömma, att allt detta elände, varunder det har suckat under dessa tre förskräckliga år, åtminstone i det väsentliga är att tillskriva det regeringssystem, som av högern själf har döpts med beteckningen konungadömet's renässans. Konungamaktens pånyttfödelse i vårt land har varit folkets död. Folkets pånyttfödelse skall en gång bliva konungamaktens död.

Sveriges folk skall icke heller glömma, att denna politik har bedrivits i hägnet av och med stöd av den institution, som heter första kammaren och som också begagnat sin maktställning till det yttersta och på det hänsynslösaste under dessa år. Sannerligen, den där sammanbindningsbanan mellan första och andra kammaren borde blockerats, ty de två ha ingenting med varandra att göra, de ha intet gemensamt, de äro fiender av begynnelsen och kunna aldrig försonas. Därför blir också vår, den socialdemokratiska vänsterns lösen, när vi gå ut i författningsskampen, icke blott denna i och för sig viktiga sak att avskaffa den 40-gradiga skalan utan, en utvidgning av denna fråga till den verkliga demokratiska lösen: ned med första kammaren och ned med kungadömet.

Ja, det är ju ganska lätt att förklara regeringens ställning. Den beror helt enkelt därpå, att trycket från de djupa leden icke varit tillräckligt starkt för att *tvinga* högern i detta land till eftergift. Jag kan icke underlåta att, såsom i viss mån skett vid en föregående diskussion, framhålla, att skulden till dessa förhållanden i någon mån drabbar vänsterpartierna själva, framför allt den borgfredspolitik, som invigdes genom herr Brantings bekanta Kisatelegram vid krigets utbrott. Det är uppenbart, att högern genom denna enhälliga uppslutning omkring kungamaktens regering känt sig och fortfarande känner sig betydligt fastare i sadeln och att den i själva verket blivit stärkt i sin ställning genom en sådan borgfredspolitik. Det är uppenbart, att när vänstern icke begagnat ens den parlamentariska makt, den har, för att tvinga högern till medgörlighet, så blir resultatet därefter. Jag erinrar om, att herrarna för några dagar sedan beviljade till den så kallade neutralitetsvakten 63 miljoner kronor, alltså ett förtroendevotum i amplissima forma för den sittande regeringen, utan att den avgivit något politiskt program eller vid den tidpunkten givit någon antydan om svaret på den interpellation, som i dag behandlas. Jag är för övrigt ganska övertygad om, att trots det tomma svar, som i dag framkallat så många beklaganden från vänsterhåll, så skall man i morgon dag få bevittna, att såväl det liberala partiet som den socialdemokratiska högern komma att rösta för bifall till statsutskottets hemställan om nya miljoner till militarismen och därmed giva ett nytt förtroendevotum åt denna regering. Och det är ju också

Svar å inter-
pellationer.
(Forts.)

ganska betecknande att finna — det är naturligtvis högern den första att observera — hurusom den socialdemokratiska partiledaren nu söker avleda den massrörelse, som uppstått i landet och som i fortsättningen skulle ha tvingat de härskande klasserna till en smula eftergift. Inför en dylik anblick och inför den relativa tacksamhet, som herr Branting här visat gent emot herr statsministerns svar, kommer jag verkligen att tänka på det av upptäcktsresanden von Rosen omnämnde träskfolket nere i Afrika, som gick honom till mötes, bara han vinkade med pärlhalsband, och bytte ut sina vapen mot några leksaker. Tillämpat på det politiska livets område skulle jag vilja säga, att det ser ut som om »högern inom vänstern», om jag så får uttrycka mig så, är i färd med att bli tillmötesgående, blott för de små pärlhalsbanden, de vackra ord, som herr statsministern yttrat, och lägga ned sina vapen för de värdelösa leksaker, som han också bjöd på. Det var en helt annan anda, som besjälade den gamla demokratin för 50 år sedan. Jag erinrar om att det endast var genom en väldig folkresning, som ständsrepresentationen 1866 kunde avskaffas till förmån för tvåkammerssystemet. Jag erinrar om det tal, som den gamle demokraten August Blanche höll på Gustav Adolfs torg vid detta tillfälle. Nu får man sannerligen icke hålla några tal på Gustav Adolfs torg, valmännen få icke ens där samlas för att avvakta utgången av denna debatt. August Blanche yttrade de historiska orden, sedan beslutet fattats i frågan, att »om beslutet utfallit annorlunda så skulle — och han pekade därvid på marken — dessa stenar nu ha varit fläckade av blod». Det var ett språk, som den tidens demokrater förde, men det var också ett språk, som de härskande förstodo och ett språk, som ledde till resultat. Det torde bli klart för många, många tusen i vårt land efter denna debatt, att den enbart parlamentariska vägen räcker icke till för att genomföra folkets krav utan att här behöves en verkligt omfattande massaktion inom de djupa leden själva. De måste lita på sig själva och icke på ledarna varken i riksdagen eller annorstädes. När regeringen icke kan göra något, när riksdagen icke kan göra något efter allt att döma, åtminstone icke så länge vi ha kvar en första kammare, då är tiden inne för gatans parlament att tala, då måste folket ta sin sak i egen hand. Och därför vill jag sluta med den parollen: leve massrörelsen, leve gatans parlament!

Herr Hildebrand: Herr talman! Den föregående talaren kom med en stark protest mot vad han kallade onödiga och utmanande polisåtgärder och mot att här skapades nya offer för dem, och han gjorde regeringen ansvarig för detta. Jag vill också komma med en protest. Jag vill uttala en den allvarligaste protest mot de personer och det eller de tidningsorgan, som hetsat och hetsa dag efter dag, som ingjutit i stora ungdomsskaror på arbetarsidan laglöshetens och oordningens ande och som fortsätta sitt hetsarbete ända till dess att massorna komma i rörelse. De personer, som tala så och som senast talat så här, då det sagts, att trycket från de djupa leden icke är tillräckligt starkt utan att det behöves utomparlamentariska medel

för att åstadkomma en massaktion av ett helt annat slag, sådana män och sådana tidningsorgan påtaga sig ett oerhört ansvar. När de sedan lyckats få mängden i rörelse och få bort känslan av laglydnad hos den, och det sedan sker överväld, ja, när på detta sätt en del ynglingar göra sig olyckliga för en längre tid, då använda dessa män dylika fall kallblodigt såsom nya agitationsmedel. Och om vad som utförts är av den art, att domar fällas på längre tids fängelse, ja, vad göra då dessa män? De ropa på amnesti, och framför allt — de använda dessa fall som nya agitationsmedel. Det ligger något fruktansvärt jesuitiskt i att locka ungdomar i sådana vådor och sedan använda deras olycka till ny hets inför nya skaror. En protest mot detta är väl på sin plats.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Jag har emellertid från början icke begärt ordet för att säga detta utan på grund av att vreda ord och skarpa ord uttalats mot högern och högers ställning till författningsfrågorna, och jag har ansett, att jag något borde utfylla vad från högerns sida uttalats i dessa spörsmål.

Vi kunna naturligtvis på högerns sida icke på något sätt förneka, att författningsfrågorna blivit aktuella på grund av socialdemokraternas och liberalernas gemensamma stormanlopp mot viktiga delar av vår författning. Att då försöka att på något sätt undandra sig offentlig diskussion, det vore naturligtvis från vår sida dåraktigt. Diskussionen är ju för övrigt redan i full gång. Men vad vi i denna diskussion, aldra först vilja framhålla är, att när man vill söka skildra våra förhållanden såsom fullständigt efterblivna och Sverige såsom ett hemvist för tyranniet, då måste vi komma med en skarp och bestämd gensaga, ty här missbrukas oupphörligt av talarna vad som hänt i flere andra länder.

Valkretsindelningen till tyska riksdagen är av sådan art, att den tillgodoser vissa grupper av folket på andra gruppers bekostnad på ett sätt, vartill icke gives någon motsvarighet i vårt land. Det preussiska treklassvalsystemet är också sådant, att vi icke ha något motsvarande. När man där söker efter reformer, så kommer icke det tyska riket oss förbi utan till en ståndpunkt, där vi länge stått. För någon tid sedan gick genom pressen meddelandet om ett rösträttsförslag, i korthet skisserat, som den rumäniska regeringen uppgjort. De siffror, jag sett, gingo i den riktningen, att med det nya rösträttsförslaget genomförande skulle i alla fall de röstberättigades antal efter reformen bliva procentuellt mindre än de röstberättigades antal i Sverige. Men i alla fall utskreks detta förslag i vissa tidningar såsom ett bevis på huru efterblivet vårt land var. Jag tror också det vara för tidigt att framhålla Ryssland såsom ett föregångsland för oss. Vi ha icke sett, huru förhållandena där komma att utveckla sig, men man kan utgå från, att om ett blivande ryskt rösträttsförslag blir synnerligen radikalt, det kan inträffa — man rör sig här på de historiska möjligheternas område — att ett sådant förslag blir av den art, att man kanske mycket snart måste genomföra begränsningar i detsamma. Här rör man sig, som jag sade, på spekulationernas område, men jag vet icke, varför

Svar å interpellationer.
(Forts.)

icke även vi skulle få spekulera, ty det är icke något annat än spekulationer, som man kommer med på andra sidan.

Så intensivt och frenetiskt som vänstern kommer med sina författningsrevisionskrav är det klart, att den frågan blir det centrala i årets valstrid och i vår inrikes politik under kanske ett par år. Häri ha vi på den sidan, jag tillhör, svårt att se något lyckligt. Det finnes så ofantligt många andra frågor, som borde samla folket och partierna till strävan att lösa dem, frågor av ekonomisk art, som röra vårt näringsliv, som avse att ställa det bättre för folket i sådan riktning som herr Hallén här så varmhjärtat men också så fruktansvärt ensidigt har betonat. Det kan icke vara nyttigt för ett folk att ständigt hålla på att strida och sönderslita varandra om författningsfrågor. Skulle man få genomfört vad man på liberalt håll önskar, ja, då skulle man naturligtvis från socialdemokratiskt håll kräva fortsatt revision, och skulle man få det genomfört, så antager jag, att man skulle bland vänstersocialisterna hitta på något annat i författningsväg att slåss om.

För övrigt kunna vi på högersidan även framhålla, att det inom vår nuvarande författnings ram finnes ett stort utrymme för en fortskridande demokratisk utveckling, delvis beroende på den förskjutning i penningvärdet, som gör, att den 40-gradiga skalan för närvarande är något helt annat än vad den var ännu för så kort tid sedan som 1907 och 1909. Vi ha ju ändå kommit så pass långt, att liberala motionärer och talare i riksdagen och utanför framhållit, att denna skala ger inom vissa kommuner industriarbetarne mer att säga än de små jordbrukarne där och att dessa ur den synpunkten med fullt fog opponera sig mot röstskalan.

Vi vilja även framhålla, att de senaste riksdagarnes historia tydligt visar, att vår första kammare icke är det sterila överhus, den starka damm mot all reformverksamhet, som motsidans agitationer oavbrutet framhålla. Jag tillåter mig att ur denna riksdags historia hänvisa dels till expropriationslagen och dels till försäljningsreformen. Första kammaren har helt enkelt en statsuppgift att fylla, då den först vill pröva framställda förslag för att utfinna, om de innebära verkligt bestående folkkrav och om syftet med dem står i god överensstämmelse med de fordrade åtgärderna. Vi högermän inse till fullo, att det i vår samhällsbyggnad finnes verkliga brister, vilka med nödvändighet, alltefter det så ske kan, behöva bättras och avlägsnas, och vi anse, att varje riksdag bör draga sitt strå till stacken, att varje riksdag bör i sin mån arbeta på detta förbättringsverk. När man därför vill framhålla de senare åren såsom förfelade ur denna synpunkt, då vilja vi protestera däremot, och vi ha en mångfald reformbeslut av riksdagens båda kamrar att hänvisa till.

Men klart är, att författningsfrågan nu på allvar har kommit upp i debatten och att man icke utan vidare kan avföra den. Det finnes dock i den strid, som nu har börjat, en del ganska egendomliga moment, som man icke alldeles bör gå förbi. Man har under de senaste två dagarna i socialdemokratiens huvudorgan här i Stock-

holm märkt tydligen allvarligt menade varningar till arbetarna mot att anordna bullrande demonstrationer och vara med om oordningar. Jag vill lämna mitt erkännande åt dessa försök. Vad blir för övrigt följden av allt sådant? Vad blir följden av att arbetarna för att demonstrera lämna sina arbetsplatser utan tillåtelse, således begå avtalsbrott, för att visa sitt politiska intresse? Är det någon som tror, att följden av detta blir att aktningen för deras politiska mognad stiger? Skall det kanske utveckla sig därhän, att så fort viktiga politiska frågor diskuteras i Sveriges riksdag, arbetarna skola såsom det med ett vackert ord hette i en liberal tidning, taga »arbetsvila.» Det är ett vackert ord för avtalsbrott.

Nej, man får nog tänka sig, att det finnes inom vårt folk stora grupper medborgare, som uppröras över detta. Ju längre man går fram på den vägen från socialistiskt håll, dess starkare blir oppositionen, dess mera ogillande bli rösterna, dess mera kompakt blir motståndet mot vad dessa arbetarskaror demonstrera för. Det är naturligtvis detta som har insetts på ansvarigt socialdemokratiskt ledarehåll. Jag tror det är riktigt att inse det, och jag tror att det ligger en oändlig fara för dessa krav från arbetarehåll i försöken att kämpa för deras genomdrivande på den väg, som man på olika håll i landet under de senaste månaderna har slagit in på.

Nu har det tydligen varit vänstergruppernas mening att söka få fram en författningsrevision så snart som möjligt. Jag tror, att det inom högern är en rätt stark enighet därom, att det svar, som kommit från regeringsbanken i dag, var det riktiga. Man bör tänka bland annat på den saken, som ju även betonades där, att det dock icke går an att kasta ut en författningsrevision till något slags kommission utan att angiva riktlinjer, och att det icke utan verkligt arbete går att utforma dessa riktlinjer. Det är mycket svårt, att med den arbetsbörda, som påvilar regeringen, fordra, att sådana riktlinjer skola utarbetas, om man nämligen icke tager saken så lättvindigt som man gör på många håll inom det liberala lägret och även bland socialisterna, där man synes anse, att man blott kan skära bort exempelvis den 40-gradiga skalan och sedan låta allt annat vara sådant det är och att man därigenom genomfört en verklig författningsreform. Vi ha på högernsida en annan åsikt om vår författning. Vi förmena, att det icke går an att på det där viset lättvindigt blott skära bort någon bit utan att se till i vad mån ändringen inverkar på andra förhållanden och i vad mån även andra spörsmål böra upptagas samtidigt.

Nu har ju statsministern, såsom vi ha hört, hänvisat bland annat till valstriden. Det är ju alldeles otvivelaktigt, att varje valstrids utgång får vittgående konsekvenser för den närmaste andra-kammarperiodens arbete. Vidare synes det mig vara ganska klart, att följderna av valen kunna bli större än vanligt i en särskilt upprörd tid, då oavslutligt nya frågor kastas fram och nya idéer i rikymnighet strös omkring. Dock bör detta erkännande från högerhåll icke uppfattas såsom om vi ville tillmäta varje förskjutning vid andra-kammarvalen avgörande betydelse. Man bör taga hänsyn till, att

Svar å interpellationer.
(Forts.)

vårt riksdagsskick är baserat på ett tvåkammerssystem och att därför icke några rösters omkastning i andra kammaren kan fälla utslaget i alla politiska tvister. Det synes mig vara så, att det är i den mån en förskjutning vid valen kan anses vara kännetecknande för en djup och stark folkmening av bestående art, som man bör tillmäta den verklig betydelse, men i vad mån någon sådan förskjutning kan komma att inträda vid sommarens val, det undandraget sig för närvarande vårt bedömande.

När jag nu talar om valstriden, kan jag icke neka mig att taga upp ett par ord, som herr Palmstierna här kom med. Han ansåg, att med denna hänvisning till valen började en ny epok i vårt riksdagsskicks och parlamentarismens historia, och framhöll, att nu ser man dock, hur långt man har kommit bort från den Hammarskjöldska tiden och från 1914. Vad jag här ville inflika är blott det, att den Hammarskjöldska regimen började med att regeringen upplöste andra kammaren och anordnade nya val och på det viset vädjade till väljarfolket. Att då vilja åberopa hänvisningen till valets resultat nu såsom början till en ny epok, verkar litet egendomligt.

När jag talar om att folkets mening under en valstrid bör inhämtas, så må man besinna, att därmed menas folkets alla olika valmansgrupper och att man därmed tager ett bestämt avstånd från dem, som anse, att när bullrande demonstrationer, utgångna från personer ur egentligen en enda samhällsklass, ha ägt rum, därmed folkets vilja skulle vara uttalad. Jag skulle också vilja uttala, att sådana manifestationer av en s. k. folkvilja icke äro ägnade att imponera, i all synnerhet nu, när de närmast ha orsakats av det allvarliga missnöje, som livsmedelsknappheten har skapat. Dessa demonstrationer, dessa oordningar, de strejkande arbetarnas avtalsbrott och dylikt kan omöjligt inregistreras såsom uttryck för en stor samhällsgrupps lämplighet och mogenhet att övertaga ökad makt inom samhället.

Nu blir det i alla fall tydligen en skarp valstrid, och till denna strid vilja vi på högernsida samlas till försvar för vår författnings bärande grundvalar, till försvar för ett verkligt tvåkammerssystem, där första kammaren icke utgör blott ett svagt bihang till den andra, på sin höjd kanske med befogenhet att ett par år säga nej, utan där även den kammaren ingår i författningsbyggnaden såsom en bärande och fast murad hörnsten. Vi vilja även kämpa för en sådan anordning av den kommunala förvaltningen, att ej de icke-skattebetalande eller de, som endast erlägga obetydlig kommunalskatt, få all bestämmanderätt med möjlighet att på andras skuldror vältra över hur stora skattebördor som helst till bestridande av kostnaderna för allehanda sociala experiment. Om en författningsrevision kommer att efter valen igångsättas, så måste högern naturligtvis vara beredd att diskutera författningsfrågorna med representanter för de övriga partierna, men naturligtvis under bestämt hävdande av den åskådning, som jag här sökt antyda. Till dess att någon möjlighet beredes att på annat sätt vinna det väsentliga, vinna ett fortsatt fast tvåkammerssystem, organiskt infogat i vår samhällsbyggnad,

och vinna garantier för en sund ekonomisk utveckling i kommunerna, är det tämligen klart, att högern vill hålla på vad som nu finnes och som nu lämnar dessa garantier, den 40-gradiga skalan inbegripen.

När vi snart gå till en skarp valstrid — antagligen, såsom det påpekas från vänsterhåll, den skarpaste som vi ha upplevat — då synes det mig, att vi dock mitt under stridens hetta böra inom alla partier besinna en sak: det är, att hur högt än stridens vågor gå, få vi icke glömma, att vi dock tillhöra ett och samma folk, att detta folk icke kan känna sig lugnt och tryggt förrän världskriget har slutat, kanske icke ens då, och att vi därför måste, trots striderna, trots de olika åsikterna, försöka hålla tillsammans gentemot de utländska makter, som vilja kränka vår neutralitet eller vår självbestämmningsrätt. Här har från regeringsbänken hävdats den meningen, att detta är nödvändigt för upprätthållande av landets sanna oberoende, och jag hörde med tillfredsställelse, att herr Branting gav sitt erkännande åt detsamma. Jag tror med andra ord, att vi, hur skarpa striderna än komma att rasa i sommar, dock under desamma böra betänka att vi alla äro svenskar.

Med herr Hildebrand förenade sig herrar *Söderberg, Akerlindh, Lithander, Nilsson* i Gränebo, *Lundblad, Holmdahl, Jönsson* i Boa, *Svensson* i Kompersmåla, *Olsson* i Blådinge, *Nilsson* i Södertälje, *Eurén, Svensson* i Betingetorp, *Persson* i Fritorp, *Pettersson* i Vråtersed, *Larsson* i Kroken, *Andersson* i Skrädene, *Gustafsson* i Örebro, *von Hofsten, Rydén* i Klosterbergane, *Sundberg, Magnusson* i Skövde, *Karlsson* i Mo, *Isaksson* och *Svensson* i Torlarp.

Herr Hamilton: Herr talman! Jag hade icke ämnat deltaga i debatten i dag; jag har ju också redan instämt med herr Edén. Emellertid blev jag uppkallad av ett yttrande av högerpartiets chef, herr Andersson i Nöbbelöv, som uppmanade oss, ja hela svenska folket till enighet. Han yttrade, att under en tid som den nuvarande, då neutraliteten kränkes vid Sveriges gränser, finnes det ingen anledning till och ingen tid för strid. Jag delar denna hans uppfattning och ger honom rätt däri. — Herr Räf sade också: Låt oss undvika författningsstriden under dessa allvarstygda tider! Och även med honom kan jag häruti instämma. Men det beror väl på högern, om författningsstriden skall undvikas eller icke. Vad begär svenska folket? Det begär berättigade kravs uppfyllande. Ingen lärer väl bestrida, att den svenska kvinnan likaväl som de flesta länders kvinnor har rätt att utöva sina medborgerliga plikter och således bör ha rösträtt, och ingen, som sätter personligheten före penningmakten, lärer väl heller förneka, att den 40-gradiga skalan icke längre är lämplig vid avgörande av vare sig de kommunala angelägenheterna eller valen till första kammaren.

Jag erinrar mig från min ungdom, då jag var ledamot av första kammaren, huru en av dess ledande män, kanske den mest framstående — han är icke längre i riksdagen, men hörde på sin

Svar å interpellationer.
(Forts.)

tid till det konservativa partiets märkesmän — hur han yttrade, att författningsändringar icke borde vidtagas förrän folket vore moget för desamma. Frukten bör först plockas från trädet när den är mogen. Jag hemställer till er, mina herrar, är icke det svenska folket lika moget som något annat folk att få de ifrågasvarande berättigade kraven uppfyllda? Jag har åtminstone den uppfattningen.

Den mening till enighet, som högerpartiets chef nyss uttalade till oss, vill även jag uttala, men jag riktar den åt annat håll. Herr Räf yttrade, att vi högermän sitta så stilla och lugna, och vi vilja ha lugn. Ja, när man sitter vid köttgrytorna, bör man ju kunna vara lugn. Men jag vill nu uttala en uppmaning till alla dem, som på grund av antingen fädernas eller sitt eget arbete fått en privilegierad ställning i landet och blivit premierade med den 40-gradiga skalan, de liksom jag, jag vill uppmana dem att för att undvika strid i dessa allvarstider själmant avstå från dessa rättigheter. Jag är beredd därtill.

Jag beklagar det svar vi fingo från regeringen. Det hänvisade dessa spörsmål till folket i val. Det är till valstriden regeringen vill hänskjuta berörda frågor. Kan någon, som har framsynt politisk blick, misstaga sig på huru dessa val till andra kammaren komma att utfalla? Är det någon, som icke tror, att det inom denna kammare icke blir majoritet för att giva folket de rättigheter det nu kräver? Säkerligen icke. Hur andra kammarens majoritet kommer att gestalta sig, *det* veta vi redan nu. Hade det då icke varit mera skäl i att regeringen sagt: Vi skola vidtaga en utredning och sedan kalla riksdagen tillbaka för att, innan valen ske, pröva en ny kommunal röstskala. Skulle icke regeringen också kunna säga: När kvinnans rösträttsfråga kommer före om några dagar i första kammaren, då äro vi beredda att göra vad vi kunna för att få en sådan lösning av frågan som man från vänstersidan tänkt sig saken.

Hade orden fallit så, skulle säkerligen svenska folket med mera lugn sett framtiden an; vi hade kunnat gå till val och undvikit den strid, som nu förestår, vi skulle gått till val som ett enigt svenskt folk i känslan av att de, som äro privilegierade och ha det bättre ställt i samhället, också äro beredda att offra något på fosterlandets altare.

Herr Lindhagen: Ja, herr talman, här har blivit så mycket och så tillräckligt sagt om interpellationen och svaret på densamma, att jag icke behöver tillägga något ytterligare i det avseendet. Jag har egentligen begärt ordet för att i min mån kunna konstatera, att hela den diskussion, vi här föra, ju inte annat är än vad man kallar en fars. Det har väl egentligen ingen människa väntat, att statsministern skulle svara något annat än han gjort, och varför skall man då under diskussionen låtsas, som om vi väntat ett helt annat svar? Vad herr Vennerströms interpellation beträffar, så hade han, såvitt jag kan förstå, då jag samtalat med

honom om saken, just för avsikt att konstatera, att herr statsministern skulle svara som han gjorde, för att få ett definitivt papper på vad som var självfallet.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Nu är det en allmän längtan hos oss alla, och i det avseendet kan man ju säga, att statsministern gav ett enande svar, det är en allmän längtan hos oss alla, innerst inne naturligtvis, icke på ytan, att som skalden en gång sade »bliva ett enda folk». Men frågan är: Äro vi det? Och kunna vi bli det utan en grundlig författningsrevision?

När jag från balkongen till detta hus såg kavallerichooken av ridande poliser på Gustav Adolfs torg och såg hur alla de höjda sablarna blänkte i luften, hur det tjöts och visslades därborta, hur massan trängde på — för resten, herr talman, varför skall ridande polis vara tillåten över huvud taget, jag vet ingenting värre — när jag såg detta, blev jag först ofantligt uppbragt, men så lungnade jag mig genast och tänkte: Varför skall man bli uppbragt över det, som är naturligt? Detta är ju en bild av det härskande systemet i Sverige och sådant det varit även i andra länder. Jag vill icke klandra det, systemet är sådant. Men tror ni man kan få ett annat system utan att företaga en författningsrevision?

Herr Hildebrand sade: Vår författning skola vi slå vakt om. Ja, det var ett sant ord: »vår» författning. Herr Hildebrand menar högerms författning, ty den är verkligen deras författning. Icke undrar jag på, att herr Hildebrand och herr Räf och även den nuvarande ministären — d. v. s. om jordbruksministern säger man ju, att man icke vet, om han icke har liberala tendenser, men jag tänker på de andra herrarna — icke är det underligt att de vilja bibehålla författningen. Varför skall man ha långa analyser av deras sjäsliv för att söka bevisa, att de borde ha en annan mening? De kunna icke ha en annan mening, allra minst böra socialdemokraterna, som ju lära, att miljön ensam gör människan, »ovetenskapligt» påstå motsatsen. Det finnes således ingen möjlighet att tänka sig, att högern skall ha något förnuft i den här frågan.

Hur är det egentligen ställt? För att vi skola bli ett enigt folk måste vi väl ha del i detta fädernesland! Herr Hildebrand sade: Kom ihåg, att vi alla äro svenskar. Ja, men på vilka villkor, herr Hildebrand? Vilket parti — ty vi äro dock uppdelade i partier trots alla våra önsknings om motsatsen — vilket parti rår om följande saker? Jag skall göra en liten uppräknings, kanske herrarna vilja höra på: Kungamakten och hovet, regeringen och första kammaren, landshövdingar och byråchefer, biskopar och kyrkoherdar, generaler och officerare, domare och åklagare, bajonetterna och ammunitionen, produktionsmedel och kapital. Vem rår om allt detta? Jo, högern, högern rår om det ensam. Undantagen endast bestyrka regeln. Hur kunna herrar högermän tänka sig, att man skall finna sig i ett sådant tillstånd, och att vi skola betala skatter, för att herrarna skola få sitta med alla dessa härligheter ensamma. Det är den enkla sanningen. Vi vilja ha en författningsrevision, ty här vilja vi andra rå om makten och rätten i sam-

Svar å interpellationer.
(Forts.)

hället vi också, och vi be, att herrarna måtte vara så snälla och tilllåta, att vi få styra oss efter våra metoder och icke efter herrarnas metoder med kavallerichocker, dragna sablar, kulsprutor och vad det heter allt detta, som är herrarnas älsklingsmetoder för att styra ett uppriskt folk.

Så sade herr statsministern vidare: Vi skola vädja till folket i val. »Folket i val!»! Folket får icke välja, herr statsminister! Det är ett fåtal, som får välja. Varför skall man då säga, att man vill vädja till folkets mening? Kvinnorna få till en början icke välja och de utgöra dock hälften, ja till och med mer, här i landet, påstår statistiken. Ända till 50 % av de eljest valberättigade männen få mångenstädes icke rösta, ty de ha icke betalt de skatter, som högern pålägger folket, de häfta för fattigvård o. s. v., o. s. v. Det nya åldersstrecket och flyttningsstrecket decimera också valmännen. Här behövs en författningsrevision för att folket någon gång, vilket det ännu aldrig fått i Sverige, skall kunna gå till val. Vad som sker i höst, är icke något val av folket, ty det är bara en fjärdedel av folket på sin höjd, som får rösta. Jag får erkänna, att det sannerligen icke är roligt med författningskamp, och att detta skall upprepas jämt och ständigt är ett fruktansvärt framtidsperspektiv, och man kan tycka att man blir trött till slut. När man som jag har varit med om att försöka göra det mesta av de parlamentariska vägarna, tror jag icke heller man kan instämma med herr Hildebrand i hans skönmålning av all den lycka och fröjd vi fått genom första kammarens reformvänlighet. Jag har verkligen blivit så upplelsen på första kammaren ur min synpunkt sett, och därför har jag slutit mig till kravet: Ned med första kammaren, trots allt vad den givit oss enligt herr Hildebrands skildringar. Det är alldeles nödvändigt, detta krav också.

Jag skulle därför vilja säga, att denna författningskamp måste få den karaktären, att man på vänstersidan helst med största möjliga enighet — det är tyvärr svårt att hålla ihop, man väljer gärna olika vägar — i höst går till kamp mot högerväldet i detta land. Det är det, som det gäller, och det har varit en alldeles för slapp ansats i det avseendet från vänsterpartierna. Vänstern har hela tiden låtit dupera sig av högern, låtit högerns fagra ögon bedåra sig i parlament och kommittéer, och man har tänkt, att vi alla borde söka ena oss så mycket som möjligt. Om vad? Ja det har på det sättet till sist alltid blivit om högertendenserna. Högern har blivit alldeles förtjust och, som en talare sagt, den har kommit att sitta allt sadelfastare och sadelfastare.

Detta stora statsmannaprojekt, som skulle framkastas och som herr Palmstierna fordrade av *högern*, hur gick det med det projektet, när *vänstern* äntligen skulle övertaga regeringen 1906? Då grusades kvinnorösträtten, som vi skulle haft nu, om den kommit upp efter föredöme av Finland, men här sitta vi i stöpet, och högerpartiet och högerregeringen vilja nu icke ens taga upp denna fråga. Herr Räf talade om, att det icke var på grund av partiväsande och partisinne, som högern motarbetade kvinnorösträtten, men varför

Svar å interpellationer.
(Forts.)

gör den det da? Det var en tid, då denna fråga stod på högerens partiprogram nästan lika mycket som på de andra partiernas. Det var till och med en tid, då högerrepresentanterna i konstitutionsutskottet — jag tror, att det var 1905 — gävo de mest lysande uttryck för behovet av kvinnlig rösträtt. Det var fyra högermän i utskottet, som menade, att alla skäl, som talade för rösträtt för män, med samma makt talade för politisk rösträtt för kvinnor. De liberala representanterna i konstitutionsutskottet stodo då till höger om högerens representanter och förklarade, att de icke kunde gå med på annat än en partiell kvinnorösträtt, de ville ha vissa garantier och hade även andra förhinder. Då herr Lindman uppträdde för första gången som statsminister och framlade sitt rösträttsförslag, förstod han, smidig som han är, att han skulle överbjuda liberalerna, och det var icke så dumt gjort, men han var i en stor klämma, om han skulle taga med kvinnorna eller icke. Det gick fram och tillbaka, det var en riktig böljegång, och splitt-rad stod regeringen för resten den gången också inom sig. Man ville icke gärna gå längre än man var tvungen. Frågan gällde: är det nödvändigt och klokt att taga med kvinnorna? Till sist beslöt sig ministären för att icke taga med dem. Hade liberala regeringens fann räckt till även för kvinnorna, så skulle högerregeringen varit tvungen att också göra det, ty man måste som sagt då överbjuda liberalerna eller rättare sagt vänstern, ty socialdemokraterna hörde också dit helt den gången. Det svarades från högerregeringens sida: när icke vänstern tog upp kvinnans rösträtt i det stora ögonblick, då vi förlorat unionen med Norge och skulle söka återvinna det inom Sveriges gränser, och då dotterlandet Finland tog språnget från fyrståndsrepresentation till enkammarssystem med allmän rösträtt för män och kvinnor, när icke vänstern i sin besökelses tid, då det vidunderliga skulle ske, gjorde det stora slaget, varför skulle högern göra det? Detta var vad herr Lindman helt gemytligt svarade, när han slutligen bestämt sig.

Men sedan har högern alldeles slagit om och gjort till programpunkt, att den partout icke skall ha kvinnorna med. Den måste söka upp någonting i författningsfrågorna, varigenom den skall skilja sig från vänstern, liberaler och socialdemokrater, och när dessa omsider äro på det klara med — post festum, kan man säga — att man skall ge kvinnan politisk rösträtt, och pliktskyldigast föra fram det kravet, då går högern åt andra hållet. Det ser ut annars, som om partierna hade samma program, och det går naturligtvis icke an — ty partiet framför allt och människorna icke alls! Således se vi, att här i vårt land kvinnorösträtten blivit en helt och hållet försumpad partifråga. Däremot ha norrmän, danskar, finnar och ryssar tagit med kvinnorna, och måhända skall man vid den nya preussiska författningsrevisionen med dessa exempel för ögonen icke kunna undgå att göra detsamma. Då stå vi som en liten oas av reaktion mitt bland alla andra oss omgivande folk — vi, detta svenska folk, som gick i spetsen för kvinnorörelsen förr i världen.

Svar å inter-
pellationer.
(Forts.)

Jag säger, att det omsider måste bli en beslutsam kamp mot högerväldet i landet. Högern får icke besitta alla maktmedel och de flesta konstitutionella institutioner, utan här måste skapas ett tillstånd, så att alla medborgare och icke blott de, som tillhöra ett ensamt parti, representerande ett mindertal i nationen, få sitta inne med de högsta maktmedlen, vilket utgör en fara för medborgarfriheten. Vid alla försök att skapa frihet använda sig högerens ämbetsmannakårer, i god tro naturligtvis, av alla medel för att underkva, förkva och hindra på allt sätt frihetens framryckande för alla människor. Nu vet jag icke, om liberaler och socialdemokrater äro färdiga med denna sak ännu, men nog tycker jag, att ni borde vara det. Man har emellertid hittills sökt bli enig med högern i alla möjliga utskottsfrågor, även i de stora sakerna, och man ger gärna med sig så mycket som möjligt bara för att kunna vinna en liten grynvälling. Men detta innebär en triumf för högern och en kapitulation för vänstern. Må det i vårt land äntligen bli en öppen och oemotståndlig kamp från vänsterhåll mot detta högervälde!

Herr Branting: Herr talman! Jag kan så mycket mera sluta mig till den senaste ärade talarens förklaring, att det man nu vill komma till är enighet om, att vi måste bekämpa det rådande högerväldet, som detta varit ett strävande, för vilket även jag på mitt håll gjort mig till tolk. Men det har då från den sida, som herr Lindhagen numera tillhör, brukat mötas med, att detta skulle vara ett farligt samröre med det liberala partiet och någonting, som icke står i överensstämmelse med en sund socialdemokratisk politik. Men lyckas vi nu komma till enighet på den punkten, så är i alla fall något väsentligt vunnet.

Jag begärde icke ordet för att säga detta utan med anledning av civilministerns, som det föreföll mig, med en viss ledsnad framförda förklaring eller försvarsförsök för de uppträden, som ägde rum på Gustav Adolfs torg för ett par timmar sedan. Jag kunde något vittna därom; mitt namn har ju redan blivit indraget i debatten, i det att det omnämnts, hurusom jag gick ned på torget för att hjälpa till, i den mån jag kunde, att föra de skaror, som stodo där ganska meningslöst samlade, ner till Folkets hus, där en redogörelse kunde lämnas för svaret. Denna plan blev också genomförd, och jag hade den tillfredsställelsen, att man följde de uppmaningar, som gävos i det avseendet. Det blev ett ganska stort tåg, som marscherade Drottninggatan fram till Folkets hus, och från dess balkong hade jag tillfälle utveckla vad statsministern sagt, varvid jag framhöll både det otillfredsställande däri och det, som trots detta kunde finnas att taga fasta på i detsamma.

Det, som emellertid hade hänt förut, just när jag kom ner, gav ett ohyggligt intryck av oförstånd i ämbetets utövning, vilket sannoligen är det mildaste ord man kan begagna beträffande det, som där passerade. Jag blev precis vittne till, hur dessa chocker ägde rum. Jag höll själv på att bli överriden, men både hästarna och de

konstaplar, som förde dem, väjde åt sidan, när jag stod stilla. Då hästlinjen passerat, var jag på andra sidan om den, men jag såg på några stegs avstånd, hur sablarna höggo in på folkmassan, som stod där och icke var medveten om att ha gjort någonting som helst olagligt eller brottsligt. Herr civilministern talade om, att det hade kastats stenar, och det är ju tänkbart, att det kan finnas några element i en stor folkhop, som haft det elaka okynnet att taga med i fickan någon sten — på Gustav Adolfs torg kan man icke gärna ha hittat några stenar. Herr civilministern uttryckte sig mycket försiktigt: det var »flera» stenar, som blivit kastade. Men att besvara detta med en allmän chock av en hel rad poliser, som med vapen i hand köra folkmassan tillbaka utan att denna gjort någonting, är ett fullständigt huvudlöst beteende, som jag föreställer mig, att herr civilministern vid den undersökning, han utlovat, måtte ställa vederbörande till ansvar för riktigt ordentligt, ty det behövs.

Det är icke första gången, som man tyvärr haft anledning till klagomål över att vederbörande tappat huvudet vid sådana tillfällen. Det syntes tydligt, vilken upphetsning, som nu denna rent provokatoriska attack åstadkom bland den mängd människor, som stod där. De ropade: »det var 47:an, som slog mig, det var han som började!» De voro knappt att tala vid, därför att de sett dessa uppträden inför sina ögon, men så småningom fick man dem i alla fall att taga reson och icke stanna utan i stället bege sig tillbaka åt de andra gatorna, så att det hela kunde avvecklas.

Jag måste, som ställningen varit, säga, att vad som passerat på mig gjort absolut intryck av, att hade det här varit en kompetent ledning vid detta tillfälle, skulle denna ohyggliga episod i dagens händelser aldrig förekommit, och det hade kunnat undvikas, att det flutit ett första blod även för författningsrevisionen — liksom Adolf Hedin konstaterade 1902 efter den 20 april i andra kammaren, att det första blodet flutit för rösträttssaken. Jag vill betrakta detta som ett gynnsamt omen. 1902 års rörelser bland folkmassorna, som slutade till sist med en demonstrationsstrejk, hade den effekten, att ett beslut, som ingen människa skulle kunnat drömma om såsom möjligt vid riksdagens början, nämligen om en begäran, att man på den allmänna rösträttens grund skulle åstadkomma en ny valordning, blev till sist det, som riksdagen samlade sig om. Ifall man fortsätter analogien, så få vi hoppas, att de händelser, som ägt rum i dag, de uppträden, som förekommit här ute med den utmanande karaktär, som de haft från den makts sida, som kallas ordningsmakten, men som här uppträtt såsom en oordningens makt, att de händelserna tillsammans med det svar, som givits här av statsministern, i alla fall öppna några möjligheter för att höstens val skulle komma att på annat sätt behandlas som *utslagsgivande* — jag upprepar det ordet — än förut varit fallet. De möjligheterna borde kunna föranleda snart nog till en nödvändig författningsrevision här i vårt land, så att vi bli av med den olikställighet, som den 40-gradiga skalan innebär och den förbrytelse

Svar å interpellationer.
(Forts.)

mot medborgarrätten, som ligger i att stora delar av nationen obehörigt undanhållas från delaktighet i det politiska livet.

Det är detta, jag velat framhålla. Då jag fått ordet, vill jag därtill blott göra ett par korta erinringar med anledning av yttranden, som här fällt. Jag lyckönskar högern i denna kammare till att ha herr Hildebrand här, ty annars sannerligen jag vet, vart det skulle taga vägen för ett parti, vars ledande man är herr Andersson i Skivarp, som i ett allvarligt ögonblick gör de förklaringar som han gjort. Då landet väntar på paroller, så förklarar han, att högern ingen del har i det svars utformning, som kom från regeringens sida! Ingen människa kan fatta detta annorlunda, än att han finner detta svar alltför mjukt och tillmötesgående. Och han stryker sedan ytterligare under, att meningen med högerns ståndpunkt är att kämpa för den nuvarande författningen, såsom den »bästa». Ja, det är verkligen ett program; jag lyckönskar herr Hans Andersson och hans parti till att gå ut med den parollen till folket: det är det bästa, som vi nu ha, den 40-gradiga skalan med sina streck, alla kvinnor borta — allt detta ha vi; det är det bästa! Det ordet kommer att naglas fast vid högerns valstrid och skulle stå där ohjälpligt fast, om icke som sagt högern hade herr Hildebrand här, som tar saken på ett mjukare och försiktigare sätt och därigenom söker skylta över de värsta blottorna i högerns fullkomligt ohållbara position.

Men även han gör sig skyldig till uttalanden, om vilka man måste säga, att de icke hålla i minsta mån. Han varnade här för avtalsbrott, som skulle förekomma här i stor utsträckning genom att arbetarna gå ifrån sitt arbete för att deltaga i demonstrationer. Jag ber med anledning därav att få uppläsa ett litet telegram, som jag fick för någon stund sedan — ja, jag ser att det är ställt både till mig och herr Vennerström — och lyder så: »Förhindrade genom riksavtalet att demonstrera vid avgivandet av svaret på edra interpellationer i författningsfrågan instämmande vi i de i interpellationerna framförda kraven, vilka vi anse vara en livssak för Sveriges arbetare. Atlas järnarbetareklubb, Stockholm.» Det var en grupp av avtalsbrytarna således, som herr Hildebrand talade om och som på detta sätt gav sig tillkänna. Jag vet också genom samtal med personer, som gingo med i demonstrationen tillbaka till Folkets hus, att de frågat sin arbetsledning och uttalat sin belåtenhet med att arbetsledningen förstått, att det icke var lämpligt att vägra permission från arbete under de förhållanden, som förelågo. Det har således icke där heller varit på minsta sätt något avtalsbrott. Talet härom tror jag således vi kunna taga tämligen lugnt.

Det talades vidare om av herr Hildebrand att han skulle vilja ha en djup och stark folkmening av bestående art. Inför en sådan vore högern efter hans mening beredd att höja sig. Ja, »en djup och stark folkmening av bestående art» — vad ha vi här i kammaren sedan 1911 annat än en vänstermajoritet av bestående art? Herr Hildebrand talade om att den förra Hammar-

skjoldska regeringen upplöst riksdagen och sålunda i sitt uppträdande visat sig erkänna de parlamentariska synpunkterna. Ja, det gjordes ofantligt mycket väsen av att denna regering vann vissa platser vid valen för högern och att högern ryckte fram och genom medel, vilkas beskaffenhet vi icke skola förgifta våra sinnen med att tala om, ryckte med sig en del av de valmän, som förut stått som moderatliberala eller i varje fall velat gå med vänstern. Men den ryckte ingalunda med sig, som herr Hildebrand och vi alla känna, så många, att det på minsta sätt kan bli tal om att den blev majoritet i andra kammaren, utan högern var fortfarande minoritetsparti; valens verkliga utgång var, att de båda vänsterpartierna tillsammans även 1914 förfogade över en stor majoritet här i kammaren. Och jag kan icke finna annat, än att, då vänsterpartierna här i landet stått emot de påfrestningar av sammanblandad patriotism och förtal i så ohygglig utsträckning som vi då hade, så visade detta verkligen tillvaron i vårt land av »en djup och stark folkmening av bestående art». Men man vet lika fullt, att vi haft högerstyre, och lika fullt ha vi alltjämt sådant styre. Det kan alltid sägas, att det yppat sig vissa svårigheter inom vänsterpartierna, att det icke är ett enda parti, som det består av, o. s. v. — det skulle bli för långt att föra oss in på detta kapitel — men det är inte värt, att högern spelar upp sig på det sättet, som om den verkligen hittills erkänt den fasta bestämda folkmeningen såsom utslagsgivande. I den mån den nu vill intaga en annan hållning, i samma mån skola vi kunna betrakta denna dag som en vändpunkt i vår historia, när det gäller att komma fram till en folkets självstyrelse här i landet.

Därmed skall jag för min del sluta. Ty jag har icke lust att taga upp alla de försök, som gjorts från ett visst håll av en talare på Stockholmsbänken att spela ut den relativa undfallenhet — såsom man nu syntes betrakta det — som jag hade visat inför regeringens förklaring gentemot den ståndpunkt, som fullständigt ignorerade allt, som däri innehålles, varmed han själv ville demonstrera sin radikalism. Det förstår var och en, att detta innebär en liten början på valstriden, som vi icke behöva fortsätta här i kammaren. Men jag vill tillägga, att jag tror, att, om verkligen den tanke, som herr Lindhagen förde fram om en enig vänsterfront mot högerväldet, kan förverkligas på ett gott sätt under den valrörelse, som börjar nu snart och når sin kulmen i valen i höst — ja, då kommer också resultatet att bli sådant, att det icke kan av någon och icke genom några konstgrepp och finter bringas ur verklighetens värld, det resultatet, att omsider, sent omsider, svenska folket säger ifrån, att *nu vilja vi* ha en författningsrevision, *nu vilja vi* ha dessa frågor lösta i överensstämmelse med demokratiens krav! Vi vilja ha en rösträtt, lika och allmän, och på den grundvalen skola vi bygga ett lyckligare Sverige än det, som suckat under högerväldet.

Herr Hallendorff: Herr talman, mina herrar! Jag vill

Svar å interpellationer.
(Forts.)

först tillåta mig några korta ord till de repliker, som herr Branting nyss vände mot herr Hildebrand. För att visa att något avtalsbrott icke förekommit, uppläste han ett telegram. Såvitt jag förstod, innehöll detta telegram i sin avfattning det tydligaste erkännande, att de som vid detta tillfälle utan permission lämnat arbetsplatserna i själva verket brutit bestående riksavtal.

Vad angår den redogörelse som herr Branting lämnade för händelserna nere på Gustav Adolfs torg, torde det kunna konstateras, att det är en ytterligt vansklig sak för en enskild person att i dylikt sammanhang överblicka det hela. Över huvud är det mycket lätt för enskilda att därvidlag komma med kritik, svårt däremot att bedöma den kinkiga situation, som ordningsmakten befinner sig i, då den har att svara för ordningens bevarande. Det torde vara utom all fråga, att härvidlag de anfall, som från åtskilliga håll i denna kammare relativt lättvindigt framkommit, behöva en prutning. Jag förstår emellertid mycket väl, att särskilt herr Höglund finner behov att i detta sammanhang rikta en protest mot regeringen och ordningsmakten. Det är så naturligt därför, att ansvaret för de olyckor, som skett eller lätt hade kunnat ske, faller, åtminstone i deras ögon, som döma objektivt, först och sist på herr Höglund och hans meningsfränder, som satt i gång denna fullkomligt meningslösa demonstration. Jag förstår ganska väl, att det varit av ett visst intresse för ifrågavarande grupp att så att säga genom vissa yttre medel accentuera sina önsknings och upp-liva den något avmattade stämning, som undan för undan gjort sig mera gällande. Det tycks ju, som om denna stort anlagda interpellation blivit till en viss besvikelse. De, som voro närvarande här i kammaren den 27 april, torde allesammans ha ganska starkt intryck av att det då ägde rum en formlig kapplöpning mellan å ena sidan herr Vennerström och å andra sidan herr Branting, då de framställde sina interpellationer, varvid herr Branting — som för att citera honom själv nyss aldrig brukar tappa huvudet, — genom sin större politiska träning och taktiska konst, fastän hårt handikapad, kom in som första häst. Det är alldeles självklart, att detta var ganska förmädligt för dem, som här velat slå ett mycket stort slag, och därför är det också naturligt, att man nu på det hållet ansett sig behöva anlita extraordinära medel för att förhöja stämningen. Jag beklagar, att man icke nogare övervägt, att de medel, som man använder, ytterst kunna bli riskabla för andra, som i detta sammanhang äro fullständigt oskyldiga. Detta bör poängteras.

Jag kan i det sammanhanget icke underlåta att säga herr Höglund, att så länge han ropar på August Blanche som den stora revolutionären, kunna vi icke ta honom så värst allvarligt. Den gode Blanche menade nog inte så allvarsamt med de där orden. D. v. s. han menade dem nog allvarsamt på det viset, att de gjorde sig så bra efteråt, när han med sina vänner bespråkade hjältedåden vid bälarna och toddyglasen. Men, att Gustav Adolfs torgs stenar

verkligen skulle bli röda av blod, det hade han säkert aldrig ett ögonblick tänkt sig. Gå på med honom, herr Höglund.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Herr Höglund klagade jämväl bittert över första kammaren och önskade, att sammanbindningsbanan skulle blockeras. Jag kan icke hjälpa, att jag då erinrar mig, att jag åtskilliga gånger funnit honom själv på den farliga stråten, och jag minnes särskilt att jag ännu i dag mött en av hans intimaste partivänner i första kammaren, som gladeligt trampade den banan.

Emellertid, det var nu icke för att speciellt säga dessa småsaker, som jag begärde ordet. I sitt anförande i förmiddags sade herr Branting, att det gäller att utrensa föräldrade privilegier för den härskande klassen. Vad är det då för privilegier för den härskande klassen, som det är fråga om? Jo, svaras det, det är den 40-gradiga skalan. Men, ha herrarna egentligen tänkt igenom vad den s. k. 40-gradiga skalan innebär? Naturligtvis, säger man, att jag fattigman skall ha 1 röst och min patron 40 röster. När det resoneras så, och motsatsen sålunda sättes mellan 1 och 40, ja, då kan det ju synas upprörande. Men den, som vet, hur hela systemet är ordnat, han vet också, att denna motsats är sällsynt och utan praktisk vikt, samt att den verkliga betydelsefulla motsatsen kan uttryckas med 12—18 och 30—40. Det är således en röstskala som ger en röstkumulering, men en kumulering, som icke på något vis motsvarar den fruktansvärda siffran 40—1, utan ungefär 3—1; lägger man därtill våra ytterst demokratiska institutioner, är det ej för mycket sagt, att det torde vara ett mycket vidsträcktare demokratiskt inflytande hos oss än på de flesta håll i världen. Det är därför skäl i att i detta ögonblick icke tala så högt om dessa »föräldrade privilegier för den härskande klassen».

För övrigt, vilken härskande klass är det fråga om? Är det kapitalet, penningväldet, som gynnas? Nej, mina herrar, vad den gällande kommunala röstskalan betyder, är endast, att ett skäligt inflytande men visst icke något härskande inflytande har bevarats åt den burgna medelklassen. D. v. s. åt den klass som i alla tider varit samhällets ryggrad, åt den klass, till vilken även de, som nu säga sig vara representanter för underklassen, bereda sig att undan för undan uppstiga och där de också säkerligen komma att vinna plats. Det är endast fråga om detta men icke fråga om några privilegier för en fåtalig, härskande kapitalistklass. Jag menar därför, att det är skäl i att även i den punkten föra något mindre skarpt tal.

För egen del anser jag visserligen icke denna kommunala röstskala vara något oryggligt palladium, men den kommer under alla omständigheter att trygga just det skäligen inflytande, som en burgen medelklass alltid bör utöva. De stora penningarna, ja, de skaffa sig alltid inflytande även om de åtminstone efter orden äro än så illa anskrivna hos demokratien; kanske skulle det icke vara omöjligt att vinna en del upplysningar om detta inflytande på det mest demokratiska hållet i vårt land i våra dagar.

Till sist, mina herrar, må det tillåtas mig att med anledning
Andra kammarens protokoll 1917. Nr 72.

Svar å interpellationer.

(Forts.)

av dessa framställningar av olika slag använda en bild. När man befinner sig i en båt, som ryckes bort av strömdraget mot forsen, är det i ett sådant ögonblick skäligen, att de som sitta i båten tvista om vem som skall sitta vid föråran och vem vid akteråran? Ja, sker det så, då är det säkert, att den farkosten glider till sin undergång, och att de kivande roddarna omkomma. Är det så, att herrarna till vänster här i kammaren finna den nuvarande situationen så lugn, att de finna det lämpligt att här upptaga en allmän våldsamt strid under parollen: Front mot högern! — à la bonne heure, jag tror icke, att vi på högern behöva vara rädda för den striden, ty det äro vi förvissade om, att får Sveriges folk en gång verkligen klart för sig, att under den nuvarande hotande situationen man icke tvekat att upptaga en söndrande strid, som dock ytterst allenast gäller en liten grupps makt, — och därvidlag måste ögonen öppnas förr eller senare — så kommer nog ganska snart domen över den sortens partihänsyn, och jag tror icke, att den domen skall bli blid.

Herr V e n n e r s t r ö m: Herr Branting yttrade, att högern kunde vara synnerligen belåten, som hade en sådan man som herr Hildebrand. Men om herr Branting hade haft sitt anförande efter herr Hallendorff, torde herr Branting ha beklagat högern, som inom denna kammare har ett sådant sorgebarn, ett sådant enfant terrible som just herr Hallendorff.

Herr Hallendorff säger: »Vilja ni gå fram till val, nog skola vi göra det!» Ja, välkommen i det gröna, herr Hallendorff! Kom med den där hånfulla, låt mig säga på ren svenska övermaga tonen på Sveriges landsbygd, och jag misstänker, att svaret nog skall bli satt i ungefär samma kasus, som herr Hallendorff sätter frågan.

Herr Hallendorff ingick på ett synnerligen skarpt anfall mot herr Höglund och hans meningsfränder. De skulle egentligen vara anstiftare till att blod flöt på Gustav Adolfs torg i dag. Herr Hildebrand var, också inne på samma sak. Jag vill däremot säga, att det icke är med sanningen överensstämmande, då man säger, att det är vi som nu skulle ha hetsat arbetarmassorna till övervåld, till laglöshet i dag. Vad man från den socialdemokratiska vänstern gjort är enbart att mana Stockholms arbetare att iakttaga arbetsvila under denna dag. Herr Hallendorff kan ju möjligtvis söka bevisa, att om man manar till arbetsvila, detta är maning till övervåld. För övrigt efter den skildring som är gjord angående kravallerna, så är det väl inte arbetarna, vilka stodo lugna och stillsamma, som gått till anfall, utan polisen med sina battonger och sablar, som gått till anfall mot fredliga arbetare. Så är det väl ändå, och därför böra vi från vår sida säga ifrån — såsom också här sagts av herr Branting — att man bör ställa det kravet att ett olämpligt befäl för polisen bör ordentligt bestraffas, varför inte rent av avskedas. Det bör även, gentemot påtryckningar från andra håll, till landets civilminister från vår sida också ges det vänliga rådet att hädanefter iakttaga något mera av fasthet och

icke låta sig provoceras av andra sidan, så att sådana onödiga våldsåtgärder användas, som i detta fall kommit till synes.

Herr Hildebrand talade litet hänfullt om demonstrationen av den s. k. folkviljan. »Den s. k. folkviljan», sade herr Hildebrand. Det är skillnad på demonstration och demonstration, och det är skillnad på folkvilja och folkvilja! Herrar Hallendorff och Hildebrand hava säkerligen haft varma, stora ord för den demonstration av folkviljan, som kom till stånd 1914, den som fick fri rättighet att tala på den kungliga borggården och fick hyllas med tal från det högst uppsatta hållet inom vårt land. Var det manne därför, att den demonstrationen av den folkviljan var riktad mot demokrati, riktad mot Sveriges lugna politiska utveckling? Men då Sveriges arbetare i Stockholm denna dag vilja demonstrera lugnt och fridsamt på sina egna gator, då hindras de, de hyllas icke med tal, de hyllas med sabelhugg. Är det måhända därför, att demonstrationen av folkviljan i detta fall gäller just demokrati och parlamentarismen och att söka värna dessa så långt det med fredliga vapen är möjligt att åstadkomma?

Herr Hallendorff talar om en båt som glider utför forsen och att de, som sitta i den båten, icke skola tvista. Jag ber herr Hallendorff vända de orden till exempelvis Tysklands kejsare, som i sitt bekanta budskap för icke länge sedan just gav signalen till nyorientering inom det tyska riket, vars medborgare säkerligen ha större anledning att icke tvista i den i dessa dagar emot världskrigets avgörande glidande båten. Då i alla fall Tysklands kejsare kunde giva signal till sådan nyorientering, borde väl svenska högern med sin varma beundran för Preussen, för Tyskland, icke hava något emot, att det ges samma signaler även i vårt land.

Jag vill till sist säga, att det varit inom högern och utanför högern en ganska stark förbittring, då det gällt att tolka herr statsministerns ord. Här säger herr Andersson i Skivarp på partiets vägnar, att högern har ingen del i statsministerns tal. Högern skulle alltså genom honom taga avstånd från detsamma. Men herr Hallendorff och herr Hildebrand säga, att svaret, som kom från statsministerns sida, är det enda riktiga. Herr Branting tillät sig tolka talet så, att herr statsministern givit besked om att han skulle verkställa det utslag, som kommer från folket i val. Jag tillät mig tolka det på annat sätt: att det icke låg i statsministerns ord någon bestämd formulering. Jag ställde en särskild interpellation med önskan om bestämt besked från herr statsministern angående vad som ligger i detta svar. Ligger däri just den förklaringen, att om folkets valutslag kommer att lyda på fullständig demokrati, på allmän rösträtt, på 40-gradiga skalans avskrivande, herr statsministern verkligen skall ge en uppmaning till landets konung att i kunglig proposition även verkställa detta utslag från folkets sida?

Hans excellens herr statsministern S w a r t z: Mina herrar!

Svar å interpellationer.
(Forts.)

I anledning av de anmärkningar, som gjorts upprepade gånger mot det sätt, varpå polisen skulle ha uppträtt här utanför, finner jag mig föranlåten att fästa herrarnas uppmärksamhet därpå, att den uppgift, som polisen har i dylika fall, alltid är mycket svår. Den har ju sina order att följa, och situationen kan ofta bli mycket kinkig för polisen, då den skall följa dessa order. Jag tror, att det är svårt att kunna bilda sig en fullt objektiv uppfattning av hur dessa order hava utförts, innan man har klart för sig, huru hela tillvägagåendet varit, och det får man ju genom den undersökning, som naturligtvis kommer att ske på grund av vad som passerat. Jag skulle vilja hemställa, att till dess var och en lugnt tänkande ville vara vänlig och uppskjuta sitt omdöme angående vad som har passerat.

Så vill jag också med anledning av vad här gång på gång framställts angående innebörden av vad jag hade sagt om vad regeringen skulle göra, sedan resultaten av valen blivit kända, ytterligare uppläsa vad jag i mitt svar sade därom. Jag kan icke till detta svar foga något annat uttalande, utan det får tala för sig själv: »Så snart resultaten av valen blivit kända, skola vi också, om vi då fortfarande innehava våra platser vid konungens rådsbord, giva konungen det råd, vartill den dåvarande situationen såväl utåt som inåt kan föranleda.» Det är vad jag har velat säga.

Herr Norman: Herr talman! Jag ber att få säga till de herrar, som känna sig oroliga, att jag tänker icke hålla på så synnerligen länge. Jag vill också säga, att det är med en viss tvekan, som man uppträder i en fråga sådan som denna, när det så ofta praktiserats från vänsterns herrar professorer och tidningsredaktörer att förhåna en enkel lantmans ord, vilka givetvis icke kunna bliva så välformade och så utformade som riktigt tränade talares.

Särskilt har man vänt sig emot vissa delar, av herr Hans Anderssons i Skivarps anförande och därav velat göra ett stort politiskt nummer. Innebörden i dessa ord, för så vitt jag kunde fatta dem, var, att förhållandena i Sverige icke äro så dåliga, som man i agitatoriskt syfte söker göra troligt bland vissa folkskaror. Man söker som bekant bibringa stora massor av folket den uppfattningen, att Sverige är reaktionens sista säte i vår världsdel, att vi ha sämre ställt i mångfaldiga hänseenden än i andra länder och att vi äro nära nog allra efterst i utvecklingen, t. o. m. att vi nu skulle stå långt efter Ryssland. Emot sådana missuppfattningar var det helt säkert herr Andersson i Skivarps riktade sig, då han ville framhålla, att vi nog icke ha det så olyckligt i Sverige, som det från många håll vill göras troligt.

Vidare skulle jag vilja säga — när vänsterns representanter nu söka att göra sig till målsmän för »folket» och föra dess talan — att folket i sin helhet är icke de, som samlas till demonstration här utanför eller de, som samlas till protestmöten och avfatta protestresolutioner, ty det är endast ett mindretal, en del av folket, låt

vara att det är ett ganska avsevärt antal. Det finnes hundratusentals lugna och stilla innebyggare ute i landet, det finns en stor bofast lantbefolkning, som också den bör hava rätt att räknas till folket även om den icke ger sina önskemål så högröstat till känna. Och denna stora del av Sveriges folk den önskar sannerligen icke de djupgående författningsändringar, som här krävas, lika rösträtt för män och kvinnor, borttagande av de olika strecken bl. a. av detta »förhatliga streck» som herr Hallén betecknade skattestrecket vara o. s. v. Helt säkert önska ett flertal av vårt lands innebyggare, att dessa eller åtskilliga av nu förefintliga »streck» likaväl i fortsättningen som hittills må vara ett villkor för rösträttens erhållande. Jag tror icke att många av de hundratusental av vårt lands befolkning, som jag åsyftar, vilja vara med om en sådan ändring, som nu socialdemokraterna kräva eller att rösträtt skall erhållas. oavsett om vederbörande har betalt sin skatt eller icke. Och man bör väl ändå få taga någon liten hänsyn till uppfattningen och tänkesättet även bland de delar av folket, som bor ute i landets olika delar, ehuru den icke samlas till några demonstrationer, här utanför riksdagshuset.

Svar å interpellationer.
(Forts.)

Här har nu talats om hungerdemonstrationer och hungerns förtvivlan, och herr Vennerström talade om en hungerdemonstranter icke själva orsakat eller äro skulden till. Jag medger, att livsmedelssvårigheter finnas på olika håll, men man får därför icke alldeles blunda för de abnorma tidsförhållanden under vilka vi leva och att det är på grund av ett världskrig av en omfattning som saknar motstycke i historien som så gott som alla folk, kämpa under oerhörda svårigheter. Detta världskrig är icke orsakat av vare sig Sveriges folk i gemen eller vissa politiska grupper eller av Sveriges regering, den ena eller den andra, eller av någon som helst organisation i vårt land. Skulden till detta kan icke sökas hos Sverige eller någon del av dess folk. Vi falla under detta världskrigs verkningar, vi såväl som andra folk, och då skulden till dessa förhållanden ligger utom vårt lands gränser kan man icke ställa någon svensk man till ansvar för dessa. Men de abnorma förhållanden. livsmedelsknappheten orsakat i berörda avseende, hava nödvändiggjort synnerligen ingripande statsåtgärder i den enskildes hushållning. Åtgärder som göra att brödet blir knäppt i många hem, men som äro avsedda att, även om det blir knäppt, det dock skall räcka, tills en ny skörd står till förfogande. Om ransoneringen gjordes rikligare, som man på sina ställen genom demonstrationer söker kräva, skulle följden bliva, att förråden skulle tryta, därest icke en import, som är mycket osäker, skulle äga rum. Skulle det gå så, så skulle vi vid en viss tidpunkt stå inför något värre än knapphet, vi skulle stå inför fullständig brist. Det är ju ledsamt att dessa åtgärder, denna ransonering måst vidtagas. Den kännes tung och tryckande för många, men man får dock icke glömma, att den är vidtagen i allas gemensamma intresse och framför allt i de små, de mindre bemedlade samhällsmedlemmarnas intresse. Det förefaller mig, som om det skulle vara vars och ens ofrånkomliga

Svar å interpellationer.
(Forts.)

skyldighet, som vet detta, att upplysa om, att så ligger förhållandena och att det är saker, som vi icke kunna göra något åt men måste försöka att göra det bästa möjliga utav. Nu varsna vi i stället — och det är med djupt beklagande jag brännmärker detta såsom otillbörligt — att dessa för oss alla tunga och tryckande förhållanden, utnyttjas i politiskt syfte av en del personer, som kasta skulden för livsmedelssvårigheterna på ett annat politiskt parti eller på regeringen i syfte att därigenom vinna vid kommande val och genom att ingiva en sådan uppfattning och genom en mycket försållig agitation framskaffa demonstrationer, som säkerligen annars kunnat utebliva.

Det har till samtliga denna kammares ledamöter utdelats ett tal, som en mycket framskjuten ledamot av denna kammare höll i en ännu mer bekant stad. Av detta tal fick man den uppfattningen, att skulden till svårigheterna ligger hos myndigheterna och ligger hos ett politiskt parti. Det är klart, att när folk får höra en sådan förkunnelse, att det tror att här har med eller utan avsikt syndats på detta sätt, det är klart, att uppfattningen blir bitter och jäsande hos människorna och slutligen tager sig uttryck i kravaller och ledsamheter, i det Västervikssystem, som vi sett praktiseras på en del håll. Jag erinrar om hur bl. a. den huvudstadstidning, som är organ för den socialdemokratiska vänstergruppen gång efter annan kommit med oriktiga uppgifter, som avse att vilseleda den allmänna meningen. Jag kan som ett exempel nämna hurusom tidningen Politiken för den 20 april hade ett meddelande av följande lydelse: »Går potatisen till Tyskland?

2 vagnslaster lossas nere vid tysklandsbåtarna på Skeppsbron.

Enligt ett meddelande till Politiken lossas för närvarande 2 järnvägsagnar potatis vid tysklandsbåtarna på Skeppsbron i Stockholm och troligt är att potatisen finner vägen till Tyskland. Man tycker att det är lite för mycket, att just nu när total potatisbrist är rådande i Stockholm man har panna att exportera den till Tyskland. Svenska folket måste snart genom direkt aktion förhindra att landet plundras på livsmedlen.» Denna potatis var avsedd för de i Vaxholm förlagda trupperna och detta meddelades omedelbart tidningens redaktion ifrån Folkhushållningskommissionens upplysningsbyrå samma dag nämnda meddelande var infört i tidningen. Någon rättelse blev dock aldrig införd i Politiken och ännu den dag, som i dag är, står den nämnda oriktiga uppgiften orättad. Detta var bara ett exempel ur högen. Genom att erbjuda tidningens läsare sådana vilseledande framställningar, bibringas dessa den tron att här pågår en kolossal livsmedellexport som orsakat livsmedelssvårigheterna. På så sätt har man skapat fram en sådan stämning i landet, som tager sig ledsamma uttryck mången gång när folket har brist på mat.

Jag erkänner villigt, att det är många, som lida. När det är nå så sätt och man ser, huru hustru och barn svälter, så är det icke att undra på, att det blir revolterande tillställningar här och där i landet och det så mycket mer, som man sedan alldeles blun-

dar för alla de åtgärder från statens och de enskildas sida, som hava gjorts, för att lindra nöden i landet. När man kan säga icke blott i pressen, icke blott på folkmöten, utan även på denna plats av socialdemokratiska talare, att man gör ifrån högern absolut ingenting för att hjälpa de fattiga annat än möjligen genom insamling av brödkortskuponger och det säges på ett sådant sätt, att det verkar förhånande, då är det icke att undra på, att folk tror, att högern saknar hjärta för de små trots allt som gjorts i den vägen. När det på sådant sätt bedrivs en politisk agitation, som utnyttjar det nödläge, vari vi alla leva för att vinna ett politiskt syfte, och man söker begagna tillfället för att skapa sig eller med hot tvinga fram om möjligt ett löfte om en djupt gående författningsrevision, då är det väl icke mer än rätt, att andra, som väl också representera de stora djupa folklagren, säga ifrån, att uppfattningen i författningsfrågorna icke är alldeles så i dessa djupa led som man från vänsterhåll velat påstå. När man för att skrämra till eftergifter söker ställa till massdemonstrationer här utanför riksdaghusets väggar, demonstrationer, som jag anser som en otillbörlig påtryckning på riksdagen, då bör man säga ifrån, att hot skrämmer oss icke.

Det har här sagts av en av ledarna i det parti, jag tillhör, herr Hildebrand, att högern är villig att ingå i prövning av frågor, som under tidsutvecklingens gång komma fram, men det måste ske under inträdande lugnare förhållanden, icke under inflytandet av en uppjagad känlostämning. Alla böra få vara med om att föra fram sina synpunkter i författningsfrågorna. Vi kräva ifrån vårt håll att få i lugn och ro överväga dessa viktiga frågor och vägra att under inflytande av hot och skrämsel fatta några beslut om författningsändringar.

Jag ber för min del få beklaga, att det kan så tillspetsa sig, att ordningsmakten nödgas ingripa och blodsutgjutelse följer, men måste därvid säga, att när detta beklagas ifrån håll, där man vid andra tillfällen kan uttala sitt gillande av politiska mord, t. ex. herr Branting, detta förefaller beklagligen smaka av hyckleri och avse att främja vissa egna politiska syften.

Jag vill endast med dessa ord ha uttalat detta, att, såvitt jag känner den svenska lantbefolkningen och den svenska bondeklassen i stort sett, den icke ämnar böja sig för vare sig skrämsel eller hot och att den icke önskar den författningsreform, det slopande av vissa streck och bestämmelser till utsträckning av rösträtten, som här i dag framförts såsom ett allmänt folkkrav, vilket det enligt min uppfattning icke är.

§ 4.

Föredrogos, men blevo ånyo bordlagda konstitutionsutskottets utlåtande nr 30, lagutskottets memorial och utlåtanden nr 60—63 samt andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 17.

§ 5.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om undantag från tillämpningen av förordningen den 25 juli 1912 angående särskild skatt å majs, utländsk potatis samt maniokarot och andra väsentligen lika stärkelsesrika, tulfria utländska ämnen, använda vid tillverkning av stärkelse;

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av 3 § 3 mom. i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper;

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tillägg till 9 och 10 §§ samt om ändrad lydelse av 14 § 2 mom., 15 § 2 mom. och 16 § 6 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin;

nr 247, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändrade bestämmelser rörande den inrikes postutväxlingen;

nr 249, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig höjning av postavgifterna, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 250, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt tillämpning under år 1918 av förordningen om spirituosaaccis, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 252, i anledning av väckt motion angående rätten att till avsalu förskära vin med brännvin;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 2 § 1 mom., 3 § 1 mom., 5, 8 och 23 §§ samt 25 § 2 mom. i förordningen den 7 augusti 1907 angående tillverkning och beskattning av maltdrycker m. m. ävensom en i anledning av nämnda proposition väckt motion;

nr 260, dels i anledning av väckt motion om ändring av skattetariffen i gällande förordning om krigskonjunkturskatt, dels ock angående ändrad lydelse av 12 § i sistnämnda förordning; och

nr 261, angående vissa ändringar i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften; samt

från sammansatta stats- och lagutskottet nr 4:

nr 264, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkterna 61 och 62 av sjätte huvudtiteln i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till försäkringsrådet m. m.;

nr 265, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 328, med förslag till förordning angående uppbörd av avgifter för försäkringar i riks-försäkringsanstalten jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete; och

nr 266, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 347, angående ersättning åt postsparbanken för dess bestyr med uppbörd och utbetalningar m. m. för riks-försäkringsanstalten.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 31, i anledning av väckt motion angående första kammarens avskaffande och införande av enkammersystem; och

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 286 med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen;

bankoutskottets utlåtande, nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggs pension i visst fall till förste innehavaren av presidentbefattningen i försäkringsrådet;

jordbruksutskottets utlåtande och memorial:

nr 117, i anledning av den i punkt 3 av Kungl. Maj:ts proposition nr 349 gjorda framställning angående upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Arnö med Rölunda och Mansängen i Uppsala län;

nr 118, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder för sjöförsvarets stärkande ävensom en i ämnet väckt motion; och

nr 119, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder för lantförsvarets stärkande ävensom en i ämnet väckt motion; samt

första särskilda utskottets utlåtande och memorial:

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av lokal för den föreslagna byggnadsstyrelsen m. m.;

nr 18, med anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående dels ändring i 2 § av förordningen den 1 juni 1912 om understöd i vissa fall åt värnpliktigs hustru och barn och dels anslaget till understöd åt vissa värnpliktigas familjer m. m.;

nr 19, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående ändring i förordningen den 13 augusti 1914 om understöd i vissa fall åt sådan värnpliktigs familj, som fullgör tjänstgöring till rikets försvar m. m.;

nr 20, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående förhöjning av penningbidraget till värnpliktiga, som utkallas till tryggande av rikets neutralitet; och

nr 22, angående avlöning åt dess tjänstemän och vaktmästare.

§ 7.

Herr talmannen gav härpå ordet till

Herr vice talmannen, som yttrade: Jag får hemställa, att kammaren behagade besluta att å föredragningslistan för morgondagen bland två gånger bordlagda ärenden måtte uppföras 1) andra särskilda utskottets utlåtande nr 5; 2) statsutskottets utlåtande nr

185; 3) statsutskottets utlåtande nr 186; 4) sammansatta stats- och lagutskottets nr 3 utlåtande nr 1; 5) sammansatta stats- och lagutskottets nr 3 utlåtande nr 2; 6) statsutskottets utlåtande nr 187; 7) statsutskottets utlåtande nr 188; 8) jordbruksutskottets utlåtande nr 114 och 9) jordbruksutskottets utlåtande nr 116; samt övriga ärenden i den ordning de förekomma på dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

§ 8.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Byström* under den 6 juni.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 8,5 e. m.

In fidem
Per Cronvall.